

עמ"י עש"ו

הלכות שמחות

סימנים: שמ' - תג'

אסף הרנוי
תשרי תשע"ג

הלכות שמחות

בס"ד

סימן שמי' - הלכות קריעה:

• האם חייב קריעה מדאו' או דרבנן?

בגמרא, מו"ק, דף כד, א': אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל- אבל שלא פרע ולא פירם (קרע)- חייב מיתה" וזה נלמד מבני אהרון- "שנאמר לאהרון ולבניו ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו- הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה",

נחלקו הראשונים האם הלימוד מפסוק זה מלמד שחייב קריעה הוא מהתורה, כפשט הגמ' – וכך סובר הראב"ד. אולם תוס' + רמב"ן הבינו שהפסוק הוא אסמכתא בעלמא וחייב קריעה הוא רק מדרבנן וכן פסק הש"ך.

מפשט השו"ע גם כן שמע שזה דין דרבנן מכיוון שבהמשך הסימן בסעיף ל' פסק שלא קורעין על קטן שמת ביום ל' כי אנו מסופקים אם כלו חודשיו, והרי אם היה דין דאו' - ספק דאו' לחומרא והיה צריך לקרוע.

• חייב הקריעה ואם קרע בישיבה יצא או לא (סע' א')?

שו"ע, א' - "מי שמת לו מת והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם- חייב לקרוע עליו. וצריך שיקרע מעומד, ואם קרע מיושב לא יצא". חייב הקריעה מעומד נלמד מדוד שקם וקרע כששמע על ההרוגים שהרג אבשלום.

מי שקרע בישיבה נחלקו הראשונים אם יצא בדיעבד- המקור לחילוק הוא מסיפור הגמ' בדף כ: "אמימר קרע על בנו מיושב, וכשבא בנו, קרע בפניו מעומד"-

הריף+ראב"ד הבינו שמה שקרע אמימר פעם נוספת זה רק חומרא אבל בדיעבד זה לא מעכב. אולם הרמב"ן והרא"ש הבינו שקרע פעם נוספת כי מהדין לא יצא מי שקרע מעומד, אפי' בדיעבד. השו"ע פסק, כאמור, שלא יצא כל י"ח ושצריך לחזור לקרוע וכ"פ בגשה"ח ובילקו"י.

• זמן הקריעה:

ברמ"א סוף סעיף א' כתב- "ולכתחילה צריך לקרוע קודם שיסתום פני המת"=בקבר, היינו קודם הקבורה. בגשה"ח כתב שמדינא צריך לקרוע מיד כששומע השמועה המרה אלא שנהגו לקרוע ולברך קודם שמוציאין את המת מן הבית לבית ההלויה, ולא עוד אלא שהספרדים נוהגין שקורעין ומברכין לאחר הקבורה. אבל בילקו"י כתב שטוב שהספרדים יקרעו גם הם כשיוצאים לבית ההלויה. סיכום: קורעים קודם הקבורה ונהגו כשיוצאים מן הבית לבית ההלויה.

בדיעבד אם לא קרע: על אביו ואמו קורע לעולם. על שאר אנשים- קורע תוך 7, ואם לא ידע- קורע בתוך 30.

מי מבצע את הקריעה: יש לדון האם עדיף שהאבל יקרע בעצמו דמצוה בו יותר מבשלוחו וכן כתב גשה"ח, או שעדיף שאחר יקרע לו משום שמתבייש בכך האבל ויש לו עגמת נפש גדולה וזה עניין חשוב באבלות, וכן כתב הפת"ש. למעשה, כתב בגשה"ח שהמנהג הוא שאחר חותך קצת בסכין בבית הצואר והאבל ממשיך וקרע, וכ"כ בילקו"י.

• **ברכת "דיין האמת":**

מהמשנה בברכות דף נד, א': "על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת" למדנו שעל כל בשורה רעה גדולה שמגיעה לאדם יש לברך וגם על הפסד ממון וכד'. **מכאן שאין לקשר בין ברכה זו לבין הקריעה. אולם בשו"ע משמע שחיבר בין הקריעה לברכת דיין האמת באומרו (שלט, ג') "ושמגיע לדיין האמת קורע האבל". משמע שכשקורע יברך דיין האמת.**

• **מקום הקריעה (סע' ב'):**

מו"ק כו:- "הקורע למטה ומן הצדדין לא יצא", וכ"פ בראשונים, וכ"פ בשו"ע: "מקום הקריעה בכל מקום בבית הצואר לפניו, אבל אם קרע לאחוריו או מן הצדדין- לא יצא".
אולם הרמ"א התיר קריעה בצדדי הבגד כשקורע על אנשים שאינם קרובין כגון שהיה מול איזה מת בשעת יציאת נשמה וכד'. **בפת"ש כתב שקריעה לרוחב הבגד לא מועילה כי נראה שנקרע מעצמו.**
סעיף ג'- שיעור הקריעה: טפח. נלמד מדוד המלך שכשקורע נאמר עליו "ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם" ואין אחיזה פחות מטפח.

קריעת שפת הבגד: בסעיף יב' כתב בשו"ע שעל אביו ואמו צריך לקרוע גם את כל השפה, אבל על שאר מתים- אם רצה קורע מן השפה ולמטה. המטרה הייתה כנראה לשמור על הבגד שיוכל לאחותו כי בגדים היו יקרים באותה תקופה, אבל ברמ"א, שם, כתב- "וי"א אף על שאר מתים צריך לקרוע השפה וכן נוהגין" ולמעשה נוהגין כן על כל מת.

בסעיף יג' פסק שעל כל המתים קורע בפנים = שלא בפני אדם + (הסבר נוסף לבפנים) ומכניס ידו לתוך חלוקו וקורע מבפנים. אבל על אביו ואימו קורע מבחוץ ובפני כל אדם. על כל מתים נוהגים לקרוע מצד ימין ועל אביו ואימו- מצד שמאל, לגלות ליבו, ואם שינה- יצא.

סיכום: מקום הקריעה הוא טפח משפת הבגד בבית הצואר שלפניו בצד ימין.

• **קריעה על מת שמת לקרובו (סע' ד'):**

נחלקו הראשונים מתי קורע אדם על מת שמת לקרובו. מקור החילוק הוא בגמרא שכבר הבאנו על אמרימר (מו"ק כ:): ש"קורע על בר בריה (נכדו) וכשבא לפני בנו- קרע אמרימר בפניו שוב. מכאן הוכיחו הרמב"ן והרמב"ם שצריך לקרוע קריעה מהסוג הזה בפני קרוביו.
אבל הראב"ד הבין מכך שאמרימר קרע בתחילה שלא בפני בנו- שצריך לקרוע בשעת השמועה, אף שלא בפני האבל (קרובו), אם יודע שהאבל עתיד לבוא לכאן.

השו"ע פסק- "כשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו- כך קורע בפני קרובו על מת שמת לקרובו..." כרמב"ן ורמב"ם.

למעשה, יתבאר בסימן שע"ד שכלל לא נוהגים קריעה או אבלות על מת שמת לקרובו וכך כתב כאן הרמ"א, שאין נוהגין כלל קריעה זו של מת שמת לקרובו, וכ"פ בילקו".

• **קריעה על אישים שונים לפי חשיבותם (סעיפים ה'-ח'):**

מו"ק כה, א': "דתניא רשב"א- העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע. הא למה זה דומה? לספר תורה שנשרף, שחייב לקרוע".

הנה באופן פשוט שיש חובה לקרוע על כל אדם בשעת יציאת נשמה (ויש בטעם הגמ' עומק גדול- שכל אדם מישראל הרי הוא כס"ת, ואכמ"ל).

1. קריעה על כל אדם(סע' ה')

נחלקו הראשונים בגדר האדם שחובה לקרוע עליו:

ר' יונה- דין זה הוא דווקא באדם שאיננו רשע או חשוד לעשות עבירות(חומרא).
מהר"ם- גם באדם שעושה מדי פעם עבירות לתאבון או מטורח- קורעין עליו ורק על מומר לע"ז והעושה להכעיס לא קורעין.
 הסברא שלא יקרע על רשע כי אינו דומה לס"ת. אבל סתם אדם מישראל הרי הוא כס"ת- כי יכל ללמוד עוד תורה. אלא שלפי הסבר זה יוצא שגם אין לקרוע על אשה משום שהיא לא לומדת תורה ואינה דומה לס"ת, **ותירץ הרמב"ן** שודאי קורעים גם על אשה וכל הדמיון לתורה זה מצד ההפסד הגדול שיש כשנלקחת נשמה מישראל.

בשו"ע, ה', פסק כמהר"ם- "העומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה מישראל חייב לקרוע, ואפילו אם לפעמים עשה עבירות לתאבון (פת"ש- אפי' עבירה חמורה שחייבים עליה מיתת ב"ד) או שמניח לעשות מצוה בשביל טורח".

ברמ"א הוסיף: שמי שרגיל לעשות עבירות לתאבון בקביעות או מומר אין קורעין עליו, כפי שכתבנו, אלא שמומר שנהרג בידי עכו"ם מתאבלין עליו, כי מיתתו שלא כדין הייתה והיא לו ככפרה (בעט"ז כתב טעם אחר- שבטח הרהר בתשובה).

לגבי אשה- פסקו להלכה שקורעים עליה כמו על איש. **בקטן** נחלקו אם קורע ולכ"ע קורע על קטן לומד תורה- דדמייא לס"ת.

למעשה, כתבו האחרונים(גשה"ח, ילקו") להקל בזה ולא לקרוע אם נוכח בשעת יציאת נשמה, משום חשש שבשל כך אף אדם לא ירצה להיות נוכח בשעת יציאת נשמה של ישראל ויהיה גנאי למת. אמנם **האג"מ חולק** שלא מצינו לבטל חיוב קריעה בשל חשש זה.

סיכום: על כל אדם מישראל קורעים, אא"כ רגיל לעשות עבירות ואז כבר אינו דומה לס"ת. האחרונים הקלו שלא לנהוג דין זה למעשה בימינו.

מי שעמד בשעת יציאת נשמה של מת ולא קרע- האם צריך לקרוע אחרי כן? מחל' אחרונים(פת"ש, ג'): רדב"ז סובר שמי שראה מת בשבת ולא יכול לקרוע- צריך לקרוע במוצ"ש. אבל **החת"ס חולק-** שכיוון שלא קרע בשעת יציאת נשמה שוב לא יקרע.

עוד כתב בפת"ש שמי שהיה עם המת והחזיר פנוי שלא לראותו בשעת יציאת הנשמה- צריך לקרוע כי סו"ס יכל לראותו. אבל מי שהיה עם המת הזה באותו בית אבל במקום שלא יכל לראותו בשעת המיתה- אינו קורע.

2. קריעה על אדם כשר(סע' ו')

מו"ק כה א'- "מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים וכו' מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר. שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר- מוחלין לו על כל עוונותיו בשביל כבוד שעשה לו".

אדם כשר נחשב מי שאיננו חשוד על ביטול מצווה או קיום עבירה ולא סני שומעניה. **ובש"ך הוסיף-** ונוהג לעשות גמ"ח.

נחלקו הראשונים מתי חייב בקריעה זו:

לרמב"ן קורעים רק בפני המת. לראב"ד ורא"ש קורעים על אדם כשר בין מיתה לקבורה, לאו דווקא בפניו. והכריע בשו"ע - "שאע"פ שלא עמד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע עליו, והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה. ות"ח פטורים ממיתה זו".

הרמ"א הקל שנהגו לקרוע על אדם כשר ככל אדם - רק בשעת יציאת נשמה, "אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו". למעשה כתבו גשה"ח ובילקו"י שכיום המנהג שאין קורעים על אדם כשר כלל "שאם לא כן-אין לדבר סוף".

3. קריעה על ת"ח(סע' ז')

שו"ע, ז' - "על חכם ועל ת"ח ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה, קורעין עליו אפילו לאחר קבורה - ביום שמועה, אם הוא תוך ל' יום. וקורעין עליו בשעת הספדו. והרמב"ם כתב שרק אם יודעים משמועותיו שחידש קורעים עליו וכ"פ הרמ"א. אבל השו"ע פסק כרא"ש שגם כשלא יודע משמועותיו יקרע עליו.

4. קריעה על רבו המובהק(סע' ח')

ע"פ שו"ע על רבו המובהק שלמד רוב חכמתו ממנו - קורע לעולם כל בגדיו. ונחלקו אם קורע רק טפח או עד שמגלה ליבו. ואפילו משמועה רחוקה קורע ואינו מאחה לעולם.

סיכום למעשה בדין קריעה על אנשים שאינם קרוביו: כתב בגשה"ח(פ"ד, סעיף ה') - שכיום נהגו להקל ולא לקרוע על אדם כשר ואפ"ל לא על חכם מחכמי ישראל, מ"מ על רבו המובהק שלמד רוב חכמתו ממנו משמע גם מהרמ"א שצריך לקרוע ולברך "דיין האמת". וכל מי שמרגיש צער בנפשו על שמועת פטירת ת"ח מצוין או רבו, וכש"כ מגדולי הדור, והרי זה אצלו שמועה רעה - מברך דיין האמת בשם ומלכות ויקרע. וכ"כ בילקו"י שלמעשה נוהגים היום לקרוע רק על רבו המובהק.

• מה קורעים(סע' ט')

שו"ע: "על כל מתים קורע עליו טפח בבגד העליון ודיו, על אביו ואימו קורע כל בגדיו אפ"ל הוא לבוש י' עד שמגלה לבו, ואם לא קרע כל בגדיו לא יצא וגוערים בו(שיקרע)...אפ"ל לאחר ל' יום".

• אילו בגדים קורעים על קרוב שמת ואילו לא (סעיף י')

הגמ' במו"ק כב, ב' - "ואפרקסתו אינה מעכבת" - היינו לענין קריעה.

נחלקו הראשונים האם אינו חייב אבל צריך(ראב"ד) או שכלל לא צריך לקרוע אפרקסתו אפ"ל לכתחילה (רמב"ן). בב"י פסק כרמב"ן שגם לכתחילה לא צריך לקרוע אפרקסתו.

מהי "אפרקסות"? - לרש"י זה הסודר העליון שעל ראשו ואינו נחשב מלבוש, כמו סוודר שלובשו מפני הקור ולכן לא נחשב מלבוש. ואילו הערוך כתב שזהו בגד תחתון לקבל זיעה מן הגוף - היינו גופיה כד'.

השו"ע(סעיף י') פסק שלא צריך לקרוע אפרקסתו והביא את 2 הדעות מה זה נחשב. ופסק כרש"י שפשט המנהג שלא לקרוע הבגד העליון, אפ"ל על אביו ואימו, אבל בגד הזיעה קורע. אבל הרמ"א היקל שאין קורעין לא את העליון וגם לא את הבגד התחתון העשוי לקבל זיעה, אפ"ל על אביו ואימו. אבל שאר בגדים קורע על אביו ואימו ואילו על שאר מתים קורע רק את הבגד העליון(כמבואר לעיל, סע' ט').

סיכום: בגד העליון - לכ"ע לא קורע אפ"ל על אביו ואימו. בגד התחתון(גופיה) - לשו"ע קורע רק על אביו ואימו, ולרמ"א אינו קורע אפ"ל על אביו ואימו.

למעשה, כתב בילקו"י שגופיה אינה טעונה קריעה וכן סוודר העשוי ללבוש כהגנה מפני הקור- אינם נקראים מלבוש ולכן אין לקורעם. וה"ה **טלית קטן** פטור מקריעה. **ובגשה"ח הוסיף** שכיון שיש ספק במהות המעיל- עדיף שלא ילבש אותו כלל בעת הקריעה.

סברת הדין לענ"ד, שהציווי בקריעה הוא לקרוע בגד. לכן באביו ואימו שצריך לקרוע הכל- צריך לקרוע כל בגדיו. אולם יש מלבושים שאינם בגדר בגד אלא הרי הם כהגנה- כמו מעיל או גופיה לספיגת הזעה- במקרה זו אין לו לקרוע שהרי אינו בגדר המהותי של בגד.

האם קורעין טלית קטן? עקרונית זה בגד ולכן מן הדין צריך לקרוע אלא שאולי יש לדמות את זה ל"אפרקסתו" כיוון שהיו רק לקיים מצוות ציצית ולא כבגד עצמי, ודומה לגופיה שעניינה לשמור מהזיעה או צניעות וכד' ולא בגד עצמי. **ולכן פסקו בגשה"ח ובילקו"י** שלא לקרוע את הציצית.

• **קריעת אשה(סעיף יא):**

מו"ק כב, ב'- "אחד האיש ואחד האשה, רשב"א אומר- האשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת העליון". **המרדכי** כתב שהאשה קורעת כמו איש- שפוסקים כת"ק שאין לחלק בין אשה לאיש לעניין זה, כיוון שאין יצה"ר מגרה בשעת צרה. וכ"כ ברמב"ם. אולם ה**טור** כתב שאין רשב"א חולק על ת"ק אל מבארו שבאשה צריך להזהר יותר משום צניעות. **וכן פסק בשו"ע** שתקרע התחתון ואז תחזירו לאחוריה משום צניעות ואז תקרע העליון.

בערוה"ש הקל שכיוון שבבגדים שלנו לא ניתן להחזיר לאחור- לא צריכה לקרוע כלל, **בילקו"י** כתב שתסגור מקום הקריעה עם סיכת בטחון לצניעות.

• **כיצד ובאיזה צד קורעים(סעיף יד):**

על שאר קרובים נהגו לקרוע בצד ימין ועל אביו ואימו בצד שמאל, לגלות ליבו. ואינו לעיכובא.

שו"ע- על שאר קרובים קורע בין בכלי בין ביד ועל אביו ואימו קורע ביד. **למעשה**, נהגו שאחר חותך שפת הבגד בכלי והאבל ממשיך לקרוע במשיכת יד.

מי שהחליף בגדו האם צריך לקרוע פעם נוספת: על אביו ואימו כל בגד שמחליף- קורע ועל שאר קרובי- אם החליף לא קורע. ומ"מ כתב ב"פני ברוך" סעיף כ', שאם מרבה בגדים מחמת הקור לא צריך לקרוע. **ולא יחזיר הקרע לאחור** באביו ואימו אלא רק לאשה התירו או על שאר קרוביו שגם מותר.

• **האם הרגל מבטל הקריעה (סעיף טו):**

בדין שלילה ואיחוי חילקו ג"כ בין אביו ואימו לשאר קרובים. **שלילה**=תופר תפירה בלתי שווה. **איחוי**= תיקון הבגד כרגיל. **להלכה פסק בשו"ע** שעל כל מתים שולל לאחר 7 ומאחה לאחר ל', ועל אביו ואימו- שולל לאחר 30 ואינו מאחה לעולם.

הרמ"א כתב- "ואין חילוק אם פגע בהם הרגל או לא", דהיינו- שאע"ג שהרגל מבטל את אבלות(סימן שצ"ט), לענין קריעה אין הדין כן וממשיך לספור כרגיל.

אבל **הש"ך** כתב שהאידנא נהגו לאחות הקרע כל שפסק האבלות.

הש"ך הביא שזו מחל' ראשונים. שכן בגמרא כתוב שדיני אבלות לחוד ודיני קריעה לחוד- משמע מכאן שאין הרגל מבטל ימי הספירה לענין קריעה וצריך ממש ז"ל" יום בפועל, **וכן כתב הראבי"ה**. אבל הרמב"ן כתב שמה שאמרה הגמ' שדיני אבלות לחוד ודיני קריעה לחוד היינו לענין זה שאין אומרים "הלכה כדברי המיקל"

אלא באבל בלבד ולא בקריעה, אבל לשאר דינים הרי הם שווים ולכן גם לעניין קריעה- מבטל הרגל את הספירה ויכול לאחות וכד'.

חליצת כתף(סע' טז): פירושו- קריעת הבגד עד שנראה הכתף. שו"ע- "על כל המתים רצה חולץ כתף, על אביו ואימו- חייב לחלוץ כתף, והולך כן לפני המיטה עד שיקבר. ואם הבנ"א גדול ואין כבודו... אין צריך לחלוץ".

סעיף יז'- הסעיף עוסק בדיני איחוי וחליצה על נשיא. **הרמ"א מסיים**- "וי"א דעכשיו בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל וכן נוהגין האידנא".

• קריעה על שמועה שהגיע לאחר זמן(סעיף יח):

מו"ק דף כ': "ת"ר שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלושים, שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. ואיזו היא שמועה רחוקה... קרובה- בתוך ל', רחוקה- לאחר ל'... ושם בעמד ב' - מי שאין לו חלוק לקרוע, ונזדמן לו בתוך 7-קורע, לאחר 7-לא קורע... אבל על אביו ואימו קורע הולך כל חייו, דזהו כבוד אביו ואימו...". **וכן פסק בשו"ע**- "על כל המתים אם לא שמע אלא לאחר ל' יום אינו קורע. ומי שאין לו חלוק ונזדמן לו תוך שבעה קורע, אחר ז'- אינו קורע. על אביו ואימו קורע והולך לעולם". שזו שיטת ר"ע בגמרא שהלכה כמותו.

• מכירת בגד קרוע(סעיף יט):

הן למוכר והן לקונה אסור לאחות קרע שאסור באיחוי- כגון קרע על אביו ואימו. ולכן מי שבא למכור הבגד צריך להוגיע לקונה, ואם מכרו לו סתם ולא הודיעו- אסור לקונה לאחותו עד שיידע שאינו מן הקרעים שאינם מתאחים.

הרמב"ן שאל מדוע אסור לקונה לאחות אם אינו יודע, הרי אם מכר לו המוכר מסתמא הוא מן המתאחים. **ותירץ**- שיש רגליים לדבר שזה קרע שאינו מתאחה- כי אם כן היה כבר המוכר מאחהו בעצמו כדי שיקנו ממנו.

בט"ז כתבשאמנם קרע על אביו או אימו אינו מתאחה לעולם, אבל אם חותך סביב הקרע ומושיב שם בד אחר- מותר אם עברו יב' חודש, דאין זה בכלל איחוי הקרע כלל.

• איחוי אלכסנדרי(סעיף כ):

בשו"ע מביא מספר סוגים של קריעות שלא נחשבות קריעות **ובט"ז מסביר** שמדובר בבגדים שהיו קרועים ואיחו אותם חזרה בחיבורים חלשים וממילא כלל לא נחשבים למחברים אלא עדיין קרועים ולכן העושה בהם קריעה - לא נחשב. הגמרא אומרת (מו"ק כו:) שמי שקורע איחוי אלכסנדרי יצא ידי חובת קריעה, היינו מכיוון שזהו איחוי טוב. נחלקו הראשונים מה חשיב איחוי זה- ונפסק כראב"ד שזה תפירה שווה למעלה ובולטת למטה.

• קריעה על מספר מתים ביחד וזה אחר זה (כא'-כג):

מו"ק כו: -"ת"ר אמרו לו מת אביו וקרע, מת בנו והוסיף- תחתון מתאחה עליון לא מתאחה(כי הוא על אביו)...מת אביו, מתה אמו, מת אחיו, מתה אחותו- קורע קרע אחד לכולן. ר' יהודה בן בתירא אומר: על כולן קרע אחד, על אביו ואימו קרע אחר, לפי שאין מוסיפין על אביו ואימו...לפי שאינם בתוספת, אמר שמואל- הלכה כרבי יהודה בן בתירא". נחלקו הראשונים בהבנת מחלוקת רבי יוסי ברבי יהודה על ת"ק ופסק בשו"ע כדעת הרמב"ם- שאין להוסיף את אביו ואימו על קרע אחר משום כבודם, ולכן תמיד יקרע עליהם קשר חדש, אולם על קרע שקרע על אביו ואימו יכול להוסיף קרע של בן משפחה אחר.

כללים בהוספת קרעים על מספר קרובים ובזה אחר זה(סיכום):

1. שמע שמועה אחת על כמה קרובים ואין בהם אביו ואימו- קורע קרע אחד על כולם.
2. שמע שמועה אחת על אביו ואימו ועוד קרובים- קורע קודם על אביו ואימו קרע אחד, עד שמגלה את ליבו, מרחיק ג' אצבעות וקורע טפח על שאר הקרובים ביחד.
3. קרע על קרוב אחד ומת קרוב אחר: אם תוך 7 ימים- קורע טפח נוסף על האחר. אם לאחר 7 ימים- מוסיף משהו על הקרע הראשון.
4. קרע על אביו ואחר 7 מת קרוב אחר-מוסיף משהו על הקרע הראשון של אביו.
5. קרע על שאר קרובים ואחר 7 מת אביו או אימו- מרחיק ג' אצבעות וקורע מן הצד בשפת הבגד, עד שמגלה את לבו.
6. מתו אביו ואימו כאחד- קורע קרע אחד על שניהם.

הערות: סעיף 3- האמוראים נחלקו האם כל ל' קורע ואחר ל' מוסיף כלשהו או שכל ז' קורע ואחר ז' מוסיף כלשהו- ופסקו הראשונים כמ"ד כל ז' קורע ואחר ז' מוסיף.

סעיף 3- אם מת לו מת אחד ואחריו בתוך 7 מת לו מת נוסף וקרע עליו טפח אחר- ותוך 7 לשני ואחריו 7 לראשון מת לו מת שלישי- משמע שמ"מ צריך להוסיף טפח הואיל והוא תוך 7 לשני.

עד כמה קורע באותו בגד: וקורע עד טבורו, נתמלא לפניו- הופך את הבגד ומתחיל לקרוע לפניו בחלק האחורי של הבגד וכן הלאה עד שמתמלא כל הבגד ואז נחשב כמי שאין לו חלוק.

• טעויות בקריעה בשל מידע מוטעה על זהות הנפטר(כד'):

הגמ' **בנדריים פז א'** מביאה 2 ברייתות שיש לכא' סתירה ביניהם סביב אדם שהידע שהביא לקריעה שלו היה מוטעה, כגון שאמרו לו שמת אביו ונמצא שזה בנו וכד'. הגמ' שם מתרצת- שאם נודע לו תוך כדי דיבור –יצא ידי קריעה. אם נודע לו רק אחרי די דיבור- לא יצא. וכ"פ בשו"ע.

הראשונים נחלקו בשני מקרים נוספים: 1. אמרו לו שמת לו מת וכסבור שמת אביו ונמצא שזה בנו: **הטור כתב** שגם כאן יש לחלק אם נודע לו תוך כדי דיבור או לא. **אבל השו"ע כתב** שבמקרה זה אפ"י נודע לו אחר כדי דיבור-יצא ידי קריעה, כיוון שרק כשיש סתירה בין המידע הראשון לשני צריך שיעור כדי דיבור, אך אם אין מידע סותר אלא המידע השני מבאר את הראשון-שרי אפ"י אחר כדי דיבור.
(2. אמרו לו מת אביו וקרע והתאבל מספר ימים, ואח"כ אמרו לו שאביו קיים והפסיק אבלותו למספר ימים, ואח"כ אמרו לו שבאמת מת בפעם הראשון- נחלקו הראשונים ב-2 נק': א. האם יצא ידי קריעה. ב. האם מונה 7 ימי אבלות מחדש. להלכה פסק בשו"ע סעיף כו' כשיטת הרמב"ן שאם קרע על אביו שבאמת מת- יצא ידי קריעה ושלא צריך 7 ימי אבלות רצופים- אם באמת ישב את הראשונים כשאביו היה מת, אבל אם אביו לא מת כשקרע ורק עכשיו נפטר- לא יצא ידי קריעה).

• דין אבלות וקריעה בקטן(סעיף כד'):

מו"ק כו:- "ומקרעין לקטן מפני עגמת נפש"(היינו שיבכו הרואים וירבו בכך בכבוד המת, ולא מדין אבלות). נחלקו הפוסקים האם חלים על קטן דיני קריעה בלבד או גם דיני אבלות:
הרי"ץ גיאת כתב שקטן שהגיע לחינוך קורעין לו טפח מדין חינוך. ומכך הסיק **הדרישה** שקטן נוהג בכל דיני אבלות, כמו בכל המצוות שחייב בהם מדין חינוך.

אבל הש"ך בנקוה"כ דחה את הדרישה וסובר שחיובו רק בקריעה, שכן אם נחייבו באבלות נבטלו מלימוד תורה ונמצא חומרא דאתי לידי קולא.

ופסק בשו"ע סעיף כז' שמקרעין לקטן שמת לו מת. וכן פסק בגשה"ח שלקטן קורעין כלשהו משום עגמת נפש ואם הגיע לחינוך קורעים לו כשיעור משום מצוות חינוך.

למעשה, כתבו רוב האחרונים שאין דיני אבלות נוהגים בקטן שהגיע לחינוך.

האם קורעין על קטן שמת בתוך לי יום? פסק בשו"ע סעיף ל' שקטן שלא ברור שכלו לו חודשיו אם מת בתוך לי יום, כולל, אין קורעין עליו. אבל אם ברור שכלו לו חודשיו-אפי' מת מיד קורעין עליו ומתאבלין עליו.

• קריעה בשבת(סעיף כח):

בשו"ע פסק שהקורע בשבת, אע"פ שחלל שבת- יצא ידי חובת קריעה. ובגשה"ח כתב שמי שמת לו מת בשבת- מברך ברכת "דיין האמת" וקורע את הקריעה במוצ"ש.

בכאן יש לשים לב ולחלק שהרי בחלוק הגזול(סע' כט') אם קרע- לא יצא י"ח- ומאי שנא מקורע בשבת שעבר עבירה? והחילוק הפשוט הוא שבחלוק הגזול העבירה היא בגוף החלוק- בחפצא ולכן לא יכול לקיים בו דין קריעה משא"כ כשקורע בשבת- שזה איסור על הגברא ולא בדין החלוק שנקרע ולכן ידי חובת קריעה- יצא.

• קריעה ביו"ט ובחיה"מ(לא'-לב'):

מת שמת לו ביו"ט- פסק בשו"ע בסעיף לא' שאין קורעין, כמו בשבת, וכן ביו"ט שני של גלויות. ובגשה"ח כתב שאם מת לו מת ביו"ט כיון שנדחית האבלות לאחר החג- גם הקריעה נדחית ואין קורע בחיה"מ.

אולם גבי מת שמת לו בחיה"מ, נחלקו הראשונים:

רמב"ן, רמב"ם- קורע על מת שמת לו בחיה"מ וכן על שמועה קרובה.

ראבי"ה- אין קורע כלל בחיה"מ אפי' על אביו ואימו.

תה"ד- על אביו ואימו קורע בחיה"מ ועל שאר קרובים לא.

בשו"ע כתב שקורעין על כל אחד, כמו בימות החול. וכן כתב ברמ"א אלא שהוסיף שאם יש מנהג לחלק בין אביו ואימו לשאר קרובים, כתה"ד- יעשו כמנהגם.

למעשה, כתב בילקו"י שמנהג עיה"ק ירושלים שגם ספרדים אינם קורעים בחיה"מ אלא על אביו ואימו, אבל בשאר מקומות בארץ- יש לקרוע על כל מת בחיה"מ, כפי שפסק מרן בשו"ע. וחיוב להחליף את הבגד הקרוע מיד אחר הקריעה, שלא תהיה אבלות בפהרסיא.

גבי שמועה קרובה בחיה"מ ואח"כ נעשית רחוקה- היה סברא לומר שכיון שכלל לא ינהג אבלות- לא יקרע, כי בגמרא אמרין שאין קריעה בלא שבעה. אולם פסק בשו"ע, לבי'- שקורע על שמועה זו בחיה"מ, אף אם אח"כ תעשה רחוקה, שמה שאמרו בגמ' היינו ששמע ביו"ט ואינו יכול לקרוע, שאינו קורע במוצאי יו"ט כי השמועה תהיה רחוקה אחרי הרגל ולא תהיה שבעה ובמקום שאין שבעה אין קריעה- היינו קריעה מאוחרת. אבל אם ברגע ששמע יכול לקרוע כגון בחיה"מ- קורע אע"פ שתהיה שמועה רחוקה אחרי הרגל.

בגשה"ח כתב שאת ברכת דיין האמת בכל מקרה מברך מיד- בין ביו"ט בין בחיה"מ, שהברכה נתקנה על שמועות רעות- כפי ששמע, בלי קשר לשאלה מתי מתחיל האבלות או מתי קורע.

• מעשה הקריעה(סעיף לג'):

בשו"ע כתב שחובה לקרוע בגד ולא מספיק שלובש בגד קרוע מכיוון שמראה עצמו כאילו קרע למרות שבפועל לא קרע "והרי זה גזל את החיים והמתים".

בסעיף יד' כתב בשו"ע, אגב ההיתר להחליף בגדים, שעל אביו ואימו- קורע כל הבגדים שמחליף. **בט"ז** שם חידש שכל בגד ישן שידוע שכבר לבש אותו-אינו חייב בקריעה מכיוון שידוע לכל שלא היה עליו בשעת המיתה ולכן הבגד לא קרוע. **משמע מהט"ז** שהצורך בקריעה זה מצד אחרים שלא יחשדוהו שחס על ממונו. יוצא מכך שגם בגד חדש שהחליף- אם הוא קרוע ג"כ שרי- שלא יחשדוהו כי הרי יראו שקרוע. **אולם ב"שבט יהודה" חלק על הט"ז** ואמר שבכל מקרה צריך לקרוע גם אם החליף וגם בגד ישן- כיוון שקרוע לכבוד אביו ואימו. ולכן גם אם החליף לבגד קרוע- ג"כ צריך לקרוע מפאת כבוד הוריו.

סיכום: בבגד שלובש בשעת מיתה ודאי צריך לעשות קריעה אפי' אם קרוע. נחלקו האחרונים כשמחליף לבגד קרוע האם צריך לקרוע בו או שלא. לט"ז כל סיבת הקריעה בבגד שמחליף זה שלא יחשדוהו שלא קרע ולכן אם יש קרע או שברור שלא לבש בגד זה בשעת מיתת אביו/אימו- אינו קורע. אבל לשבט יהודה סיבת הקריעה היא משום כבוד הוריו, לכן קורע בכל מקרה.

• קריעה בבגד גזול או שאול(סעיף לד'):

כבר ראינו לעיל, **בסעיף כט'** שהקורע בחלוק גזול לא יצא י"ח. **בבגד שאול כתבה הגמ' מו"ק, כו:** "רשב"ג אומר- האומר לחבירו השאיליני חלוקך ואלך ואבקר אבא שהוא חולה, והלך ומצאו שמת- קורע ומאחו... ואם לא הודיעו- ה"ז לא יגע בו". **הראשונים** נקטו כגמרא זו, ויש כאן חידוש שאף שבד"כ אסור לאחות קרע על אביו ואימו- כיוון שזה בגד של חבירו מאחה אותו ומשלם לחבירו את הפרש הפחת של ערך הבגד. וכן **פסק בשו"ע**. **בש"ך כתב** שאם קרע בלי רשות של חבירו לא יצא י"ח כמו בחלוק הגזול.

• קריעה על שמועות רעות ואירועים קודרים(לו'-לט'):

בגמ' מו"ק, כו- "ואלו קרעין שאין מתאחין... ועל שמועות רעות ועל ברכת השם ועל ס"ת שנשרף ועל המקדש ועל ירושלים...".

שמועות רעות(סעיף לו')- למדו מדוד שקרע בגדיו כששמע על מות שאול ויונתן ועל בית ישראל כי נפלו בחרב. **וכתב בשו"ע** שכל שיצאו רוב העם למלחמה- אפי' רק מיעוטן נהרג/נשבה- קורע. ומתאבל מקצת היום.

ברכת השם(סעיף לז')- כמבואר במלכים ב', יח'. **כתב בשו"ע** שמי ששמע ברכת ה' ואפי' בכינוי- חייב לקרוע. אם שמע מגוי- נחלקו הראשונים אם קורע והשו"ע כתב שלא. וכן מי ששמע מפי עדים ששמעו-קורע, ואין עדים חייבים לקרוע פעם נוספת. בש"ך כתב שאפי' אם העדים רק אמרו ששמעו ולא הזכירו מה- ג"כ צריך לקרוע.

ספר תורה שנשרף(סעיף לז')- נלמד מירמיהו(לו', כג') שם קרא "היהודי" את בגדו בתער הסופר "אחרי שרוף המלך יהויקים את המגילה...". **וכתב בשו"ע** שהרואה ס"ת שנשרף או תפילין או אפי' מגילה אחת- קורע 2 קריעות. **ודווקא כששורפין אותן בזרוע** וכמעשה שהיה. **הט"ז** כתב שהוא הדין בכל כליון אם היה בזרוע.

מכאן יש ללמוד שמי שרואה תפילין שנשרפו במלחמה או ס"ת שנשרפו ר"ל בבית כנסת מסתם דליקה שפרצה- אינו צריך לקרוע שכן לא נחשב ששרפו אותם בזרוע. וכן **כתב בילקו"י** גבי ס"ת שנשרפו בגלל קצר חשמלי.

ערי יהודה, המקדש וירושלים- בחורבנן (סעיף לח')- בשו"ע פסק שחייב לקרוע.
למעשה, נחלקו האחרונים: באג"מ (או"ח, ח"ד, סימן ע', אות יא') כתב שבזמנינו שירושלים בנויה לתפארת תחת שלטון יהודי- לא קורעים עליה, אבל על מקום המקדש קורעים. ויש שכתבו לקרוע אף על ירושלים כל שלא ראה אותה 30 יום- שהרי עדיין יש בה כנסיות, נכרים וכד' (שו"ת מנחת שלמה, חלק א' סימן עג').
 בפועל נראה שהעולם אינו נוהג לקרוע אף על מקום המקדש.

שלילת ואיחוי הקרעים הללו: נחלקו האחרונים האם שוללים לאחר 7 (רא"ש, טור) או ששוללים למחרת ואין מאחים לעולם (שאר ראשונים). והשו"ע (לט) פסק "כל אלו הקרעים רשאי למוללן, לשוללן... למחרתו אבל אין מתאחין לעולם".

שאלה כללית- באילו מקרים יצטרך האדם לקרוע שנית: 1. מי שקרע מיושב. 2. מי שקרע לאחריו או לצדדיו ולא לפניו. 3. קרע על אביו והתברר שזה בנו שלא בתוך כדי דיבור. 4. הקורע בחלוק גזול לא יצא ידי קריעה.

סימן שמא'- דיני אונן:

• אונן מדאורייתא ומדרבנן:

מדאו' קיימים דיני אונן למי שמתו מוטל לפניו- ואפילו לאחר שנקבר חל האיסור לכל אותו היום, רק לעניין איסור אכילת קדשים ומעשר שני. אבל לשאר דברים אסור מדרבנן כגון מיני שמחה מיוחדים, מצוות וכד'- רק לזמן שבין המיתה לקבורה. בסימן זה נידונים דיני אונן מדרבנן.

המקור בגמרא: ברכות יז: "מי שמתו מוטל לפניו- אוכל בבית אחר... ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנים עליו, ופטור מק"ש ומן התפילין ומכל המצוות האמורות בתורה". ובהמשך הגמרא שם: "אמר רב אשי- כל שמוטל עליו לקבורו- כמוטל לפניו דמי".

• דיני אונן (סעיף א'):

בשו"ע, פסק שאונן "אוכל בבית אחר (ובש"ך כתב שהיינו דווקא כשהמת מוטל בפניו ואז הוא לועג לרש)... ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך... ולא מזמנים עליו... ופטור מכל המצוות האמורות בתורה". כתב בפת"ש (ה') שאם נקבר המת קודם שנתעכל המזון במעיו של האונן- צריך לברך אחר הקבורה, ויש שחלקו על כך (ילקו"י).

כל הנ"ל זה במצוות עשה, אבל על לאוין אסור לאונן לעבור בכל גוונא, בין איסורי תורה בין גזירות מדרבנן. לכן כתב בפת"ש (ד') שחייב בנט"י כי זה חיוב מדין סרך תרומה-א"כ זה לאו שבו חייב גם האונן, לכן יטול ידיו, אע"פ שלברך אינו צריך קודם שאוכל.

על מי חל איסור אכילה בפני המת? דן בכך בפת"ש (ב') וכותב שלשיטת הש"ך אסור אפי' לאדם אחר מכיוון שהסביה שאסור זה משום לועג לרש- דבר ששייך לכולם. אבל הט"ז כתב שרק למי שאכל אסור מכיוון שטעם האיסור הוא משום שחייב בקבורתו- מה שלא שייך בשאר אנשים.

• דין אונן בשבת וביו"ט (סעיף א'):

בגמ' ברכות יח. - "בשבת אוכל בשר ושותה יין וחייב בכל המצוות האמורות בתורה" ובהמשך הגמ' מחל' אם מותר או אסור בתשמיש המיטה בשבת. ולהלכה לרוה"פ אסור בתשמיש בשבת משום שזה דברים שבצינעא. **וכ"פ בשו"ע (א')** שבשבת ויו"ט חייב בכל המצוות חוץ מתשה"מ שאסור בו.

פסק בשו"ע שאם צריך להחשיך על התחום בשבת לצורך המת- מתחילים דיני אנינות משעה שילך להחשיך על התחום. אבל עד אז נוהג בכל המצוות כרגיל, כנ"ל. **(על פי תירוץ הרא"ש לסתירה בין הבבלי לירושלמי- שבבבלי משמע שבשבת חייב בכל מצוות האמורות בתורה, ובירושלמי משמע שכיון שמחשיכים בשבת על התחום- חלים כל דיני אנינות).**

כתב בפת"ש(יא')- שבפורים אונן אסור בבשר ובין.

אם רוצה לקוברו ביו"ט ראשון ע"י גוי- כיוון שצריך הישראל להמציא לו ארון ותכריכין וכד'- לא גרע ממחשיך על התחום- וחלים עליו כל דיני אנינות. וכש"כ ביו"ט שני של גלויות שנקבר ע"י ישראל.

דין ליל יו"ט שני שלמחרת קובר את המת- אע"פ שלעיל ראינו שאם מתכין לקוברו ומחשיך עליו התחום פטור ממצוות כאונן, כיוון שמדובר כאן בליל יו"ט שני שעדיין לא מוטל עליו התעסקות גדולה בקבורת המת. **כי קוברו רק מחר-** ע"כ בנתיים מקיים מצוות, מקדש וכד'- שבערב אמרין דאין אנינות ביו"ט. **אמנם יש שחלקו** ואמרו שאין לחלק בין היום ללילה ובשניהם חלה עליו אנינות, **ומ"מ רבים פסקו כדעה הראשונה(מהרי"ל).**

• אונן במוצ"ש(סעיף ב'):

שו"ע- פטור מהבדלה ותפילה עד הקבורה מחר. לאחר שיקבר המת- יתפלל שחרית ופטור מערבית, כיון שלא היה חייב בלילה.

לגבי חיוב הבדלה לאחר הקבורה נחלקו הראשונים- דעת המהר"ם שחייב בהבדלה לאחר שיקבר המת, עד ג' ימים. אבל הרא"ש פטור מהבדלה- כיוון שהיה פטור בעת החיוב כמו בתפילה. **השו"ע פסק כמהר"ם-** שיבדיל אחר שיקבר.

בילקו"י (קע"ט-ח) כתב שמי שמתו מוטל לפניו בשבת וקוברו ביום א'- יקדים להתפלל ערבית מפלג המנחה ואז יבדיל על היין ללא נר ובשמים, כך ירויח גם תפילת ערבית וגם הבדלה. **אבל בגשה"ח חלק עליו שאין לנהוג כן אלא פטור במוצ"ש מערבית והבדלה** כמובא בשו"ע.

בט"ז(ס"ק ו') כתב שלכא' יש סתירה בין שני פסקי השו"ע- שבסימן שצ"ו כתב שקטן שהגדיל בתוך ימי האבילות- פטור מן האבילות כי לא היה חייב בזמן הקבורה. ואילו כאן רואים שאע"פ שהיה פטור בעת החיוב מן ההבדלה- בכל זאת חייב להבדיל לאחר הקבורה. **ותירץ:** שאין סתירה מכיוון שעיקר חיוב האבלות בעת סתימת הגולל- ואז היה קטן, לכן נפטר, אבל גבי הבדלה- חיובה תקף כל ג' ימים ראשונים של השבוע ולכן חייב גם עתה.

• סיבת הפטור של אונן מן המצוות, אונן בעיר אחרת (סע' ג'- ד):

בירושלמי מובאות 2 דעות: 1. מפני כבודו של מת, שיחשבו רק עליו להתעסק בו. 2. כדי שיוכל להקדיש זמן ולטפל במת עד הקבורה.

להלכה ברוה"פ נקטו את שני הטעמים ולכן גם במקום שיש מי שיתעסק במת –עדיין פטור האונן מן המצוות ואסור בבשר ויין מפני כבודו של מת. וכן פסק בשו"ע, סע' א', - "ואפי' אם אינו צריך לעסוק בצרכי המת, כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו..."

מכאן יש לדון לגבי אונן שנמצא בעיר אחרת, רחוקה, מן המת- האם אסור גם כאן בכל מיני איסור כמו אכילת בשר ויין או שמותר כיוון שיש מישהו אחר שיתעסק במת? בטו"ר הביא סיפור על ר"ת שמתה אחותו בעיר אחרת והמשיך לאכול בשר ולשתות יין באומרו שעל בעלה מוטל לקבורה ולא עליו ולכן לא קרינן ביה "מי שמתו מוטל בפניו". אבל הרא"ש חלק על סברא זו וכתב שלא פלוג ומ"מ אסור בדיני אונן אפי' לא מוטל עליו הקבורה. מפשט השו"ע משמע שפסק כרא"ש שכתב בסתם גבי אונן- "אפי' הוא בעיר אחרת". אבל הב"ח חולק ופוסק כר"ת (המחל" מובאת בש"ך סעיף ד').

אם מת לו מת בעיר מאוד רחוקה או שיביאו את המת לעירו רק אחרי כמה ימים- כתב הרמ"א (סעיף ג') שלא חלה אנינות עד שיביאו לעיר קבורתו.

מסירה לחברא קדישא-כתפים (סעיף ג')

כל מה שאמרנו, שחלים דיני אנינות, זה כשלא נמסר עדיין לקבוצה שעוסקת בקבורת המת- "כתפים" (חברא קדישא). אבל משנמסר לכתפים, פסק מרן בסעיף ג'- שמותרים הקרובים בבשר ויין, אפי' קודם שהוציאוהו מן הבית, כיוון ששוב לא מוטל עליהם לקבורו, וגם אין שייך אז כבוד המת לגביהם. דהיינו- לעומת אם נמצא בעיר אחרת שחייב באנינות משום כבוד המת שעדיין קיים, ברגע שמסר אותו לח"ק (כתפים)- נפטר מאנינות כי במעשה זה גם ירד ממנו חיוב כבוד המת, דהיינו כבר לא נחשב שמזלזל במת כי מסר אותו כנהוג לח"ק.

אבל להלכה הביא בגשה"ח בשם הנוב"י שבמקום שנוהגים הקרובים ללכת אחר המת עם הכתפים- כמו אצלנו- אז חלים עליהם דיני אנינות עד שיקבר. אולם, במקרה זה יכולים האוננים להחמיר על עצמם לקיים המצוות כיוון שמעיקר הדין בעת שמסרו לכתפים פוסקת מהם האנינות. וכן כתב בילקו"י שהחמיר על עצמו וקורא ק"ש כשמסר את מתו לח"ק, אין מוחין בידו.

• מי שלא ניתן לקבורו (סעיף ד')

כגון כשהמושל אינו מניח, גופה שבויה וכד'- פסק בשו"ע שלא חלים על הקרובים דיני אנינות ואבלות, כיוון שלא ניתן לקבורו ומצד שני- לא נתייאשו מלקבורו. אבל ברגע שנתייאשו מלקבורו- מונים לו שבעה ושלושים ומתחילה האבלות. הסברא בדבר היא שכיוון שלא יכולים לקברו- לא קרינן ביה "מי שמתו מוטל לפניו".

עיכוב זמני של קבורה (פת"ש (כב')):

בעיכוב זמני נחלקו האחרונים האם חל על הקרובים דין אונן עד הקבורה או לא. הנוב"י כתב שאם יש רק עיכוב זמני- מתחילה האנינות מיד, כי צריך להתעסק בקבורה, ומתו מוטל לפניו, אבל יש תקנה כדי שלא ינהג כאונן לזמן כ"כ ארוך- שיטהרו את המת ויניחוהו בארון נקוב ואז נחשב כקבור, ממילא פוסקת מהם האנינות והאבלות תתחיל רק משיקברו אותו לאחר כמה ימים בקבר לעולם. ב"יד אליהו" חלק על הנוב"י וכתב שבמקום שנוהגים למשל שלא לקבור בע"ש אחר חצות- כיוון שאינו יכול לקבורו- נחשב כמו מת שתפס אותו המושל וכד'- וממילא לא חלה אנינות עד מוצ"ש שאז יכול לקבורו. בפת"ש כתב כמו ביד אליהו שעיכוב זמני דוחה את האנינות.

מתוך כך למדנו שקיימים מספר מקרים בהם מצד אחד דין אנינות לא חל ומצד שני דין אבילות ג"כ לא חל:
 1. מי שמת בתפיסה, שבוי וכד'. 2. מי שמת בשבת. 3. מסרוהו לכתפים (למרות שלמעשה אמרנו שכן חל כיום אנינות כיוון שהולכים הקרובים עם הח"ק). 4. מת שמפנין אותו מקבר לקבר כשקבורה עמ"נ להעבירו בתוך 7 ימים- חלים דיני אנינות משנקבר בקבר ראשון אבל האבלות מתחילה רק משיקבר בקבר השני, נמצא מספר ימים שכבר היתה אנינות ועדיין לא חלה אבלות.

• **האם אונן רשאי להחמיר על עצמו להתחייב במצוות בזמן האנינות:**

רש"י ורמב"ם כתבו שאונן רשאי להחמיר על עצמו ורק לא חייבו אותו המצוות. אבל רזה"פ סוברים שאסור לו להחמיר על עצמו גם אם ירצה, מפני כבודו של מת, כנ"ל. ומשמע מהשו"ע, א', שגם אם ירצה להחמיר-אינו רשאי, אפי' יש מי שיתעסק במת.

• **איסורי אבלות באונן(סעיף ה')**

נחלקו הראשונים האם אונן חייב בדיני אבלות כאבל או שפטור מהם:

הרמב"ם ורי"ף גיאת סברי שאין נוהגין באונן איסורי אבל, כגון כביסה ורחיצה וכד', פרט למה שהוזכר בברייתא- בשר, יין וכד'.
 רוב הראשונים סוברים שאונן אסור בקל וחומר מאבל בכל דיני אבלות מלבד נעילת הסנדל, עטיפת הראש וכפיית המיטה.
 להלכה משמע מפשט השו"ע- " כל זמן שלא נקבר המת אינו חולץ מנעל וסנדל... ", כרמב"ם שאין שאר איסורי אבלות חלים באונן. החת"ס הבין שהשו"ע מודה לרמ"א שגם שאר איסורי אבל נוהגים בו, שלא כרמב"ם.

הרמ"א פסק שאסור האונן גם בשאר איסורי אבלות- "וי"א דאסור ברחיצה וסיכה ושמחה ושאלת שלום...". בגשה"ח ובילקו"י כתבו שאונן אסור בכל איסורי אבלות, כרוב הפוסקים.

• **דינים כללים באונן מהאחרונים:**

1. פטור אונן ממצוות- רק בעשה, אבל מצוות ל"ת – בין מדרבנן בין מדאורייתא חייב בהם. לכן חייב בנט"י שלא יאכל תרומה בטומאה, אבל לא יברך על נט"י. (פת"ש, ז').
2. למרות שאונן אסור באכילת בשר- מותר ברוטב או בשומן בשר. (פת"ש, ג').
3. **קטן שמת קודם ל' יום-** אע"פ שלא קורעין ומתאבלים עליו- אוננים עליו(כגון שלא אוכלים בשר) בין מיתה לקבורה ואסור בבשר ויין. הטעם הוא כי רוב ולדות אינם נפלים ועוד שצריך לעסוק בקבורתו. ויש מקילים באנינות זו(פת"ש, א').
4. אונן שעדיין לא התפלל ועדיין לא נודע לו על מיתת קרובו- יודיעו לו אחר התפילה, אא"כ אין מי שיתעסק במת(פת"ש, ו').
5. **מי שאכל ומת לו מת פתאום ולא בירך ברכהמ"ז-** נחלקו האחרונים: יש שאמרו שיברך אחרי הקבורה וה"ה לברכת אשר יצר(גשה"ח). אבל הילקו"י כתב שספק ברכות להקל ולכן לא יברך ברכות שנפטר מהם בשעה שהיה אונן.
6. **תפילה שזמנה בהיותו אונן- חילק בפת"ש** (יח') שאם נתחייב בתפילה קודם שנעשה אונן- משלים את התפילה לאחר הקבורה ע"י תפילת תשלומים. אבל אם לא נתחייב בתפילה מכיוון שמשגה זמנה היה כבר אונן- לא צריך להשלימה, כמו שראינו באונן במוצ"ש.
7. **אונן שיש לו בן למול-** הט"ז כתב שיקדים בשחרית את הברית מילה לקבורה מכיוון שגם ככה לא מתעכבת הקבורה כי לא מתחילים אף פעם לפני סיום שחרית ועוד שאיתא בירושלמי שנוולד בן זכר נתרפאה כל המשפחה. אבל מהרמ"א משמע שיקבור את המת קודם המילה, כי אונן פטור מהמצוות ולא יוכל לברך על מצוות המילה.

8. אונן בליל הסדר - האם מקיים מצוות החג, קריאת הגדה וכד' ראינו לעיל מחל' גבי ליל יו"ט שני שהכריעו הראשונים כט"ז שכיוון שאין כוונתו לקוברו אלא למחר לא נחשב עכשיו לאונן אלא ככל יו"ט שלא נוהג אבלות בפהרסיא ולכן יקיים ליל הסדר כרגיל. אמנם יש שכתבו שעדיף שישמע הברכות מאחר מכיוון שיש כאן ספק. כמובן שאם רוצה לקוברו בלילה ע"י גויים וכד' - נחשב אונן ופטור מן הכל.
9. בדיקת חמץ בליל י"ד - עקרונית הוא אונן ופטור אבל טוב שימנה אחר שיבדוק עבורו אבל לא יברך. גשה"ח - אם אין אחר יבדוק בעצמו ללא ברכה שיש בזה צד איסור.
10. אונן בספירת העומר - יספור בלא ברכה וכך יוכל להמשיך את הספירה כרגיל (פת"ש, ו').

סימן שמב' - מי שהכין צרכי חופה ומת לו מת:

הגמ' בכתובות דף ג' - "הרי שהיה פתו אפוי ויינו מזוג, ומת אביו של חתן או אמה של כלה, מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובעל בעילת מצווה ופורש, ונוהג שבעת ימי המשתה ואחר כך נוהג שבעת ימי האבלות"

דהיינו - כיוון שחוששים שלא יהיה מי שיעזור עוד להכנת החופה כי אב החתן או אם הכלה מתו - גורמים לכך שלא יהיה אבל עד אחרי החופה ומילא כבר חל עליו 7 ימי משתה ורק אחרי כן יתאבל.

וממשיכה הגמרא - "וכל אותן הימים הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים... ודווקא אביו של חתן ואמא של כלה - דליכא איניש דטרח להו..."

השו"ע, סעיף א', פסק גמרא זו להלכה. הרמ"א מוסיף שצריכים לשמור על דיני ייחוד גם ביום ומביא דעות שונות בדבר השמירה והזהירות שצריך להיות בין החתן לכלה במצב הזה, ומסכם "והמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה" (שיהיו איתם כל היום שלא יתייחדו).

וממשיך לבאר בשו"ע - "ולענין שלושים אינו מונה אלא מז' ימי אבילות ואילך וכל שבעת ימי החופה מותר בגיהוץ ותספורת (ש"ך - משום שחתן דמי ל"מלך ביופיו תחזינה עיניך")."

אלא שעולה שאלה - הרי יש מי שכתב שאבלות ביום הראשון חיובה מהתורה, א"כ כיצד לא נוהג אותה? ר"ן - ב"ד יכולים לעקור דבר מהתורה בשב ואל תעשה, לפיכך אינו חייב לעשות מעשה של אבלות, אלא יושב ולא עושה, ומ"מ לפי שיטה זו אינו ראוי גם לעסוק בכל דבר של שמחה.

רא"ש - כיוון שבועל בעילת מצווה בערב - המת נקבר רק מחר, ממילא כבר אין אבלות יום ראשון דאו' - כי זה נכון רק במקום שמיתה וקבורה הם באותו יום.

ט"ז - אבלות יום ראשון מדרבנן לכן יכולים גם לנהוג ענייני שמחה ב"קום עשה".

במקום שאין הפסד, כגון שנוהגים למכור את הסעודה וכן יש מי שיטרח עבורם בפעם אחרת - פסק בשו"ע שדוחה את החתונה בשבוע, קובר, מתאבל שבעה ימים ואז מתחתנים. כרמב"ם. שלא כבה"ג שאומר שמתחתנים ובעל בעילת מצווה ואז יושב שבעה. ושלא כרא"ש שכתב שידחה חופתו עד שיעברו שלושים.

למעשה, פסקו האחרונים שבזמנינו תמיד חשיב כמו מקום שאין הפסד - כי כל בני הבית טורחים ומסייעים לחתן ולכלה, ולכן יקבר המת, ישבו שבעה, ואז חתונה וכו', כנ"ל בשו"ע.

אם מת אחר החופה והסעודה אך קודם שבעל בעילה ראשונה, כגון שאביו חטף התקף לב מהתרגשות לקראת סוף ערב החתונה, ר"ל. נחלקו האחרונים כיצד לנהוג -

הט"ז כתב שאסור לבעול אלא יתחיל מיד שבעת ימי אבלות ואז יבעול ויתחילו ימי המשתה. הסיבה היא

מכיוון שהוא אונן הרי הוא פטור מן המצוות, והפסד כבר אין כי הסעודה כבר התקיימה. הדרישה כתב שמרגע החופה כבר החלה השמחה ולכן ממשיך שבעת ימי משתה ורק אז מתאבל. בדגו"מ כתב שלכו"ע אם מת לו המת באמצע שבעת ימי המשתה - ממשיך כדרכו ומתאבל רק אחריהם, שכן דומה למי שמת לו מת ברגל שממשיך לשמוח כרגיל.

להלכה, האשכנזים פוסקים כט"ז, שיתאבל ואז יעשה משתה. הספרדים מקילים כדרישה.

במקרה הנ"ל, שמת להם מת באמצע ימי המשתה - הסכימו כ"ע שממשיכים בימי המשתה, שהרי זה כרגל עבורם, אבל האם מותר להם להשתתף בלוייה שמתקיימת בימי המשתה? בפת"ש מביא בשם השבו"י על מקרה שקרה שמת אביה של כלה ולא נתן לה לצאת להלווייתו, הוא צירף לפסק זה 2 סברות - א. נהגו שאין כלה יוצאת מביתה עד שבת שאחרי החתונה. 2. האבא צוה שלא תצא להלווייתו. מכך יוצא שבמקום שנוהגים לצאת ואין ציווי מיוחד - תלך הכלה להלויה, ובודאי החתן שאין איסור ביציאתו.

אולם למעשה, פסק בגשה"ח כמהרי"ל - שגם החתן וגם הכלה לא ילכו עד לקבורה עצמה אבל עד לבית הקברות יכולים ללכת אם ליבם נוקפם. בילקו"י חלק וכתב שמצוה לחתן וכלה ללכת להלוויית קרוביהם ומה שיש החושבים שאסורים-אינו נכון כלל.

האם יושבים שבעה עם כולם? בגשה"ח כתב שכשמסיימים את השבעה מצטרפים ליום האבלות שנוהגים שאר בני המשפחה האבלים, שנגררים אחר גדול הבית. אבל בשו"ת הר צבי כתב שמונים לעצמם מחדש כשמסיימים את ימי המשתה. בילקו"י הקל כגשה"ח.

קריעה וברכת דיין האמת, וסעודת הבראה: האחרונים הסכימו שקורע רק כשמתחיל האבלות, שכן החתן מותר אפי' ברחיצה ותספורת משום דדמי למלך ביופיו תחזינה עיניך - א"כ בודאי שאינו קורע. אולם לגבי ברכת דיין האמת - הסכימו להיפך - שמברך מיד כששומע, שאין קשר בין הקריעה לברכה.

ברחיצה וקישוט - כבר כתבנו שמותרים, שכל דבר חיצוני - נוהגים כמו ברגל, אבל דברים שאינם בפהרסיא נוהגים בהם אבלות - כמו תשמיש המיתה, ככל מת ברגל או בשבת. בגשה"ח כתב שחתן שמת לו מת חייב בתפילין גם ביום הראשון ואף בכל מצוות דאין עליו דין אנינות.

סימן שמ"ד-דיני הספד על המת:

המקור לדין הספד: שבת קה:- "מצוה גדולה להספיד על המת כראוי, להגביה קולו ולספר שבחיו. אבל לא יפליג יותר מדי בשבחיו, אלא יספר מידותיו הטובות".

בשו"ע, א', מבאר כיצד מספידין. מצוות ההספד שירים קולו עליו לומר דברים המשברים את הלב כדי להרבות בבכייה, ויזכיר שבחו אבל לא יפליג ביותר. מי שאין מה לשבחו יזכירו מעשי אבותיו.

אע"פ שראינו שהעוסקים בליווי ובצרכי המת פטורים מק"ש ותפילה, כי עוסקים במצווה, לאחר שנקבר המת - מפסיקין לק"ש ולתפילה, אפילו בתוך ההספד, כי פה כבר לא עומדת על גבם מצווה. (שם, סעיף יג').

• אמירת צידוק הדין וקדיש על קטן(סעיף ד'):

פסק בשו"ע שתינוק שעבר עליו ל' יום אומרים עליו קדיש וצידוק הדין. אבל הרמ"א כתב שם שאין נוהגין כן עד שיהיה בין יב' חודש שיוצא במיטה. **בש"ך כתב שראוי לנהוג כשו"ע**. וכתב שם בשו"ע לעניין הספד שלא נוהגים להספיד אלא מגיל 5 לעניים או 6 לעשירים, כי הם פחות מצטערים.

• **חובת הספד- כבוד החיים או המתים(סעיפים ט"ו-י'):**

הגמ' בסנהדרין מו. דנה בשאלה זו וקובעת שזה יקרא דשכבי. וכן הסכימו הפוסקים.
נפק"מ: 1. שו"ע, ט"ו- יורשים שאינם רוצים לפרוע שכר הספדן – מוציאין מהם בעל כרחם" (ש"ך- דווקא שירשו מממון המת, אבל מממון עצמם לא מוציאין, כפי שיתבאר בסימן שמ"ח).
2. שו"ע, י"ו- מי שציוה שלא יספדוהו- שומעין לו".

הספד על גדול ישראל: נחלקו האחרונים האם בכל מת שומעין לו שלא להספיד או שבגדול הדור לא שומעין לו אם ביקש שלא להספיד ובכל זאת מספידין(הנוב"י הספיד ל"פני יהושע" למרות שביקש שלא יספידו לו). ובגשה"ח כתב שהנהוג בזה שמספידין אותו בקיצור דברים.

• **ביטול דיני אבלות לאור בקשת הנפטר(סעיף ט'):**

לגבי הספד כבר ראינו לעיל שאין מספידים מי שביקש שלא יספידוהו, כי הספד זה לכבוד המת. אבל מה הדיל לגבי שאר דיני אבלות כגון שביקש הנפטר שלא יישבו עליו שבעה וכד'?

רמ"א- אם ביקש המת שלא ינהגו בו שבעה או שלושים- אין שומעין לו.
ש"ך- ההורים שביקשו שלא לנהוג בהם 12 חודש- שומעים להם, שיב' חודש זה משום כבוד ההורים ויכולים למחול על כבודם. **אמנם, בפת"ש הביא בשם השב"י** שלעניין אבלות שבעה וקריעה שומעים לנפטר לבטל משום שזה כבוד המתים, וראייתו היא מכך שלא מתאבלים על המאב"ל משום שזה כבוד המת, שהרי כן נוהגים במאב"ל דברים שהם לכבוד החיים. אבל כתבו אחרים שלא לסמוך על שיטה זו.

לגבי קדיש- כתב בפת"ש(א') בשם אבן השוהם שמי שציווה לבנו שלא יאמר עליו קדיש- שומעין לו, והסברא היא כי קדיש זה לעילוי נשמתו של הנפטר, ואם ציוה שלא- שומעים לו.

• **איסור דיבור בפני המת(סעיף ט"ז):**

המקור בגמרא- ברכות דף ג': "אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת". ובהמשך הגמ' יש **2 לישנות:**
 1. שכל ההגבלה הנ"ל היא דווקא בד"ת ולא במילי דעלמא. 2. שההגבלה היא גם במילי דעלמא.
 בהמשך הגמ', דף יח.- "לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא....דווקא בתוך ד' אמות אבל מחוץ לד"א- שרי".

דהיינו 2 קריטריונים- א. מרחק מן המת(תוך ד"א או לא). ב. מה אומר(ד"ת או מילי דעלמא).

בטור הביא שתי דעות מהראשונים: דעה 1- כלישנא בתרא שאין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת, אבל שאר ד"ת או מילי דעלמא- אסור ודווקא תוך ד"א, אבל חוץ לד"א- מותר הכל. כפשט הגמרות.
דעה 2(רב האי)- כלישנא קמא שאסור דווקא בד"ת, וזה אסור אפי' מחוץ לד"א, אבל דברים דעלמא מותר בכל מקום.

בשו"ע, סעיף ט"ז פסק שאין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת כגון צרכי קבורתו וכד', אבל ד"ת אסור מכל מקום ומילי דעלמא שרי. (כלישנא קמא).

נחלקו האחרונים בהבנת השו"ע ונראה למעשה, כרב האי- שד"ת אסור אף מחוץ לד"א.

למעשה כתב בניצי"ב, נהגו לומר קדיש וכד' לפני קבר המת משום שנוהגים להעמיק הקבר יותר מי' טפחים בקרקע והוי רשות אחרת.

שו"ע, סעיף יז' - "מותר לומר פסוקים ודרשה לכבוד המת בתוך ד"א או בביה"ק".

ש"ך, יא' - "וכתב המרדכי דכל אותו חדר שהמת מונח בו חשוב כד' אמות, וכן פסק הב"ח".

סיכום למעשה: אין לומר בבית קברות ד"ת אפילו רחוק מן המת, אבל דברים בעלמא מותר אפילו ליד הקבר. ולכבוד המת התירו לומר אפילו ליד הקבר.

• ביטול תורה והנהגה במיתת גדולי ישראל(סע' יח):

שו"ע- קיימות שלוש מדרגות:

1. חכם שמת- רק בית מדרשו בטל אבל שאר בתי מדרש שבעיר לומדים כרגיל. ואחר ההספד תלמידי בית מדרשו אינם חוזרים לבית המדרש אלא לומדים זוגות זוגות בבתייהם.
2. אב ב"ד שמת- כל בתי מדרש שבעיר בטלים, והמתפללים בביהכ"ס משני מקומם.
3. נשיא שמת- כל בתי מדרשות שבכל מקום בטלים, ולא חוזרים אחר הספד אלא לומדים זוגות זוגות בבתייהם, וכל בני העיר מתפללים בבית האבל חוץ מקריאת התורה בשני וחמישי, ומתפילות שבת שאותם עושים בבית הכנסת. וכולם צריכים להיות בעצב.

• האם מותר להכניס הנפטר לתוך בית הכנסת ולהספידו(סעיפים יט'-כ):

בסעיף יט' כתב בשו"ע "מספידין ת"ח ונשותיהם בביכ"ס... אבל לא שאר העם" הכוונה היא דווקא אחר הקבורה, ושאין כאן בעיה של דברי חולין וכד' בבית הכנסת, אבל להכניס מיטת לביהכ"ס ודאי אסור.

בסעיף כ' כתב שחכם, אלוף וגאון מכניסים אותו למקום בו היה דורש, מניחים אותו שם וסופדים לו. והיינו דווקא לגדול מגדולי הדור(גשה"ח). **ובחכמת אדם התרעם על כך שעשו כן לגר"א וממנו למדו לכל מי שרוצים לכבדו שמכניסים אותו לביהכ"ס- ואין לעשות כן.**

סימן שמה'- דין מאבד עצמו לדעת:

• אבלות על מאע"ל(סעיף א'):

הברייתא באבל רבתי אומרת: "המאבד את עצמו לדעת-אין מתעסקין עמו לכל דבר". **הרשב"א בשו"ת** כתב שעל אף שאמרו שאין מתעסקין עמו- נזקקין לו לקבורה ותכריכין והביאו בש"ך(א').

נחלקו הראשונים האם קרוביו קורעין ומתאבלין עליו(פת"ש א'): **הרמב"ן והטור** כתבו שמתאבלים וקורעין, שהרי אם אמרו שעומדים עליו בשורה ואומרים ברכת אבליים- ממילא שאף מתאבלים. אבל **הרמב"ם** כתב שגם קרוביו לא מתאבלים. **רעק"א תלה מחלוקתם בשאלה האם אבלות כבוד החיים(רמב"ן) או כבוד המתים(רמב"ם).**

השו"ע סתם כרמב"ם (סעיף א')- "מאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר, ואין מתאבלין עליו, ואין מספידין אותו ולא קורעין ולא חולצין, אבל עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבליים וכל דבר שהוא כבוד לחיים".

בפת"ש(שם) כתב בשם החת"ס שאמנם המבחר פסק כרמב"ם שלא להתאבל, אבל במקום שיש כבוד

משפחה נכבדת שיהיה להם לבוז שאחד מהם קלקל מעשיו ומעוניינים להתאבל- יכולים להתאבל אפי' שאיבד עצמו לדעת בודאות גמורה, בהסתמך על שיטת הרמב"ן שכתב שמתאבלים.
מנודה דינו כמאב"ל(שו"ע, סע' ד')- אין קורעים ואין מתאבלין עליו, לא מספידין וכד', אבל ודאי שקוברים.

• אמירת קדיש:

פת"ש- כתב החת"ס שכל הסיבה שאין אומרים עליו קדיש היא משום ששאר האבלים בביהכנ"ס יכולים למחות שלוקח את חלקם באמירת הקדיש(שהרי היו מחלקים מי יאמר קדיש) והרי אם לא היה מתאבד היה מת מאוחר יותר, א"כ מדוע לוקח חלק מהקדישים. משמע שבמקום אחר- כגון מניין בביתו יאמרו קדיש.
וכלשון החת"ס- וכי מפני שלא עשה מעשה עמיו לא נצילהו מרדת שחת".

• הגדרת מאע"ל(סעיף ב'):

נחלקו הראשונים מה נחשב להתאבדות שנכנסת לגדר מאע"ל:
רמב"ן וטור- צריך שיאמר שעומד להתאבד ושימצאוהו אח"כ הרוג באופן הנראה כהתאבדות.
הרמב"ם הוסיף שצריך גם שיראוהו מתכונן לכך מתוך כעס וצער רב.
השו"ע פסק "כגון שאמר הרי הוא עולה לראש הגג, וראוהו שעלה מיד דרך כעס, או שהיה מיצר ונפל או מת, ה"ז בחזקת שאע"ל". **באופן פשוט נראה שצריך שני תנאים:** 1. אמר שיעלה לגג לאבד עצמו(גשה"ח- גם מכתב נחשב). 2. ראוהו שעלה מיד דרך כעס או צער. והיינו שמצאוהו אח"כ כמי שהתאבד, אע"פ שלא ראו אותו בשעת התאבדותו.
לפיכך יוצא שמי שרואהו חנוק ותלוי באילן או למשל תלוי בחדרו כשהדלת סגורה מבפנים באופן שנראה שתלה את עצמו- לא נחשב שאיבד עצמו לדעת כיוון שאין את תנאי א' וממילא מחזיקים אותו שנכנסה בו רוח או שמשוהו הבהיל אותו וכד'.

היתרים בדין מאע"ל: בפת"ש (ב') כתב שאף במקרה שקרוב הדבר שהתאבד אך יש לתלות שרוח רעה בלבלתו או מחמת שגעון, תשובה וכד'- לא נחשב מאע"ל. בשו"ת בשמים ראש כתב שאדם שהתאבד מחמת יסורים או צער רב, אין לו דין מאע"ל. ויש שחלקו עליו. בגליון המהרש"א כתב שמי שזרק עצמו לים דינו ככל מת כי בודאי חזר בתשובה קודם שמת, כי הגלים מטלטלים אותו עד שנהרג. רעק"א כתב שהמאבד עצמו מחשש שיתקפהו יצרו-אינו בכלל מאע"ל דאפשר שרשאי לעשות כן לכתח'.

התאבדות בקטון (סע' ג'): קטן שאיבד עצמו לדעת נחשב שלא כדעת, כאותם סיפורים במשנה על הילדים שהתאבדו מפחד מאביהם "שהראה להם באוזניים"- היינו סימן להם שילקה אותם כי ברחו מביה"ס. וה"ה לאנוס- שלא נחשב מאע"ל, כשאל.

• הפורש מדרכי ציבור ואבלות על קטן שהמיר עם הוריו(סע' ה'- ו'):

בסעיף ה' כתב בשו"ע שכל הפורשים מדרכי ציבור ופרקו מעליהם עול מצוות ואינם נכללים במעשיהם עם ישראל אלא כאומ"ה, וכן המומרים והמוסרים- אין מתאבלים עליהם כי אם להיפך-קרוביהם לובשים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים.

נחלקו ר"י ור"ת גבי קטן שנשתמד עם אמו- ר"י כתב שנחשב לאנוס ולכן מתאבלין עליו, אבל ר"ת אומר שאין מתאבלין עליו. בשו"ע פסק כר"ת שאין מתאבלין על קטן שהמיר עם אמו.
הדגול מרבבה תמה על השו"ע שהקל שלא מתאבלין עליו שהרי נחשב אנוס ובודאי יום א' של אבלות מהתורה- וספק לחומר.

בגשה"ח כתב שאע"פ שאין מתאבלין על כופרים שפרקו עול ישראל מעליהם וכד', כפי שראינו לעיל בשו"ע, מ"מ צריכים לקברו ולהתעסק בקבורתו ותכריכין שהרי יש מצוות עשה של "קבור תקברנו" וכן לאו של הלנת המת שנאמר בהרוגי בית דין בלי קשר לחומרת העבירה שעשו. וכמו"כ **כותב-שנקבר בקברות ישראל**, ויכולים שלא לקוברו בין קברי שומרי תו"מ.

הב"י כאן הביא שרבינו גרשום התאבל על בנו שנשמתד. יש שהבינו שעשה כן משום אפושי צערא- שלא זכה בנו לחזור בתשובה ולכן התאבל עליו ביום מיתתו, ויש שהבינו שהתאבל על בנו כשהמיר את דתו. **הדגול מרבבה הוכיח מסיפור זה** על רבינו גרשום **שיש לחלק** באבלות על קטן שהמיר- **שמה שאמרו שלא מתאבלין זה שאר קרובין אבל הוריו מתאבלים עליו.**

בגשה"ח סיכמ- "ואע"ג דרבינו גרשום ישב על בנו... כבר כתבו שעשה כן לא משום הלכה אלא לאפוש צעריה שלא זכה בתשובה. והורו רוב האחרונים לשבת בשעת שמועת ההמרה יום אחד ולקרוע על זה כשמועה רעה, ובשעת מיתתו אין צריך לקרוע או להתאבל אף יום אחד".

סימן שמז'- שלא לעורר על מתו שלושים יום לפני הרגל:

במשנה מו"ק ח.- "לא יעורר אדם על מתו ולא יספידנו קודם לרגל 30 יום" **ובגמ'- נחלקו רב ושמואל בטעם האיסור:** רב-מעשה באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל ובא ספדן ועמד על פתח ביתו, ונטלתו אשתו ונתנתן לו **ונמנע ולא עלה.** באותה שעה אמרו- לא יעורר על מתו ולא יספדנו 30 יום קודם הרגל. **שמואל-** לפי שאין המת משתכח מן הלב שלושים יום.

נחלקו הראשונים כמי לפסוק, **בשו"ע אין הכרעה מה הטעם אבל האחרונים הכריעו כשמואל.** **בירושלמי כתב שכל דין זה הוא דווקא במת ישן-** היינו שאם מת לו מת בתוך 30 לרגל- אין איסור להספידו, ורק אם מת קודם ל-30 יום מהרגל- אסור לספדו בתוך 30 יום מהרגל.

למעשה פסק השו"ע- "כל ל" יום לפני המועד אסור להספיד על המת שמת לו לפני שלושים יום קודם המועד"- משמע שאסור אפי' בתוך שלושים לפטירתו, כגון מי שנפטר בכד' שבט- אין להספידו מ-א' ניסן, כגון ביום העליה לקבר- כיוון שמת קודם ל" מהרגל. אבל מת שנפטר בתוך ל" יום מהרגל- סופדים לו כרגיל, וכן מי שהגיעה לו שמועה אפילו רחוקה בתוך ל" יום לרגל- סופד, כי נחשב כאילו בתוך ל" נפטר.

בפת"ש א', מביא שיש מן הראשונים שכתבו שמותר לספוד למת שנפטר קודם ל" יום לרגל אבל זה עדיין בתוך ל" יום לפטירתו, היינו שלא כמו שכתבנו בשם השו"ע, אבל מסכם למעשה הפת"ש- "ומ"מ מסיק שאין לזוז מדברי השו"ע אשר קיימו וקיבלו עליהם כל ישראל" וממשיך- "אם הוא צורך שעה שמת גדול הדור" אפשר להתיר. ומביא עוד "שיש שחילקו שדווקא על מתו דמריר ליבה טובא ויש חשש לרב שיוציא כל ממונו מה שהכין בשביל הרגל, ולשמואל לפי שאין המת משתכח מן הלב ואתי למספד ברגל, אבל אם אינו מתו רק שמספידו בשביל כבוד תורתו אינו מתעורר ההספד בלבו כ"כ ולא חיישינן"

פסק בשו"ע סעיף ג' שמה שנוהגין לעשות אזכרה ביום מיתת הנפטר גם נראה שמותר בתוך ל" יום. בש"ך כתב שהם נוהגים אפי' לערוך טקס אזכרה של יום השנה הראשון ואפילו בתוך הרגל.

סימן שמח' - דין שריפה על המת והאומר אל תקברוני:

• על מי מוטלות הוצאות הקבורה:

הגמ' בכתובות מח' אומרת שמי שאמר אל תקברוני מנכסי-"אין שומעין לו, לאו כל הימנו שיעשיר את בניו ויפיל עצמו על הציבור". כן פסק המחבר בסעיף ב', שמוציאין מהירשים כל מה שצריך להוצאות הקבורה ולכל הוצאה נלווית הנדרשת לכבוד המת כגון מצבה וכד'. והוא שירשו ממון מאביהם זה.
בש"ך כותב ע"פ שו"ת הרא"ש שמשמע שאפי' נתן האבא הזה ממון הרבה לאנשים אחרים-לא מוציאים ממון זה מהם שהרי כבר קנו את זה כמתנה. ובהמשך כתב- שאם לא ירשו הבנים ממון מאביהם- אין כופין עליהם לקבורו אלא הוא מוטל על הכל.
למעשה, יש המחייבים את הקרובים לסייע בקבורה אף אם לא קיבלו ירושה.

• אדם שציוה שלא יקברוהו- מצות קבורה- כבוד החיים או המתים:

הגמ' בסנהדרין שואלת האם מצוות הקבורה היא משום "בזיונא"- היינו בזיון המת וגם החיים, או משום כפרה- היינו מצד המת בלבד. וכותבת שהנפק"מ היא לאדם שאמר שאינו רוצה להקבר- אם זה משום בזיון החיים והמתים- אין מקשיבים לו שהוא מבזה בכך גם את החיים ולא רק את עצמו. אבל אם זה משום כפרתו של המת- אז אם אינו רוצה כפרה- לא צריך... בעיא זו לא נפשטה בגמ' והרמב"ן כתב שבשל כך יש לנהוג כאן לחומרא שהרי זה ספק איסור, ולכן גם במקום שהקרובים לא מעוניינים או במת שאין לו קוברים שלכא' אין באלו כבוד החיים- מ"מ אין שומעין להם וקוברים אותם, משום שזה כבוד ובזיון לכל החיים ולא דווקא לבני משפחה.

סימן שמט'- איסור הנאה ממת ואביזריו:

• איסור הנאה ממת ישראל וממת גוי(סעיף א'):

מקור האיסור של הנאה ממת נלמד בגזירה שווה מעגלה ערופה- מסכת ע"ז דף כט:- "אתיא שם שם מעגלה ערופה, כתיב הכא "ותמת שם מרים" וכתוב התם "וערפו שם את העגלה בנחל". מה להלן אסור בהנאה אף כאן נמי אסור בהנאה".

נחלקו הראשונים האם יש לחלק בין מת גוי למת ישראל:

בשו"ת הרשב"א כתב שאין הבדל בין מת גוי למת ישראל ובשניהם אסור בהנאה מהתורה על פי גזירת הכתוב הנ"ל. אבל בתוס' כתבו שאין איסור הנאה מהתורה במת גוי, לעומת מת ישראל שכן.
בשו"ע סעיף א', פסק כרשב"א, ש"מת בין עכו"ם בין ישראל תכריכיו אסורים בהנאה..."

האחרונים דנו האם באמת יש לאסור הנאה ממת גוי:

בש"ך כתב שמתוס' עולה שכלל אין איסור הנאה ממת גוי.
בפת"ש(א') כתב בשם "אבן שהם" שמת גוי אסור בהנאה רק מדרבנן ולכן יכול להקל לחולה שאין בו סכנה להתרפא מעצם או איבר של מת גוי.
הגר"א כתב גם הוא כנגד דעת השו"ע- שמהרשב"א ותוס' משמע במקום אחר שמותר להנות ממת גוי, וכן פסק להלכה. אחת הראיות לכך שאין איסור הנאה מת גוי זה שדוד קידש בערלות של פלישתים.

למעשה כתב בילקו"י: א. מת גוי מותר בהנאה, ולכן מותר להתרפא באיבר ממת גוי, כגון בהשתלת קרנית של גוי לתוך עינו של ישראל כדי לאפשר לו ראייה.

ב. אסור לישראל להתרפאות ממת ישראל, כגון להשתיל לו קרנית המוצאת מעינו של ישראל שמת לתוך עינו של סומא ישראל. אבל בשה"ד אפשר להקל אם אין קרנית של גוי, אם ציוה על כך הנפטר בחייו.

בפת"ש כתב שגם עור המת אסור בהנאה כבשרו, היינו שאסור בהנאה מדאו' אפילו לרפואה. ועוד שבסעיף ב' פסק בשו"ע ששיער המת כגופו, אז ברור שהעור אסור כגופו.

בנוגע לתכריכים נחלקו בגמ' בסנהדרין מז: אביי ורבא אם ארג למת תכריכין אם אסור או לו. אביי אסר משום שהזמנה מילתא ורבא התיר כיוון שהזמנה לאו מילתא היא. **בשו"ע פסק כרבא שהזמנה בלבד לאו מילתא** היא ומותר להשתמש בתכריכים, וכן אם נתנם על המת אבל לא הזמינם לכך בתחילה- ג"כ מותרים בהנאה. ומה שאסורים זה דווקא בהזמינם לצרכו וגם נתנם עליו.

• אלו דברים המחוברים למת אסורים בהנאה(סעיף ב'):

א"כ, ראינו בסעיף הקודם שהנאה ממת ישראל אסורה מהתורה, אלא שיש לדון מה נכלל באיסור הנאה זה:

איסור הנאה משיער המת: המשנה בערכין ז: אומרת ש"האישה שנהרגה- נהנין בשערה". ובהמשך הגמרא שואלת כיצד מותר הרי השיער אסור בהנאה ומתצטט שמדובר באומרת "תנו שערי לביתי" ומעמידה שמדובר בפאה נכרית. לפיכך יוצא ששיער המת אסור בהנאה כמת עצמו, ורק בפאה נכרית התירו.

אבל יש הסבר אחר בגמרא בו משמע שיש לחלק ולהתיר שיער האשה- כיוון ששיער אשה לא מת כי אינו עשוי להשתנות וממילא שיער מותר בהנאה, (לעומת בהמה) שהשיער שלה אסור אם נגזר עליה מיתה- כי בבהמה לא מסתכלים על שעת המיתה אלא על שעת גזר הדין שלה- ואז כל מה שמחובר לה אסור). **הראשונים נחלקו בדין- הרמב"ם התיר הנאה משיער המת**, אבל שאר הראשונים אסרו להנות מן השיער כמת עצמו.

בשו"ע(ב') אסר כשאר הראשונים- "אבל שער ממש, אפי' אם צוה עליו- אסור בהנאה". **אבל בנקוה"כ היקל והתיר כרמב"ם.**

איסור הנאה מעור המת: ראינו לעיל שיש איסור תורה בכך. זה מבואר ע"פ הפת"ש שהביא שאלה לגבי לבישת חגורה שעשויה מעור מת ואסרו ללובשה משום איסור הנאה ממת מדאו'.

איסור הנאה מנויי המת ומדברים המחוברים לגופו: שו"ע, סעיף ב'- "נויי המת המחוברים בגופו, כגון פאה נכרית וכיו"ב, אסורים כמו המת עצמו (רמ"א- ודווקא כשהם קשורים בשערות גופן, אבל אינן קשורים- מותר, ולכן מותר ליטול טבעות שבידם של מתים וכיו"ב) במה דברים אמורים- בסתם, אבל אם ציוה שיתנו נויי גופו המחוברים בו לבנו או לבתו או לצורך דבר אחר- מותרים. אבל שער ממש, אפי' אם ציוה- אסור בהנאה".

סיכום המסקנות העולות:

- כל חלק מגוף האדם אסור בהנאה מן התורה ולא מועיל שום ציווי של המת לתת חלק כזה.
- כל חפץ המחובר לאדם במותו באופן ממשי-אסור בהנאה, אבל יכול המת לצוות לתת אותו.
- כל חפץ שאיננו מחובר באופן ממשי, איננו נאסר בהנאה מן התורה.

בגשה"ח כתב שרק חפץ המשמש את האדם בדרך קבע בהיותו מחובר לגופו בחייו- יש לדונו כחלק מגופו. אבל אם גם בחייו נוהג להסירו מדי פעם- אינו נחשב כמחובר לו כלל, אפילו אם פיזית כרגע הוא מחובר. **דבר זה דומה למה שחילק בפת"ש(ד')** שאין לאסור תכשיטים אע"פ שמחוברים לגופן- כיוון שלא אסרינן מחובר אלא דווקא מה שהוא כעין גוף כמו פאה, שן תותבת וכד', אבל לא תכשיטים אע"פ שהם מחוברים.

קוצב לב: בילקו"י כתב שקוצב לב שהושתל בגופו של אדם ונפטר, מותר לתתו לאדם אחר הזקוק לו, ולא נאסר בהנאה, כיוון שאינו מהווה חלק ממשי מגוף הנפטר.

הרב רבינוביץ' כתב גבי קוצב לב סברא נוספת להתיר- שכלל לא חשיב ניוול דבר שגם היו עושים לחי, וכיוון שמדובר בחתך קטן שעושים גם לחיים- יש להתיר, וכפי שהתיר באג"מ **הוצאת לחלוחית דם מן המת לבדוק סיבת מיתתו** כיוון שלא חשיב ניוול כלל.

שן תותבת: הביא בפת"ש שקוברין את המת עם שן תותבת שקבועה לו (כשלא אמר שיתנו אותה, כמו פאה נכרית).

תכשיטים: ע"פ כל הנ"ל נראה שאין לאסור תכשיטי המת בהנאה כי אם בתכשיטים כעין גופו, כגון פאה נכרית ושן תותבת, אבל שאר תכשיטים אפי' קשורים לא נאסרים. וכן כתב בפת"ש (ב').

ארון שהובילו בו את המת: מותר להשתמש בו דלא גרע מבגדים שמותר, אא"כ התכוונו לקבור בו את המת ואז לכא' ייאסר כדין התכריכים. **דבר זה עולה ממה שכתב השו"ע בסעיף ג'-** שכלים שזרקו הורי המת על מיתתו לאות אבל- "אם נגעו בה (במיטת המת) אסורים... והוא שיזרקם על דעת שיקברם עמו. **הגה:** הדף שטיהרו עליו וכל הכלים שמוליכין המת עליהם לא נאסרו דהרי לא נתנם שם ע"מ לקבור עימו". דהיינו שהאיסור בתכריכיו הוא דווקא בדבר שעשו רק בשבילו (הזמנה) ושהניחו עליו בשביל לקבור עימו. אבל לא הזמינו דווקא עבורו כגון ארון קבורה של צה"ל שלוקחים לכל הלוייה של חייל, או שכן עשו עבור המת המסויים אבל לא עמ"נ לקבור איתו- אין בכך איסור הנאה ויכולים להשתמש למתים אחרים.

• ניתוחי מתים:

הבעיות העיקריות סביב ניתוחי מת הם: 1. איסור הנאה מן המת. 2. איסור ניוול המת, שנעשה כבשר כלבים. 3. מצות קבורת איברי המת מהתורה- "קבר תקברנו".

הדעות העיקריות בפוסקים בעניין זה:

א. **נוב"י, חת"ס (מובא בסימן שסג', פת"ש(ה'))** - מי שמת מחולי מסויים אין לנתח אותו בכדי לגלות גילויים רפואיים למנוע מחלות כאלו בעתיד או לרפא חולים דומים. אבל אם יש לפנינו חולה באותה מחלה- מותר לנתח כדי לגלות ולהציל חולה זה.

ב. **שו"ת בניין ציון- מחמיר שאסור לנתח נפטר יהודי אפי' יש חולה לפנינו.** הסברא היא מכיוון שכשם שאסור להציל עצמו בממון חברו- כש"כ בביזויו.

ג. **שו"ת מחנה חיים- גם כשאין חולה לפנינו מותר לנתח חולה כדי לגלות על מחלה זו ובכך להציל חולים כאלה בעתיד.**

שימוש בקרנית או רשתית של עין הנפטר להצלת עינו של אדם אחר:

בשו"ת "ציץ אליעזר" אסר הוצאת עין וכד' מן המת אפילו בשביל חולה שיש בו סכנה. הסברות לאיסור היו כנ"ל- משום ניוול המת, הפקעת איבר מהבאתו לקבורה, איסור הנאה מן המת, חשש שמא יוציאו את העין כשהוא גוסס ומקרבין מיתתו. אבל משל מת עכו"ם התייר, שהרי ראינו לעיל שהאחרונים פסקו שאין איסור הנאה ממת גוי. הסיבה בגללה אין כאן עניין של פקו"נ שידחה את כל האיסורים היא מכיוון שהמת אינו מחוייב במצוות, הוא "נפטר" מעול תו"מ שנאמר "ולמתים חופשי" וממילא אינו מחוייב למסור גופו משום פקו"נ של אחר.

בילקוט יוסף גם כן נוטה להחמיר ולאסור כנ"ל ורק אם המת ציווה על כך בחייו אפשר לסמוך ולהקל בשעת הדחק גדול באופן שקשה מאוד להשיג זאת ממתי עכו"ם. ואמנם קודם לכן התיר שימוש בקרנית שכבר

הוצאה ממת ויש ספק אם ממת ישראל או גוי.
בשו"ת שבט הלוי הקל במקום שהמת כבר ודאי מת והחי יושב שם ומצפה.

• **חפצים שנזרקו על מיטתו של המת(סעיף ג'):**

בשו"ע פסק שמצוה להציל כלים הנזרקים על המת אם לא נגעו במיטה הנקברת עם המת, אבל אם נגעו במיטת המת- אסורים בשימוש, כל עוד הם שייכים למי שזרק אותם(-דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו), ורק אם זרקם על דעת שיקברם עימו.

סימן שני- דברים העשויים למת ואין בו משום דרכי האמורי:

בשו"ע מביא דברים שונים שהיו נוהגים לעשות למת כגון תליית מפתחו ופנקסו על ארונו כדי לגרום לעגמת נפש לציבור שרואים ארונו וכד', וכן יש שתולים לכלה או חתן שמתו מאכלים שאין בהם אוכל נפש על חופות שהיו מכינים להם, ודווקא שאין בהם אוכל נפש שלא יהיה בל תשחית. ומ"מ הב"ח כותב שהיום אין נוהגין לעשות כל אלו, ומעכבין מי שבא לעשותם.

סימן שנא-דין כלאים וציצית למת:

שו"ע, סעיף א'- "תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים".

• **האם מטילין ציצית בתכריכין(סעי' ב'):**

נחלקו הראשונים: י"א להטיל בהם וי"א שלא להטיל. בשעת פטירת רבינו גרשון אמר: "ציצית בחוץ" ונסתפקו תלמידיו אם רצה לומר שיסירו מהטלית לפני הקבורה או שיוציאו אותו עם הציצית. הר"ז הלוי כתב שכשנושאים אותו לקבורו מטילין בו ציצית שלא יהיו נושאי המיטה מעוטפין בציצית והוא לא, וכשקוברין אותו נוטלים אותו ממנו. הרמב"ן כתב שאין בזה שום ספק אלא אין קוברין המת אלא בטלית שיש בו ציצית. ואין לקחת את הציצית קודם הקבורה שהרי זה לעג גדול למתים וגנאי להם.. א"כ ראינו שיש מחלוקת ראשונים גדולה בעניין.

השו"ע פסק בסעיף ב' כרמב"ן: "אין קוברין את המת אלא בטלית שיש בו ציצית". הרמ"א כתב- וי"א שאין צריך ציצית. ונהגו לקבורו בציצית, אך פוסלין תחלה הציצית או כורכין אחד מן הכנפות".

למעשה, כתב בגשר החיים: לאחר ההלבשה מכסין את המת בטלית שלו שאינה פסולה, ואם אין- לוקחין לו מאחרים. ונושאים אותו בהטלית המצוייצת עד קברו ושם קודם שמורידין אותו לקבר מסירין את הטלית מעליו. היינו פסקינן למעשה כר"ז הלוי וכן פסק בילקו"י.

מקור המחלוקת: בישוב שני מקורות סותרים- מצד אחד אבא שאול בן בטנית היה אומר לבניו "קברו אותי... והתירו תכלת מטלית", מצד שני כתיב "לועג לרש חרף עושהו", אלמא מטילין ציצית לטליתו של מת בתכריכו, שלא לביישו.

ההבדל בין ציצית לכלאים- מדוע התירו לעשות מכלאים תכריכי מת ואילו ביחס לציצית יש מחלוקת: עיקר סיבת ההיתר לעשות תכריכי מת מכלאים זה מכיוון שאין המת מחוייב במצוות שנאמר "במתים חפשי".

ובאמת הב"י הביא שהקשה הר"ש - שיהיה אסור משום "לועג לרש" כמו שאמרו גבי ציצית ולכן קבעו לתת ציצית בתכריכי המת?

ותירץ: א. "דשאני מצוות ציצית ששקולה כנגד כל המצוות. ב. רמב"ן - כלאים בבגד אינם ניכרים ומפורסמים לכל כטלית בלא ציצית. ג. המהר"ל ביאר שבמצוות לא תעשה אין משום "לועג לרש".

בפת"ש דן מה הדין באדם שאין רגיל ללבוש ציצית - בו יש מי שאומר שאין לעג לרש כי הרי בחייו גם לא לבש ציצית, אז למה שישימו עליו עכשיו. **אולם למעשה** כותב שאין לחלק וגם הוא נקבר עם ציצית, ורק במקום שלא השאיר המת כסף וצריך לגבות צרכי קבורתו מהציבור - שם מקילים שלא צריך כי לא רגיל בכך.

סימן שנב' - באילו בגדים קוברין ואין האיש מלביש את האישה:

• קבורה בבגדים יקרים וחשובים(סע' א'):

מו"ק כז' - "בראשונה הייתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו, עד שהיו קרוביו מניחין אותו ובורחין. עד שבא רשב"ג ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו..."

הרמב"ם (פ"ד ה"א) כתב, שקוברין בבגדי פשתן שדמיהם לא יקרים ואסור לקבור בתכריכין של משי ובגדים מרוקמים אפי' לנשיא בישראל שזו גסות רוח והשחתה ומעשה נכרים. וכמוהו פסק בשו"ע, סעיף א', והוסיף בסעיף ב' "שנהגו לקבור בבגדים לבנים". הש"ך כתב יש שהתירו לקבור בפשתן חשוב (אבל לא יותר מדי), וכתבו שהקובר בתכריכין נאים מראה שמודה בתחיית המתים.

פשוט מכל הנ"ל שאין לקבור אפי' עשיר שביקש להקבר בתכריכין של משי וכד'.

רחיצת וטהרת המת שלא סמוך לקבורה: בפת"ש(ג') כתב שלמרות שבד"כ מדיחים את המת סמוך לקבורה, מ"מ במקום שגזרה המלכות להשהות את הגופה וחוששים שבינתיים תסריח ולא ירצה אף אחד לטהרה סמוך למיטה - שיכולים עכשיו לרחוץ ולטהר אותו ויניחו על הגופה סינור, ולפני הקבורה ישטפו קצת מה שיצא מן המת ויסירו הסינור וכך ישארו בגדי המת נקיים לקבורה. וזאת למרות שבד"כ צריך לעשות הטהרה סמוך לקבורה ממש.

סימן שנג' - היאך מוציאין מת גדול או קטן ובאיזו מיטה:

דינים שונים בהוצאת המת(סע' א'-ג', ו'-ז'): בראשונה היו מגלים בהלויה את פני המת אבל התקינו שיהיו מכסים ולא מגלים משום בושת העניים שפניהם היו משחירים בשנות בצורת. איו מניחים ס"ת על מיטתו של חכם. תינוק שמת קודם שנימול - מוהלין אותו על קברו ללא ברכה וקוראים לו שם.

• דרך הוצאת קטן שמת לקבורה(סע' ד'-ה'):

קטן עד ל' יום - מתאבלים על קטן שמת תוך ל' יום אי קים לן שכלו לו חודשיו. אבל לעניין תהליך הקבורה הדין שונה לגמרי מקבורה רגילה, גם אם קים לן שכלו לו חודשיו: לא חייבים להוציאו במיתה, למרות שאם רוצים-יכולים, מספיק שיהיו בקבורה 2 גברים ואשה אחת, אין עומדים עליו בשורה, אין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים.

בין ל' יום ומעלה - יוצא בגלוסקמא=ארון, ונהגים בו כל עניני קבורה ואבלות כרגיל.

בין יב' חודש ומעלה - יוצא במיטה. ונפק"מ לעניין זה שהיוצא במיטה-רבים מצהיבים עליו.

סימן שנ"ד - עיר שיש בה שני מתים-איזה קודם:

השו"ע פסק - שני מתים שוים - מוציאין לפי סדר המיתה. **בפת"ש כתב 2 טעמים בדבר** - 1. משום שהחייב חל על הראשון קודם, מזמן מיתתו שקדם. 2. משום שהראשון קודם להסריח. **הנפק"מ בין הטעמים** היא אם מתו שניהם בשבת ושניהם קרובים להסריח או אם הראשון שנפטר נמצא בחדר קירור ולא יבוא לידי סירחון.

עוד כתב בשו"ע - שאם מלינים את הראשון מפני כבודו ודאי קוברין האחר קודם לו. חכם קודם לת"ח שקודם לעם הארץ. אשה קודמת לאיש מפני שקרובה יותר לניוול. בסימן שנה' כתב שאין מניחין מיטה של אשה ברחוב גם משום שקרובה לבית הניוול.

סימן שנו" - גבו לצורך המת והותירו:

בגמ' בשקלים מבואר שדין מותר מה שגבו למת תלוי בשאלה בשביל ובשם מה גבו את הכסף: אם גבו באופן כללי למתים - נותנים המותר למתים אחרים הצריכים. אבל אם גבו דווקא למת מסויים זה- נותנים המותר ליורשיו.

הדבר מכיוון שאם גבו על שמו של המת המסויים הזה היתה לו בושה וזילות והוא מוכן "לוותר" ולמחול על זילזולו זה רק אם הכסף ינתן ליורשיו. ולא משום שקנה המת את המותר בכך שיחדו לו- כי הזמנה לאו מילתא. **וכן חילק ופסק בשו"ע**.

בניית מצבה עם הכסף שנותר: **בפת"ש כתב** שאם הגבאי רוצה לשמור המותר ולעשות איתו מצבה למת- יכולים היורשים למחות בידו ולדרוש את הכסף כי יאמרו- ראה יש הרבה קברים שבלי מצבה(אז מה אתה עושה אותה על חשבון כסף שמגיע לנו). אבל אם דרך בני המשפחה של המת לעשות מצבות לקבריהם- רשאי הגבאי לעשות כן עם מותר הכסף.

סימן שנ"ז - איסור הלנת המת ומתי מותר להלינו:

דברים, כא', כג' - "לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא..." . מכאן למדו שכל המלין את מתו עובר על לאו ומבטל עשה. **אבל במשנה בסנהדרין כתבו** "הלינהו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכים-אינו עובר עליו". **וכן פסק בשו"ע -** "אסור להלין את המת, אלא אם כן הלינו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכין או מקונות, או כדי שיבאו קרובים או להשמיע עיירות".

דינים שונים בהלנת המת:

בשו"ת הרדב"ז(מובא בפת"ש א') כתב שדוקא מי שמלין את המת כל הלילה עד הבוקר הוא העובר בלאו אבל מקצת הלילה אינו עובר. **בגשה"ח הביא מחלוקת כשמת בתוך הלילה** אם צריך לקבורו קודם עלות השחר כשאין שם עניין של כבוד. ובהמשך כתב שלדעת הרבה פוסקים מחוייב לקבור את המת ביומו קודם השקיעה, ואם לא- עובר על הלאו.

יש שנהגו שלא לקבור בע"ש 2 שעות אחר חצות. אבל כתב בגשה"ח שראוי לבטל המנהג. **בנפלים:** שו"ע ורמ"א- אין בנפל הלאו ד"לא תלין", וכ"פ בגשה"ח. למג"א יש איסור גם בנפל. **באברים:** לרוה"פ יש חיוב לקבור איברים של מת אבל אין בהם איסור של "לא תלין".

בירושלים: יש דין מיוחד- "עשרה דברים נאמרו בירושלים... ואין מלין בה את המת..." וכתבו הפוסקים שגם לכבודו אסור ושדין זה הוא דווקא בגבולות ירושלים העתיקה, ומוטל על החברא קדישא.

כמה צריך לתת מממונו כדי לקבור את מתו: בפת"ש (א') דן גבי ציבור שלא נתן השר לקבור מת א"כ ישלמו סכום גדול וכותב מספר טעמים מדוע ינם צריכים לשלם כ"כ הרבה- א. כל הלאו של "בל תלין" הוא דווקא על מי שמחוייב בקבורתו, ולא על כל הציבור. ב. גם למי שמחוייב יש מקום להקל כיוון שזה לאו בשב ואל תעשה שהוא פחות חמור ועל לאו כזה לא אמרו שיתן את כל ממנו אלא דמי לעשה וצריך לתת עד חמישית.

הלנת המת כדי להצילו מחיבוט הקבר: בסעיף ב' שם כתב בשם שו"ת הרדב"ז שאין להלין את המת לקבורו סמוך לשקיעת החמה ביום שישי כדי להצילו מחיבוט הקבר, כי יש הרבה מקומות להוכיח שכלל לא מציל וגם אם כן- אין זה נכלל בגדר בשביל כבודו שהתירו להלינו.

הלנת המת במקום שאולי יזהו אותו: שם, ג'- נמצא הרוג ולא נודע מי הוא ולפי אומדנא נראה שהוא בעל אשה אחת- צ"ע אם מותר להלינו כדי שתבוא לזהות אותו, שהרי אם תזהה- יאמרו עליו בניו קדיש וזה כבודו.

סימן שנח'- נושאי המיטה פטורים מק"ש:

כל נושאי המיטה שיש למיטה צורך בהם- פטורים מק"ש, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. אבל שאר המלוין חייבים בק"ש. אין מוציאים את המת עד שמשערים שכבר התפללו רוב הקהל. ואין להוציאו בזמן כזה שיפקיע חובת ק"ש, כי בשעת ההלויה לא מפסיקים לק"ש. ונחלקו האם הדין דומה בק"ש של ערבית כמו שחרית. נהגו שנשים יוצאות מבית הנפטר אחר המיטה, אבל יש למנוע מהנשים להמשיך לתוך בית הקברות.

סימן שס'- מת, כלה ומילה-איזה קודם:

מת מול כלה: מן הגמרא עולה לכא' סתירה, שכן מצד אחד הגמ' בכתובות יז' אומרת " מעבירין את המת מלפני הכלה", היינו שכלה קודמת למת. אולם באבל רבתי משמע הפוך(פי"ב): "בית אבל ובית המשתה- בית האבל קודם..." התירוץ הפשוט ביניהם הוא שבאמת הכנסת כלה לחופה קודמת לקבורת המת, אבל אחר הכנסת הכלה אבל קודם לכל- היינו להבראתו, לשבעה וכד'.

וכן עולה מפסק מרן בשו"ע סעיף א'- "אם פגעו מת וכלה זה בזה, מעבירין את המת מלפני הכלה, וכן אם אין בעיר כדי לזה וכדי לזה, מקדימין ומכניסין הכלה לחופה, ואחר כך קוברים המת. אבל אחר שנכנסה לחופה, ויש לפניו לנחם אבל ולשמח חתן- תנחומי האבל קודם, וכן הבראת האבל קודם למשתה של חתן. בד"א, שיש בידו סיפוק כדי שניהם אבל אם אין בידו כדי שניהם- משתה החתן קודם(שיטת הרמב"ן)..."

הש"ך מבאר מדוע הכנסת כלה קודמת- דלעולם מצוות החיים קודמת למצוות המתים.

ניחום אבלים מול מילה: השו"ע, שם- "המת והמילה- מילה קודמת, ואם הוא מת מצוה- מת מצוה קודם"(כי קודם לכל דבר שבתורה). בש"ך מסביר שמת מצוה קודם לכל מה שנאמר בסעיף, לא רק למילה אלא גם להכנסת כלה וכד'.

ניחום אבלים מול ביקור חולים: הב"י הביא כאן בשם הרמב"ם שנחמת אבלים קודם לביקור חולים כי היא מצוה גם לחיים וגם למתים, בעוד שביקור חולים זה רק לחיים.

בש"ך כתב שאם יכול לקיים את שניהם- יקדים לביקר חולים שכן ע"י שמתפלל עליו וכן מה שמנקה את חדרו וכד'- נחשב כמחייהו ולכן קודם.

סימן שסא' - הליות המת וביטול ת"ת להלוייתו:

מגילה כט' א': "מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה... בד"א - כשאין עימו כל צרכו, אבל יש עמו כל צרכו - אין מבטלין. וכמה כל צרכו? רבי יוחנן אמר: נטילתה כנתינתה, מה נתינתה בשישים ריבוא אף נטילתה בשישים ריבוא. וה"מ למאן דקרי ותני, אבל למאן דמתני - לית ליה שיעורא".

שו"ע, א': מבטלים ת"ת להוצאת המת. יש בכך רמות שונות לפי עיסוקו של המת בתורה: למי שמלמד לאחרים - אין לו שיעור, אפי' יש עמו כמה מאות אלפים. למי שקרא ולמד (ולא לימד) - אם יש ס' ריבוא אין צריך להתבטל בשבילו. למי שלא קרא ושנה - כל שיש עמו עשרה - אין צריך להתבטל מלימודו. תינוקות של ב"ר לא בטלים כלל.

על אשה - י"א שדינה כמי שקרא ושנה וי"א שדינה כמי שלא קרא ושנה - ונהגו באשה ותינוק לקולא, היינו שאין מבטלין אא"כ אין אפי' עשרה.

בסעיף ב' מבאר השו"ע שמה שאמרו מבטלין אין הכוונה להתעסק בו (הכנה לקבורה), שכן בד"כ יש חבורות מצווה שעוסקות בכך, אלא היינו ללוותו בשעת הוצאתו להיקבר.

ביטול מלאכה מול ביטול תורה: ישנם שני חילוקים בין ביטול ממלאכה לביטול מתורה:

- (1) בשעת הוצאת המת - לוי, מבטלין כל מלאכה אפי' עבור מי שלא קרא ושנה, משא"כ בביטול תורה שלא מבטלין אא"כ קרא ושנה.
- (2) אם אין חבורות בעיר שמתעסקות בקבורתו - כל בעלי מלאכות צריכים להתבטל ולהתעסק בו עד שיקבר, אבל מת"ת אין בטלין אלא בשעת ליווי.

האם על כל לויית מת מבטלין? בש"ך משמע שמבטלין אפי' להלויית מת שלא ראה אלא רק שמע שיש מת בעיר. **אבל הנצי"ב** ב"העמק שאלה" (סימן יד', סק"ב) כותב שמצוות הלויית המת לבטל ת"ת אינו אלא ברואה המת יוצא. **ומוכיח דבריו גם מהשו"ע, כאן, סעיף ג' - "הרואה** את המת ואינו מלווה עובר משום לועג לרש, ובר נידוי הוא, ולפחות ילוונו ד' אמות", כל זה דווקא במקום שאין לו כל צרכו, כמבואר לעיל. **ומ"מ בסעיף ד' בשו"ע כתב** שאם עובר לפניו מת חייב תמיד לעצור ולעמוד.

בשו"ת מנחת אליעזר כתב שהעולם לא נהגו אפי' להיבטל ממלאכה, ואף שלא מצא לכך מקור - תלה בכך שבעיירות גדולות זה דבר בלתי אפשרי.

בילקוט יוסף סימן י' סעיף ד' כתב "מה שנאמר שמבטלין ת"ת ללוות המת, אין חייבין בזה אלא אם היה הנפטר מורה הוראה לרבים, בדברי הלכה למעשה".

מתי אומרים קדיש בהלוויה? בגשר החיים כתב שאחרי שמוציאין את המת מהמקום בו מת ומניחים אותו על המיטה, אומרים משנת "עקביא בן מהללאל" ועוד פסוקים של צידוק הדין. לאחר מכן אומרים הקרובים קדיש, וכך ממשיכים לומר הפסוקים ושוב קדיש, מספר פעמים, לפי המנהג.

סימן שסב' - קבורה בקרקע ושל כמה מתים יחד:

• חיוב קבורה בקרקע(סעיף א'):

טו"ר - "א"ר יוחנן מניין לקבורה מן התורה, פירוש שצריך לקבורו בקרקע ולא יתננו בארון ויניחנו כן, ת"ל כי קבור תקברנו. לפיכך הנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר משום שמלין המת אלא צריך לקבורו בקרקע, ואם עשה לו ארון וקברו בארון בקרקע אינו עובר עליו, ומ"מ יפה לקבורו בארץ דקבורת ארץ ממש מצוה אפילו בחו"ל" וכן פסק השו"ע, סע' א'.

ש"ך - "בזמנינו טומנים הארונות עם המת בקרקע ע"י שעושים בהם נקב, והרי הם נחשבים כמחוברים לקרקע". בעבר לא היו עושים נקב בארון אלא מניחים על פיו ועיניו של המת חרסית(עפר) והחשיבו את זה קבור בקרקע.

• קבורת שני מתים יחד(סעיף ג'):

בשו"ע פסק כרבי יהודה שאמר אבל רבתי "כל שישן עימו בחייו נקבר עמו במותו", היינו שסתם ככה אין קוברים 2 מתים זה בצד זה, וגם לא מת בצד עצמות, אבל כן נקבר האיש עם ביתו הקטנה וכד', שכל שישן עימו בחייו- נקבר עימו במותו. טעם הדבר הוא משום בזיון המת.

אבל אם יש דופן שמפריד בין המתים, כגון דופן קבר- מותר. מפשט דבריו משמע דופן כלשהי, כעין היכר, אבל יש שהצריכו 6 טפחים, כפי שיתבאר בסעיף הבא. **הש"ך(ג)** כתב שכל מה שהתירו למי שישן עימו להקבר עימו היינו דווקא בקטן- כגון אמא ובנה הקטן אבל לא בנה הגדול למרות שמותרת לישון עימו.

• דין הפסק בין הקברים(סעיף ד'):

שו"ע, ד' - "אין נותנים 2 ארונות זה על זה. ואם נתן, כופין העליון שיפנה, ואם יש ביניהם עפר שישה טפחים מותר".

ש"ך - לכתח' צריך בקבר על קבר הפסק 6 טפח', אבל אם א"א- מותר גם בהפסק פחות מכך. ונתפשט המנהג שקוברין זה אצל זה ע"ג זה, שלא ע"פ דין, לפי שניתן לנו מקום מצומצם, ולא נאמרו דינים אלו אלא במקום שהארץ רחבת ידים לפנינו.

חידושי הגרעק"א: מחלק בין קברים זה על יד זה לקבר שמעל קבר אחר- בקבר אחד ליד השני אין הפסק והפרדה אלא בו' טפחים, אבל כשקבר אחד על השני אזי הקרקע של העליון נחשבת למפרידה היטב בין הקברים ולכן מספיק ג' טפחים בלבד ביניהם.

באג"מ כתב שלכתח' צריך גם בקבר על קבר ו' טפחים הפסק ובדיעבד יכול לסמוך על ג' טפחים שיפסיקו, ואין למחות ביד הנוהגים כן.

אבל בגשה"ח החמיר שגם בקבורת שמונחים זה על זה צריך ו' טפחים ואין להקל.

סיכום: קבר ליד השני צריך כמעט לכולם ו' טפחים להפסיק, אבל בקבר על קבר יש שהקלו שמספיק ג' טפחים ונראה להחמיר שגם שם ו' טפחים. אבל כשאין מקום לקבור- יסמכו על הש"ך שהתיר בכל גווני כשהמקום מצומצם. וכן כתב בפת"ש שכל הדין הוא כשארץ רחבה לפנינו.

לאיזה כיוון יקברו את המת(פת"ש ב'): החת"ס כתב שנהגו לקבור לכיוון הכניסה לבית הקברות ללמד שמאמינים בתחיית המתים שיקום יום אחד וייצא מבית הקברות. ויש שקברו בחו"ל לכיוון א"י. ומ"מ אין להקפיד על כך במקום שאי אפשר, שאין כ"כ מקור למה שקבעו רוחות וצדדים לקבורת המת.

סימן שסג'- איסור פינוי המת והעצמות:

השו"ע פסק כירושלמי, סופ"ב במועד קטן- "אין מפניו את המת ואת העצמות מקבר... (אפילו מקבר) בזוי למכובד...". טעם האיסור כותב הש"ך (א')- הפינוי הוא משום שהבילבול קשה למתים ומתייראים המפנים מיום הדין (קרוב העדה), או משום ניוול המת, שבזמן הפינוי נראה המת בניוולו (גשה"ח). בנודע ביהודה חידש שבעצמות, לאחר שנתעכל הבשר לגמרי- לא שייכים עוד הני טעמים וניתן לפנותם. ומסכים עימו בגשה"ח ולכן בזמן שנהוג לפנות עצמות- מותר כי אין בזה אפי' בזיון המת.

• היתרים בפינוי המת והעצמות (סעיף א'):

1. להביאו לקבר אבותיו. 2. לקברו בא"י. 3. במקום שהקבר אינו משתמר מחמת מזיקים שונים. 4. קבר הנמצא, היינו שנקבר שלא מדעת בעל המקום. 5. אם נתנוהו בקבר עמ"נ לפנותו בתוך זמן מה. 6. (פת"ש, א') מי שנקבר בקבר של עכו"ם – ניתן לפנותו לקברי ישראל. 7. גשה"ח- אם נקבר אדם בטעות בקבר הקנוי לאיש אחר- ישתדלו לדבר עם בעל הקבר, שיסכים להחליף מקום. אבל אם אינו מסכים- צריכים לפנותו. 8. ילקו"י- אשה או משפחה שביקשו שיעבירו את קבר הבעל/ בן המשפחה- קרוב אליהם, כדי שיהיה להם קל לבקר את יקיריהם. 9. אשה שקנתה קבר ליד בעלה המנוח, ובטעות שכחו וקברו אותה במקום אחר- התיר בילקו"י להעבירה לקבר ליד בעלה. והדגישו שזה דווקא בבעל ואישה. 10. קבר המזיק את הרבים, כגון שהוא סמוך לדרך- מותר לפנותו, אבל אסור בהנאה אותו מקום אם קדם שם הקבר. אמנם פסק בסימן שסב, ה' שאין קוברין רשע אצל צדיק, אבל אם זה כבר קרה- אין מפניו את הקבר.

• האם מותר להעביר מת שנפטר בעיר זו לעיר אחרת (סעיף ב'):

שו"ע- אין מוליכים מת מעיר שיש בה קברות לעיר אחרת אא"כ מחו"ל לארץ, או להקבר בקברות אבותיו, או שציוה להוליכו ממקום למקום. טעם האיסור הוא (ש"ך, ד') משום כבוד המתים הקבורים באותה העיר, שמבזה אותם שלא לנוח אצלם. אבל בפת"ש (ד') כתב שיש שדחו טעם זה מכיוון שאם כך- אין סיבה להקשיב לו כשמצווה, אלא הטעם הוא משום צער ובזיון המת לטלטלהו למרחוק ואולי בינתיים יסריח או יכשלו איבריו וכד', ויהיה בזיון המת.

העברת מת לקבורה לעיר אחרת כשיש עומסי קבורה בעיר שמת בה: מתוך כך אפשר גם לומר שאם ההעברה לעיר אחרת עומדת מול הלנת המת באותה העיר, כגון שיש הרבה לקבור באותו יום- יש לדון ע"פ הטעמים הנ"ל: למי שאומר שהטעם משום בזיון המת ושלא יסריח- מותר להלינו באותה העיר ולא יעבירוהו לאחרת מכיוון שמלינים אותו לכבדו וש"י, ועוד שאם יעבירו אותו זה גם עלול לגרם ניוולו. אבל למי שאומר שהטעם הוא משום כבוד מתי אותה העיר- יהיה מותר להעבירו לעיר אחרת כיוון שלא מצינו שמפני כבוד מתים אחרים יהיה מותר להלין מת שלא נקבר ועוד שכלל לא מבזה אותם שכן אין כאן רצון לא להקבר לידם אלא הכרח בשל עומסי קבורה שבגללו הוא נמנע מלהקבר כאן.

פת"ש (א')- מקשיבים למי שביקש להקבר בבית הקברות החדש ולא הישן באותה עיר, ואין בכך משום בזיון המתים

סעיף ה'- ארון מת שפינהו-אסור בהנאה. לכן של אבן/חרס- ישבר, ושל עץ ישרף. אבל בפת"ש ו' מביא בשם שו"ת "תשובה מאהבה"- שאם הכינו לו ארון אבל ראו שהוא קטן מדי כשהכניסו לשם את המת, אין כאן איסור הנאה מכיוון שלא נחשב שגם הזמינו למת זה ושגם הניחו וקברו אותו בו, כי סו"ס גילו שזה לא מתאים לו אז רק הזמינו אותו אבל לא נחשב שקברו אותו בו (כפי שהצריכו בסימן שמ"ט כדי לאסור בהנאה). ועוד כתב שם בשם "הר אבל" שגם אם הניחו את המת בארון והזמינו אותו עבורו-רק לזמן קצר- ג"כ חשיב "צר ביה ואזמניה" ואסור בהנאה.

• פתיחת קבר המת(סעיף ז')

ברמת העקרון אסור לפתוח קבר כדי לברר דברים על המת כפי שמבואר בסיפור בגמ' בב"ב(קנה') על ילד שמכר כל נכסי אביו ולאחר מכן מת ובאו יורשיו בטענה שכל מה שמכר אינו מכר מכיוון שהיה קטן בעת המכירה- ואסר עליהם ר"ע לפתוח את הקבר שכן זהו ניוול המת וכמו שלא התירו להעביר המת שלא לצורך חשוב, כיוון שהבלבול קשה למתים. וכמו שאמר שמואל "למה הרגזתני להעלות...".

בשו"ת חות יאיר מובא(פת"ש ז') שהיו שני מתים שנקברו, אחד גדול ואחד קטן, ושכחו לשים עליהם איזה תכריך שהיו נוהגין לשים על כל מת. וציוה מהר"ג ממיץ לפתוח קבר הקטן ולהלבישו אבל את קבר הגדול לא התיר באומרו שבקטן כיוון שאינו בר עונשין אין בו חרדת הדין. משא"כ בגדול, שבו אסרו לפתוח כי הבלבול קשה לו וחוששים מחרדת הדין. **אבל באמת דחה שיטה זו בשו"ת ע"פ הגמרא שראינו בב"ב שם גם ילד קטן אסרו לפתוח קברו, ואין לחלק, משום ניוול המת. בגשה"ח העמיד שכל ההיתר של מהר"ג מינץ הוא דווקא ביום הראשון-שני למיתתו, בטרם התחיל להרקיב.**

בשו"ת "שיבת ציון" דן האם מותר לפתוח קבר של מת כשאשה עגונה אומרת שמכירה סימנים מובהקים על גופה של בעלה, האם מותר לפתוח כדי אולי להתירה משום עגונה? **הצד הפשוט לאסור זה משום ניוול מת, אבל יש צדדים להתיר שכן זה לכבודו, כבוד אשתו ועוד שבניו יאמרו עליו קדיש ויתאבלו עליו. אבל למעשה נטו לאסור כיוון שלא בטוח שזה יועיל כי אולי זה לא בעלה, וסתם יעברו על ניוול המת. ויש שהתירו בכך. ומ"מ נראה שבימנו כשיכולים לקחת ד.נ.א יש עוד יותר מקום להקל כיוון שודאי זה יועיל למישהו וממילא זה יגיע לכבוד המת.**

לסיכום, ניתן לומר שתמיד מצד אחד עומד ניוול המת מול עשייה לכבודו, וזה מול זה עומד וגדולי הדור יכריעו.

בפת"ש(ד') דן בנושא ניתוחי מתים, עסקנו בו לעיל סימן שמט'.

סימן שסד'- איסור הנאה של קבר והאבן והבניין:

• איסור הנאה מקבר בניין, וקרקע עולם של קבר(סעיף א')

סנהדרין מז: "קרקע עולם של קבר איננו אסור, ע"פ הכתוב: "וישלך את עפרה אל קבר בני העם"- **מקישים קבר לע"ז:** מה ע"ז אינה נאסרת במחובר, אף קבר מחובר-איננו נאסר".

לגבי קבר של בניין: קבר של בניין אסור בהנאה אם בנה לשם המת ונתנו בתוכו, כיוון שהוא כמו תלוש ולבסוף חיברו שאסור גם בע"ז". **בגשה"ח כותב שקבר בניין פירושו כל מיני נדבכים ואבנים שבונים על האוהל, קרשים, יריעות וכד'.**

שו"ע,א'- "קבר של בניין אסור בהנאה, אבל קרקע עולם של קבר אינו נאסר".

אדמה מקרקע קבר שנתלשה וניתנה בחזרה: בטו"ר הביא מחלוקת ראשונים, ר' ישעיה אסר כמו בתלוש, אבל הרא"ש כתב שדין קרקע תלושה הרי הוא כדין קרקע עולם שאינה נאסרת.

הרמ"א כתב שיש אוסרים זאת בהנאה. **הגרעק"א כתב- אם יש עפר על אותה אדמה שנלקחה מקבר המת, ויש לתלות שהעפר האסור נתבטל ברוב העפר המותר- מותר לדרוס עליו(פת"ש א').**

עוד הביא שם מחל"ש ש"א שכל מה שנחשב קרקע המת היינו מה שמכסה אותו אבל מה שלמעלה מכך אין בו איסור הנאה כי מונח שם רק כדי ליישר הקקע שלא יפלו, ולא לכבוד המת, ובמג"א חלק.

• איסור הנאה ממצבה שעל גבי הקבר:

גם כאן הובאה בטו"ר מחלוקת הראשונים בדומה למקודם- ר' ישעיה מחשיב המצבה כחלק מהקבר ולכן אסור לשבת עליה. אבל הרא"ש אומר שהיא אינה חלק מן הקבר ולכן אינה אסורה בהנאה ומותר לישב עליה. בשו"ת הרשב"א כתב כרא"ש, שמצבה אינה נאסרת בהנאה, ביחוד לאור המצב כיום, שנהגו למחול זה לזה לשבת על מצבות. אבל בשם ה"אור זרוע" כתבו שהמצבה אסורה בהנאה- שכל מה שעושים לכבוד המת אסור בהנאה. לכן אין למכור מצבה שנשברה ואין להשען עליה וכד'.

השו"ע לא התייחס למצבה, ברמ"א הביא את שתי הדעות: יש אוסרים ויש מתירים. הש"ך והט"ז נקטו לחומרא- "דאסור למכור מצבה שנשברה ואסור להשען על המצבה, ואסור לדרוך ע"ג הקברים דאסור בהנאה"- היינו, שמצבה אסורה בכל הנאה, וגם להלך עליה אסור, אם לא לצורך שעה. בפת"ש(ב') הביא שיש שני טעמים בעניין איסור הנאה ממצבה- 1. משום בזיון המת. 2. משום איסור הנאה. הנפק"מ ביניהם היא במי שרוצה ללכת על המצבות כדי להגיע לאיזה קבר- מצד בזיון המת יש לאסור, אבל מצד איסור הנאה- הליכה אינה נחשבת להנאה שהרי היה מעדיף שלא יהיו שם קברים ולכן לא חשיב שנהנה כ"כ ויש להתיר במקום הצורך. אבל ישיבה יש לאסור שהרי ודאי נהנה ממבנה המצבה שמאפשר לו ישיבה נוחה. למעשה, נראה להחמיר במצבה ולאסור כל הנאה ממנה אם לא שעת הצורך ובצירוף ספיקות נוספים.

סיכום: איסור הנאה ממצבה הוא מחל' ראשונים האם המצבה נחשבת כחלק מן הקבר ואסורה בהנאה או שהיא ציון בעלמא אבל לא חלק מן הקבר ואז יוכל לשבת עליה וכד'. להלכה נכון להחמיר ולא להנות מו המצבה כלל.

בפת"ש(ג') מביא מחלוקת מעניינת בנושא אשה שרוצה להחליף את המצבה של בעלה במצבה חדשה יותר- האם התירו לה או שאסור כי נהנית בכך שמופחת לה מעלות המצבה החדשה כי נותנת להם את המצבה הישנה. ראשית כל יש לדון כפי שראינו- האם מצבה אסורה בכלל בהנאה. גם אם נלך כפי שכתבנו למעשה- שראוי שלא להנות מן המצבה- מ"מ יש מתירים שאומרים שכלל לא חשיב הנאה אלא נחשב רק כמרחיק אריה מעליה שהרי רק מקזז לה את החוב שצריכה לשלם עבור המצבה החדשה. אולם יש שהחמירו בכך שכן חשיב הנאה ואסור. בכל מקרה אם משלמת מחיר מלא על החדשה- ודאי יכולה להחליף. כעת יש לדון לגבי מת אחר- האם מותר לשים עבורו אבן זו למצבה. שאלה זו תלויה במחלוקת הפוסקים אחרת- האם מה שאסרו הנאת קבר המת זה גם למתים אחרים(ר' ישעיה) או רק לחיים אבל למת אחר אין איסורי הנאה(רשב"א). להלכה כתב בגשה"ח להקל לעניין המצבה ולתת למת אחר "להשתמש" בה כיוון שסומכין על שיטת הרשב"א שכל איסור ההנאה הוא דווקא לחיים ועוד שיש לצרף את שיטת הרא"ש שכלל אין איסור הנאה מן המצבה שהרי היא לא כמו הקבר אלא ציון בעלמא.

עוד שם, החת"ס התיר לבנות מחומת בית קברות שנפלה מבנה ציבורי אחר כגון בית חולים, כיוון שלא דמי למצבה שבה יש שהחמירו ועוד שבונה אותה לצורך הציבור.

• פינוי קבר ממקומו(סעיף ב'):

הגמ' בסנהדרין מז: מחלקת שישנם שלושה סוגי קברים, **בכל קבר יש לדון האם מותר לפנותו וגם אם כן- האם מותר להנות ממנו: א. קבר הנמצא(שנקבר שלא ברשות בעל השדה)- מותר לפנותו, מקומו טהור ומותר בהנאה. ב. קבר הידוע(שנקבר בדעת בעל השדה)- אסור לפנותו ואם פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה. ג. קבר המזיק(כגון שנקבר סמוך לדרך)- מותר לפנותו ומקומו טהור. לגבי הנאה- תלוי מה קדם למה- הדרך(ואז מותר בהנאה) או הקבר.**

השו"ע בסעיף ב' פסק כגמרא לעניין קבר הנמצא וקבר הידוע אלא שהביא ג"כ את דעת הרמב"ם שהופך ביניהם - והרמב"ם גורס - קבר הנמצא מותר לפנותו, פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה. קבר הידוע אסור לפנותו, פינהו - מקומו טהור ומותר בהנאה.

לגבי קבר המזיק - פסק בשו"ע, סעיף ה' - "קבר המזיק את הרבים כגון שהוא סמוך לדרך, אפילו נקבר שם מדעת בעל השדה - מותר לפנותו ומקומו טהור ואסור בהנאה אם קדם הקבר, אבל אם קדם הדרך - מקומו מותר בהנאה".

• קבורת מת מצוה (סעיף ג'):

דין הפינוי והקבורה שלו חמור - שקונה מקומו בכל אופן, ואין לפנותו, אא"כ נמצא על מיצר בין 2 שדות וכד'. מת מצוה צריך לקבורו בבית קברות, אבל אם נמצא מחוץ לתחום - צריך לקבורו במקום בו נמצא אא"כ הוא במיצר שאז צריך לפנותו משם כדי שלא יאהילו עליו. בכל מקום שנמצא בין שתי שדות - קובר אותו בשדה הפחות חשובה כגון בשדה בור ולא בשדה זרועה וכד', וכל זה כמובן וכאמור - דווקא בנמצא חוץ לתחום. הש"ך כותב שבימינו כבר לא קוברים מת מצוה במקומו "לפי שאין הארץ שלנו, ואין לנו רשות לקבור בכל מקום, ואף אם נקבר אותו לשם יש לחוש שהעכו"ם יחזרו ויוציאו אותו, ע"כ מוליכין אותו (תמיד) לבית הקברות מיוחד".

• פינוי קבר בעת סלילת כביש:

אז מה קורה אם במהלך סלילת כביש מגלים פתאום קבר מתחת לאדמה? באופן פשוט יש כאן דין "קבר הנמצא" שמותר לפנותו וגם אם פינהו מותר להנות מהמקום. והתוס' כתבו שסיבת ההיתר בקבר הנמצא היא "מאחר שלא נודע הקבר לבנ"א - נכון לומר כי לאקראי נקבר שם" והיינו שלכתח' לא נקבר על דעת להשאר שם והוא כאילו נקבר על דעת שיתפנה. אבל במשנה בניזיר משמע שאם מצאו שם 3 קברים ולמעלה - זה כבר נחשב "שכונת קברות" וממילא אסור לפנותם "דאיגלי מילתא כיון דמשכחא תלתא כי בית קברות היה שם...". חילוק זה בין קבר יחיד לשכונת קברות לא מובא בשו"ע! למעשה, נראה לחוש ולא לפנות שכונת קברות, כנ"ל.

מ"מ אם זה קבר המזיק את הרבים - מותר לפנות גם אם זה קברים רבים. ומקום הקבר מותר בהנאה רק אם הדרך קדמה לקבר. א"כ כשבאים לסלול כביש והקבר מפריע - מותר לפנותו בודאי שהרי נחשב קבר המזיק. אלא שיש לדון לגבי הנאה ממקומו.

לגבי ההנאה ממקום הקברות - לכא' אם קדם הקבר אסור המקום בהנאה. אבל באמת הגמ' הקשתה - שהרי אנו יודעים שקרקע עולם אינה אסורה בהנאה, כפי שכבר התבאר מכיוון שהוקש קבר לע"ז - מה ע"ז אינה נאסרת במחובר שנאמר אלוהיהם על ההרים ולא הרים אלוהיהם, אף קבר שאינו מחובר. אם כן, אין אפשר לאסור בהנאה את מקום הקבר שפונה? והתשובה לכך היא שמה שאסרו בהנאה כשהקבר קדם היינו בקבר של בניין, אבל לא בקרקע עולם. לפי זה יוצא - שכלל אין איסור לסלול את הכביש על גבי מקום הקברות, שהרי הוא קרקע עולם - בה אין איסור הנאה בשום קבר!

אופן נוסף עליו אפשר לסמוך ולהתיר פינוי הקבר הוא אם יש רגלים לדבר שהקברות הם של גויים. היינו אם אין שם קבורה בצורה יהודית. כפי שמובא בפת"ש (ד') ששאלו על בית כנסת שנפל וכשחפרו לבנותו מחדש גילו ליד היסודות מספר קברים - האם מותר לבנותו מחדש באותו מקום? וענה שאמנם באופן פשוט צדדי האיסור הם שזה שכונת קברות שלא מפנים, וכן יש בעיה לכהנים. אבל מצד שני יש הרבה ראיות מן החפירות וכן מגוי זקן שמסיח לפי תומו שכל הקברים שם הם של גויים, ולכן אין דין שכונת קברים וכן אין איסור הנאה כי זה בקרקע עולם ועוד שמצווה לבנות ביכנ"ס ומצוות לאו להנות ניתנו. **בשל כך ובצירוף**

דברים נוספים כתב שאפשר לבנות שם אבל ראוי לחפש תחת בית הכנסת עצמות ולסלקם משם הן בגלל הכהנים והן "שלא יהיה מקום קדוש במקום טמא".

סיכום: כשפוגשים קבר ורוצים לפנותו יש לדון דבר ראשון- איזה סוג קבר הוא. אם קבר הנמצא או המזיק מותר לפנותו. אם יש מספר קברים סמוכים- יש לחוש לשכונת קברים ולא לפנות, אא"כ זה קבר המזיק ואז יש מקום להתיר, כגון באמצע כביש של הרבים. את ההנאה מקבר הנמצא ודאי מותר שהרי נקבר שם שלא מדעת, וגם מקבר המזיק אע"פ שנקבר מדעת- יהיה מותר להנות שם מכיוון שאין איסור הנאה בקרקע עולם. עוד יש לצרף להקל אם יש סיכוי שזה קבר של גויים. מ"מ, אם מפנים צריך לעשות את זה בצורה מכובדת.

• דין הרוג שנמצא(סעיף ד'):

בשו"ע כתב שאם מצאו ישראל הרוג-יקברו אותו כמו שמצאוהו- בלא תכריכין, ולא יחלצו בו אפי' מנעל. **וברמ"א הוסיף-שכן עושים לילדת שמתה או מי שנפל ומת...** ונהגו שאין עושין להם תכריכין כשאר מתים אלא קוברים אותם בבגדיהם, ולמעלה מהם סדין כשאר מתים.

נחלקו האחרונים האם לקבור כל יולדת שמתה בבגדיה- הט"ז אומר שמי שמצאו אותם נטבעים וכן יולדת שמתה-קוברים בבגדיהם, בלי לחלק בדרך המיתה.

אבל הב"ח מחלק בין מצב שיש בו דם על הבגדים, למצב בו אין דם שיצא.

המהרי"ל כתב שהטעם הוא שלא יסתלק הדם שיצא ממנו. עפ"ז כתב הב"ח שמי שנפל ומת רק לאחר כמה ימים וכבר החליפו מלבושיו וכבר יצא ממנו כל הדם- ודאי מטהרין אותו ועושין לו תכריכין כשאר בני אדם, שהרי אין עליו שום דם שנאמר שצריך להקבר איתו ולכן נקברו בבגדיו. משא"כ בהרוג שנהרג ע"י עכו"ם שנקבר בבגדיו אפי' אם בשעה שמצאוהו כבר פסק הדם לצאת, כדי להעלות חימה ולנקום נקם. מכאן אנו לומדים על חשיבות קבורת דמו של הנפטר איתו כי אולי זה הדם שאיתו יצאה הנפש. וכך מבאר הב"ח ג"כ הטעם גבי מי שנפל מן הגג ונעשו בגופו פצעים וכד', וכן זה הטעם ביולדת שהרבה מהדם נבלע בכוננת שמתה בה ולכן יש לקבור אותה כך, משא"כ כשאין פצעים ולא יצא דם- יש להלביש תכריכין ואז לקבור. וכן בנטבע סובר הב"ח שיש להחליפו בגדים כי לא יצא דם בבגדים.

סיכום: עקרונית הרוג שמצאו קוברים אותו כמו שהוא. עיקר הטעם זה כדי לקבור אותו עם הדם שלו, שאולי זה הדם בו יצאה הנפש. נחלקו האחרונים גבי יולדת שאין לה דם עליה איך לקבורה וה"ה לכל מת כמו טובע שאין עליו דמים.

אשה מעוברת שמתה-האם פותחים בטנה להוציא הולד(פת"ש): למעשה נראה שרבים סוברים שראוי שלא לקבור אותה עם הולד אבל בכל מקרה לא מנוולים את הגופה ע"י חיתוך הבטן אלא עושים פעולות להוציא הולד. ואם לא יוצא קוברים אותה כך.

• שימוש בקבר שחפרוהו לשם אדם אחר(סעיף ז'):

חשוב להדגיש שכל הדיון כאן הוא דווקא בקבר של בניין, אבל בקרקע עולם כבר מצינו שפסק בשו"ע שאינו אסור לעולם.

בדין זה ראינו כבר לעיל דיון גבי אשה שרוצה להחליף מצבה לבעלה. ראינו שנחלקו הראשונים בשאלה האם איסור הנאה מן הקבר שייך גם לאדם אחר שמת- כן סבור ר' ישעיה, אבל הרשב"א אמר שלמת אין כלל הנאה בדבר ולכן מותר לו להקבר בקבר של מת שהיה שם, ובלבד שלא ימכרו את הקבר שאז הוי הנאה לחיים שמכרו אותו. במקום שקברו עמ"נ לפנות- לכ"ע שרי לקבור שם אחר. אלא שכאן יש להוסיף דין נוסף- **גבי מי שחצב קבר לאביו- אומרת הגמ' בסנהדרין מח' -"החוצב קבר**

לאביו, והלך וקברו בקבר אחר-הרי זה לא יקבר בו עולמית". כאן מדובר בבן עצמו, ונחלקו הראשונים- אם מותר הבן להקבר שם או לא. לתוס' הטעם שאסור לבן להקבר זה מכיוון שיש כאן כבוד אביו, אבל כל זה דווקא בקבר של בניין, אבל בקרקע יהיה מותר כיוון שבשאר אנשים אפי' נקבר שם אדם מותר כי קרקע עולם אינה נאסרת, לכן שם יהיה מותר גם לבן להקבר. אבל לעומתם הרמב"ן מחמיר לאסור קבורת הבן אף בקרקע עולם.

השו"ע סתם כרמב"ן- החוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר- לא יקבר בו הוא עולמית משום כבוד אביו, אבל אחר מותר ליקבר שם(שאינן איסור הנאה בקרקע עולם)".

סימן שסו'- דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחתה:

בסימן זה דנים במקום בו אדם נקבר. באופן כללי אשה נגררת אחר בעלה ואין לו לאדם לסרב להקבר בין בני משפחתו. אסור לו לאדם למכור את מקום קבורתו בין בני משפחתו משום פגם המשפחה ועוד שבכך גורם שאחרים יספדו במקום של משפחתו וכן הרי מקום ההספד הוא גם לשאר בני משפחתו א"כ כיצד יכול למכור. אשה שירשה קבר ממשפחתה- נקברת בתוכו היא אבל לא יוצאי ירכה א"כ ראתה אותם בחייה. הסברא המרכזית היא כאן בסימן זה שיש פגם למשפחה כל שנקבר ביניהם מישהו שאינו בן משפחתם.

סימן שסז'- קוברים מתי עכו"ם ושלא יהלך בבית הקברות בתפילין וציצית:

קוברים מתי עכו"ם ומנחמים אבליהם, מפני דרכי שלום.

לא יהלך אדם בבית הקברות או בתוך ד"א של מת ותפילין בראשו, משום לועג לרש, ואם הם מכוסים- מותר. ה"ה שאסור עם ס"ת להלך לפני מת. אסור לקרות לפניו דברי תורה, אפי' בעל פה א"כ זה לכבוד המת.

קדיש בפני המת: מתוך דין זה **כתב המהרש"ל**(מובא בש"ך) שאין לומר קדיש לפני המת, אבל ה"מעבר יבוק" **כתב שמו"ר** מכיוון שקדיש נחשב "דבריו של מת" שהתירו. **אם הרחיק ד"א יכול ללמוד ולהתפלל אפי' מול הקבר**, ואם יש שם מחיצה- מותר אחר המחיצה אפי' בפחות מד"א. (קשה לי כי מסימן שדמ' סעיף טז' משמע שאין לומר ד"ת בתוך בית קברות אפילו מחוץ לד"א של מת, וכאן משמע שמו"ר מיד חוץ לד"א).

האם יש "לועג לרש" בקטן ובאשה: בפת"ש(א') הביא מחל" בעניין זה- המהריט"ץ כתב שמי שאינו מחוייב במצוות אלו כגון ציצית ותפילין בחייו- אין בו משום לועג לרש, ושירי ללכת ליד קברו עם ציצית וכד'. אבל בצל"ח כתב שפשיטא ליה שגם בהם יש איסור "לועג לרש".

סימן שסח'-שלא לנהוג קלות ראש בבית הקברות:

בדין זה מצינו דברים שונים שאסרו להנות או לעשות בבתי קברות משום כבודם של המתים. הגמ' במגילה דף כט, א'- "ת"ר בית הקברות אין נוהגין בהם קלות ראש: אין מריעין בהם בהמה, ואין מוליכין בהם אמת המים, ואין מלקטין בהן עשבים, ואם ליקט -שורפן במקומן, מפני כבוד המתים...". **וכך פסק בשו"ע, סעיף א'.** **וביאר הרמ"א-** כגון לפנות שם, או לאכול ולשתות שם, ואין קורין ושונים שם, ואין מחשבין שם חשבונות. **וממשיך בשו"ע-** ולא יטייל בהם לקפנדריא, ולא ילקט מהם עשבים, ואם ליקט(כגון לצורך הקברים שיהיה מטופח)-**שורפן במקומן**, שלא יחשבו שלוקח לבהמתו. ואסרו אפי' ליקח מקרקע עולם של קבר, ואע"פ שמו"ר בהנאה- אסרו משום כבוד המתים. אבל כל מקום

שהלקיחה היא לכבוד המתים - כגון לשלם לשליט גוי שמאיים להרוס בית הקברות אם לא ישלמו לו, או לצורך רפואה- שרי.

מקום שייחדוהו לבית קברות אבל עדיין לא קברו בו: הביא בפת"ש (א') בשם החת"ס שגם במקום כזה שייחדוהו יש איסור קלות ראש. וטעמו כיוון שבית הקברות דומה לבית הכנסת וכמו שבביה"כ אסור אפילו רק ייחדו המקום לעשות בו ביכנ"ס, כך גם בבית קברות. ואולם, בכדי שייאסר צריך שיתחילו לקבור לפחות אדם אחד באותה שדה שייחדוהו.

החת"ס (פת"ש ב') כתב שבמקום שיודעים החיים שהמנהג שישתמשו בעשבים של הקבר וכד' - הרי הם מוחלים על כבודם ומותר בכל גווני(ולא רק בחולה כפי שהתיר הרמ"א), שהרי כל האיזור הוא לא איסור הנאה אלא משום כבוד המתים, והרי מחלו על כבודם.

בפת"ש (ד') מביא שני מקרים בהם רצה מושל מרושע לבנות או לסלול כביש על ביה"ק יהודי.

אילנות שנוטעין בבית הקברות(סע' ב'): התירו ללקט פירותיהם, כיוון שאינם על הקברות עצמם, היינו אין זה נראה שמזלזל במת כשלוקח אותם. לפי תוס' יוצא שגם עשבים שאינם על הקבר יהיו מותרים בהנאה כי אין בהם כבוד המת. אבל בדרכי משה כתב שעשבים אסורים בכל עניין, משום הרואים מרחוק שיגידו שליטו מן הקברים עצמם.

סימן שס"ט-על אילו טומאות הכהן מוזהר:

המקור לאיסור טומאה בכהן הוא מויקרא כא- "אמור אל הכהנים...לנפש לא יטמא בעמיו". לגבי היקף הטומאה שאסור לכהן להיטמא- כתב בשו"ע, סע' א': מת, וכל הטומאות הפורשות ממנו; גולל ודופק(כיסוי הארון והדפנות); איבר מן החי שיש עליו בשר, שאם היה מחובר לגוף היה חי; ספק טומאה; שדה שנחרש בה קבר; ארץ העכו"ם.

במסכת שמחות הובא כלל: כל טומאה שהנזיר מגלח עליה- כהן מוזהר עליה ולוקה עליה. אבל בכל מקרה יש איסור להטמא אפי' אם אינו לוקה. **במסכת נזיר דף מט:** מבואר על אילו טומאות נזיר מגלח וממילא כהן הנטמא לוקה- כזית מת, אבר מן המת, חצי לוג דם, חצי קב עצמות, גולגולת, מגע או משא של עצם כשעורה ועוד. ואילו דברים שאין הנזיר מגלח עליהם אבל מ"מ אסור לכהן להטמא להם- בית הפרס, ארץ העמים, גולל, דופק, רביעית דם ועוד.

אסור להטמא לנפל: בט"ז כתב שאסור להטמא גם לנפל. **בפת"ש(ב') כתב** שכהן צריך להיזהר מלהטמא לכל נפל שיצא מאשה מיום 40 להורתו ומעלה, היינו אפי' הפלה בחודשים המוקדמים ביותר- צריך להזהר שלא להטמא לנפל זה

חגורה שעשויה מעור אדם(פת"ש, ב'): יש לדון דיון כללי מצד איסור הנאה ממת- שאסור לכל אדם בעור האדם מן התורה, ולכן יהיה אסור לכל ישראל אפי' לצורך רפואה. ודיון פרטי גבי כהן- האם יש בעור אדם משום טומאה, וגם אם נגיד שיש איסור מדרבנן- מצד זה גרידא אפשר להתיר לצורך רפואה.

איסור טומאה לאפר המת: מחלוקת אחרונים, בפת"ש הביא בשם היעב"ץ שמותר לכהן להיטמא לאפר אדם שנשרף. ויש שאסרו.

איסור טומאה באיבר מן החי: נוב"י- אסור לכהן להחזיק אצלו רגל שלו שנחתכה- משום טומאת איבר. הר אבל- באיבר שאינו שלם-מותר, ואין בזה משום טומאה. כי אבר מן החי הוא רק באיבר שלם.

ספיקות בענייני טומאה: חת"ס (מובא בפת"ש) - אדם שנכנס לחצר ישמעאל ומצא מצבה שכתוב עליה שם ישראל, והישמעאלי מאשר שהיו כאן בעבר ישראלים, יש כאן 3 ספיקות: א. שמא אין כאן כלל קברי ישראל, ואין להאמין לגוי להוציא מחזקת טהרה. ב. גם אם היה כאן ב"ק ישראלי- שמא פינו כבר את העצמות. ג. גם אם לא פינו את העצמות, שמא הם כבר נרקבו. **להלכה, יש להקל ולומר שהגוי לא נאמן, בייחוד כשמצרפים את כל הספקות הנ"ל, ובמיוחד שלא מוציאים הקרקע מחזקתה שלא נקבר בה מת. מ"מ רצוי לחפור שם ולבדוק היטב שאין שם עצמות. והמחמיר שלא לפסוע על מקום האבן ובד' אמותיה- תבוא עליו ברכה.**

טומאת ארץ העמים- מחל' אחרונים האם נוהג גם בזה"ז:

שבו"י- נוהג גם בזה"ז.

ש"ך, ט"ז- כיום אין דין זה חל כי אין בא"י טהרות.

רע"א- 2 סיבות למה לא נוהג היום טומאת ארץ העמים: 1. כהנים ממילא טמאי מתים. 2. משום פרנסה.

סימן שע'- מה נקרא מת לעניין איסור טומאה:

• האם כהן מותר להכנס לבית שיש בו גוסס(סע' א'):

מסכת נזיר, דף מג א': "לא יטמא בעל בעמיו להחלו"- עד שעה שימות(היינו אפי' לגוסס אסור), רבי אומר- "לא יטמא להם במותם"-עד שימות. ר"ל אומר גוסס איכא ביניהו, למ"ד מלהחלו- אפי' גוסס, ולמ"ד "במותם" עד שימות אין, גוסס לא".

יש בכך מחלוקת ראשונים: תוס' פסק כרבי יוחנן- שאינו מוזהר על הגוסס.

אבל בה"ג גרס כאן אחרת וסובר גם בגוסס. גם למ"ד שמוזהר בגוסס-טומאה אין כאן, חילול יש כאן.

בשו"ע, א', פסק שמי שנשברה מפרקתו ורוב בשר עימה, וכן מי שנקרע מגבו כדג, אפילו חי- חשוב כמת ומטמא. אולם גוסס ופצוע אנושות אינם מטמאים עד שתצא נפשם. ומ"מ אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס מכיוון שיש כאן חילול- "להחלו". ברמ"א כתב שיש מתירין, אבל טוב להחמיר.

הש"ך מחדש- שאמנם צריך להיזהר שלא להכנס לבית שיש בו גוסס אבל אין צורך להקיץ כהן שישן שם, וכן שיכול הכהן להתלבש קודם שיוצא וכד'. מכיוון שאין כאן איסור טומאה מדא' כמו במקרה שהיה שם מת בבית ואז היו חייבים להעיר את הכהן והיה חייב לצאת ערום וכד'.

הגשת טיפול רפואי לגוסס ע"י כהן (פת"ש א'):

פת"ש בשם שו"ת בית יעקב- לב"ח אסור לכהן שהוא רופא ליכנס לבית שיש בו גוסס ע"מ להגיש לו סיוע רפואי ומוכיח את זה משאלת תוס' בב"מ כיצד החיה אליהו את בן האלמנה, הרי הוא כהן ואסור לו להטמא למת? ומתריצים: כי ידע בודאות שיציל אותו והוי פקו"נ. משמע שבמקום שאין הדבר ברור כמו בגוסס, ועוד שרוב גוססין למיתה- אסור לכהן להיטמא.

אבל הפת"ש דוחה פסק זה שהרי פקו"נ דוחה כל איסורים שבתורה. ודוחה את הראיה מאליהו באומרו שהכוונה שם שרק אם בודאות לא יוכל להציל את הגוסס אסור, אבל אם יש סיכוי שיצליח- מותר.

החת"ס הולך בכיוון הפת"ש ורק מחמיר קצת יותר שאם יש רופא אחר במקום-אל יטמא הרופא כהן.

עוד כתב בחת"ס שאסור לכהן להכנס כדי להעיד על המת שמת, כפי הנדרש בחוקי המדינה, אא"כ אין שם רופא אחר ואז חשיב המת כמת מצווה(כי לא יוכלו לקוברו) שאפי' לכהן מותר להיטמא אליו.

סימן שעא' - דין טומאת מת באוהל:

כתב בשו"ע, א', שאסור לכהן להכנס תחת האוהל שהמת תחתיו. ובתוך כך כל שפתוח לאותו אוהל עם מת בפתח של טפח ומעלה.

נחלקו האחרונים מהי רמת האיסור במקום הפתוח בטפח לאוהל המת:

הבנת המג"א בש"ך - כל בית הפתוח לאוהל המת אסור רק מדרבנן.

אבל ה"דברי שמואל" הבין בש"ך אחרת - שבתים הפתוחים טפח לאוהל - אסור מדאן, ורק דין "סוף הטומאה לצאת" (סעיף ג') - מדרבנן.

הפ"ת הכריע - כדברי שמואל, המחלק בין בתים הפתוחים טפח לאוהל מת - שאיסורם מדאן. ו"סוף הטומאה" לצאת-דרבנן.

פת"ש בשם הרמב"ם - דווקא בפתח שמשמש בו צריך טפח על טפח, אבל בפתח העשוי לאורה - שיעורו כפונדיון.

• מה נחשב חציצה בפני הטומאה (סעיף א'):

סתימת הפתח, למנוע מעבר של הטומאה - הביא בשו"ע 2 אפשרויות: 1. לסתום כל הפתח לגמרי, אפי' זמנית. 2. למעט שלא יהיה טפח שלם אבל זה מועיל רק אם מבטלה שם לעולם. היינו - או סתימה של הפתח לגמרי או ביטול של החוצץ לגמרי.

האם סורגים חוצצים: ש"ך, ט"ז, רמב"ם - שמספר פתחים הפחותים מטפח אינם מצטרפים לשיעור פותח טפח, ולכן סורגים שאין ביניהם במקום אחד פותח טפח - חוצצים. אבל ה"דרישה" חלק שאינם חוצצים.

דבר המקבל טומאה: אינו חוצץ בפני הטומאה, כן כתב הרמ"א על פי הרי"ף. לפי זה, כלים ואוכלים אינם חוצצים. אבל עץ ואבן סתם - חוצצים.

מחיצה שאינה עומדת בפני עצמה:

כתב ברמ"א שלא מיקרי סתימה א"כ יכול לעמוד בלא סמיכה. **מקור דבריו בתוס'** בב"ב שם **כתב ר"י** "שכל דבר החוצץ בעינין שיוכל לעמוד בפני עצמו... דסתימת עראי הוא כיוון שאינו יכול לעמוד בפני עצמו".

הט"ז פסק - שפרכות שנתלתה בחלון ע"י טבעות של ברזל, אינה חוצצת. **מכיוון ש: 1.** סדין ומחצלת חוצצים רק כשעשויים כאוהל. 2. הפרכות נסמכת על טבעות ברזל שהם דבר המקבל טומאה וראינו לעיל שדבר המקבל טומאה אינו חוצץ. 3. שכל שאינו עומד בלא סמיכה לא חשיב חוצץ.

והוסיף הט"ז לחדש ע"פ תוספות - שדלת וחלון לא נחשבים חציצה כי אינם יכולים לעמוד בפני עצמם, ללא הצירים.

אבל בנקודת כסף חלק עליו שלא דמי למה שדיבר התוס', כי כל הנסמך על מחובר לקרקע - בודאי חוצץ כי אין זו סתימת עראי. וכן הסכימו שדלת חוצצת - ערוה"ש, חכמת אדם, חזו"א.

• ארובה שבין בית לעליה (סעיף ב'):

כזית מן המת מתחת לארובה בלבד - אם יש בארובה פותח טפח - הטומאה נמצאת בכל הבית וכולו טמא. אבל אם אין בו פותח טפח - אז הטומאה היא כנגד העליה ועולה ונמצאת רק שם אבל הבית טהור, ואין אומרים לבוד לחומרא.

• שני חדרים פתוחים לבית ובכל אחד מהם חצי זית טומאה (סעי' ג'):

אם יש ביניהם לבין הבית(מסדרון ראשי וכד') דלת סגורה- אז רק הבית טמא, כי סוף הטומאה לצאת מהחדרים והם מצטרפים בבית. אבל החדרים עצמם טהורים מכיוון שהדלת סגורה ולא נותנת לחצי כזית מהחדר השני להצטרף אליהם. אבל אם הדלת פתוחה ודאי גם הם טמאים והטומאה מצטרפת.

• דין "סוף הטומאה לצאת"(סע' ד):

מקור הדין: מסכת אהלות פרק ז', ג'- "הבית שהמת בתוכו ולו פתחים הרבה, כולם טמאים. נפתח אחד מהם- הוא טמא וכולן טהורים. חשב להוציא באחד מהם...הציל על כל הפתחים".
נחלקו בדין זה האם הוא הלכה למשה מסיני (רש"י) היינו איסור תורה, או שיש כאן רק גזירת חכמים על כל מקום שיכול להיות שהמת ייצא משם(ש"ך). נפק"מ ביניהם- האם כהן ערום צריך לצאת מיד או שיכול להתלבש לפני כן.

הסבר כללי של הדין: בית שיש בו הרבה פתחים וכולם סתומים- כל מקום שיכול המת לצאת ממנו טמא מתחת למשקוף ממנו הוא יכול לצאת. אבל אם פתחו אחד הפתחים- אוטו' נעשים כל הפתחים ומה שמתחת להם-טהורים, כי הטומאה יצאה מזה שנפתח. לפי זה יוצא שאם המת בחדר x בבית חולים, וכל הפתחים סגורים שם- יוצאת הטומאה אל מתחת למשקוף וממילא לכל המסדרון שהוא נחשב כמחובר, כגג ומשקוף ממשיך לאותה דלת שהמת עתיד לצאת מתוכה. כך יוצא שכהן העובר במסדרון נטמא. וכן הדין גבי מת שנמצא בדירה ויש חדר מדרגות- שחדר המדרגות נטמא. אבל אם המת עתיד ודרכו לצאת בדלת אחורית- לא אומרים שסוף הטומאה לצאת דרך דלת זו וחדר המדרגות לא טמא. דין זה שונה מטומאת אוהל כי באוהל מדובר שהכל תחת אותה קורת גג בלי חציצה בפתחים, ולכ"ע דינו מן התורה, אבל כאן אנו אומרים שאע"פ שהפתחים סגורים סוף הטומאה לצאת תחתם.

האם דלת מפרידה וחוצצת לעניין סוף הטומאה לצאת?

חשוב לשים לב ללשון השו"ע בסוף הסעיף- "וכן אם טומאה תחת הזיזין, נכנסת תחתיהן לבית. לכן גגים הבולטים למעלה לחוץ על פתחי הבתים, וטומאה באחד מהבתים, **כל הבתים שפתחיהם פתוחים**, טמאים". **משמע באופן פשוט** שדווקא אם פתחי הבתים פתוחים הטומאה נכנסת אליהם, אבל בית שיש דלת סגורה בכניסתו לא נכנסת הטומאה לתוכו. **וכן דייק הש"ך מלשון השו"ע כנ"ל**, וכתב שכהן שנמצא בתוך בית/ חדר שהדלת סגורה והטומאה מגיעה עד לדלת- אסור לו לצאת מהדלת אבל מ"מ הדלת מפרידה.

אולם לעיל ראינו שהט"ז חולק על כך ולשיטתו- סגירת הדלת אינה חוצצת כנ"ל סעיף א'. בפת"ש (ט') כתב שאכן דלת חוצצת והוא שהצירין יהיו מחוברין לקרקע, והוסיף שזו שיטה טובה לכהנים למנוע טומאה- ע"י שיבנו 2 דלתות בכל מקום שיש חשש למיתה (כגון בי"ח) וכך הדלת תחצוץ.

אבל כל זה דווקא בדלתות שאין דרך המת לצאת דרכם כגון בדלת של חדר אחר המפרידה בין המסדרון בבית חולים שהמת עלול לצאת דרכו- היא תחצוץ, אבל כהן העומד במסדרון אפילו יש כמה דלתות המפרידו בינו לבין המת לא יועיל הדבר מכיוון שדרך המת לצאת משם ולעניין זה אין הדלת חציצה!!!(עיין שו"ת היכל שלמה).

שערי העיר שסוף טומאה לצאת דרך שם:

מחלוקת ראשונים בב"י: "יא שדין סוף הטומאה לצאת נאמר גם בשערי העיר, אם אמנם סוף הטומאה לצאת דרך שם, ולכן אסור לכהנים לעבור דרך שם. ו"א שלא שייך בזה דין סוף טומאה לצאת כי הוא בכלל הלכה למשה מסיני ואין לך בו אלא חידושו- שרק מאותו פתח של אוהל המת, אבל בשאר פתחים אין איסור.

הרמ"א כתב עפ"י תרומת הדשן - "ולכן יש מחמירין לכהנים לילך דרך שער העיר שסוף המת לצאת משם, ויש מתירין, והמיקל לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיר".

בפת"ש כתב שדגו"מ הכריע להקל, אך בתשובת מהרי"ט כתב שנכון להחמיר כי הטעם הוא שמא יביאו את המת בפתע פתאום תחת שער העיר ויאהיל עליהם, ונכון ליזהר בכך.

מת הנמצא במרתף: הט"ז הביא מהדרישה שאם למרתף פתח פתוח לחוץ ואין גג על הפתח, אין הטומאה עולה לבית שעל המרתף. אבל אם הפתח סגור - הטומאה עולה לבית כטומאת הקבר שעולה עד לרקיע.
בחידושי הגרשוני כתב שאם יש למרתף דלת לחוץ-אין הטומאה עולה אע"פ שהדלת סגורה, כיון שכל פתח שראוי לפתחו מקרי פתוח לענין זה.

כפיית כהנים להוציא את המת: הרמ"א (סע' ד') כתב שאין הכהנים יכולים לכפות להוציא את המת מהמקום בו נפטר, אא"כ דרך להוציא שם כל המתים. בתשובות מהרי"ל (מובא בט"ז יא') מסביר שכיוון שרגילים להשהות את המת במקום שנפטר משום כבודו- שיטפלו בו בביתו, א"א לכפות ולהוציא, ואין כאן דין מזיק (שהמת מזיק את הכהנים) שצריך להרחיק את עצמו כיוון שהוא אנוס.

הוצאת נפל: הב"ח למד מכאן שבנפל שאין בו כבוד-כופין להוציאו.
אבל הט"ז כתב שא"א לכפות על בני המשפחה להוציא שכלל אין כאן דין מזיק שהרי זה בא להם באונס, אבל יכול הכהן לשלוח מישהו אחר שיוציא את המת, כי הכהן ניזוק כאן והקרוב לא חסר כלום. וממילא כתב הט"ז שה"ה בנפל א"א לכפות להוציא שזה כלל לא קשור אם יש כאן כבוד או לא, פשוט אין כאן מזיק ולכן לעולם לא יוכלו לכפות להוציא את המת.

כהן חולה שאינו יכול לצאת מביתו - במג"א כתב שכופין את הקרובים להוציא את המת מביתו כדי שלא יעבור הכהן על איסור דאו'.

בפת"ש שאם בלא הוצאת המת א"א יהיה למול, כופין להוציא המת.

איסור טומאת אוהל לאשה בהריון: הש"ך בשם הרוקח כתב שמותר לאשה בהריון להכנס לאוהל המת משום ס"ס - ספק נפל, ספק נקבה. אבל בפת"ש הקשה מדוע צריך ס"ס, הרי ידוע הדין שטהרה בלועה אינה מיטמאה? ותירץ בשו"ת הרדב"ז - שהרוקח מדבר באישה שקרבו ימיה ללדת, ויש חשש שהולד ייצא וכבר אין לה את הפטור של טומאה בלועה.

דין לבוד בטומאה: הרמ"א כתב כאן בסעיף ד' - שאין אומרים לבוד בטומאה להחמיר, כגון בגגות הסמוכים בפחות מג"ט אין הטומאה עוברת להם. אבל הט"ז כתב שהיינו שכלל אין דין לבוד בטומאה, כיוון שאם נאמר אותו לצד של קולא - כבר לא יהיה דין של פותח טפח שמעביר טומאה.

• דין קריבה למת(סע' ה')::

סוטה דף מג: - "מת תופס ארבע אמות לטומאה". פרש"י - שזו גזירה של חכמים כדי שלא יתרגלו אוכלי טהרות ליקרב לו ויהא סבור שלא האהיל ויש לחוש שמא יפשוט ידו ויאהיל בלי ששם לב.

השו"ע פסק כרא"ש - שאסור ליקרב בתוך ד"א של מת או של קבר. אבל אם יש מחיצה גבוה י' טפחים - אין צריך להרחיק אלא ד' טפחים.

ש"ך כתב בשם הדרישה שאיסור זה נכון גם במת שאינו מוטל במקום קביעותו כגון על המיטה בשעת הספד-ולכן יזהר כהן שדורש שלא לעמוד בתוך ד"א של המת.

אבל הש"ך עצמו מחלק וכותב שרק מת שנמצא במקום קביעותו, כגון בביתו או בספינה - תופס ד"א.
בפת"ש מביא הסתפקות של ספר "חומות ירושלים" אם דווקא בתוך ד"א לאוהל המת אסור או שמא גם לקבר עכו"ם אסור להתקרב ד"א.

קריבת כהן לבית שנמצא בו מת: רמ"א, ה', "מותר לכהן לעמוד אצל בית שיש בו מת ולנגוע בכתליו מבחוץ. הש"ך (יט') דייק שמשמע מהרמ"א בין אם הבית פתוח בין אם הוא סגור, אפשר ליקרב אליו תוך ד"א. אבל הב"ח החמיר שבית סתום תופס ד"א, ואסור לכהן להתקרב אליו.

• מת המונח בספינה (סע' ו'):

שו"ע- מת המוטל בספינה, אם היא קטנה שמתנדנדת כשדורכין בה, אסור לכהן להכנס בה. והיינו אפי' חוץ לד"א של מת כי חיישינן שיזיז אותה הכהן. אבל אם היא גדולה שאינה מתנדנדת שרי מחוץ לד"א. **חשוב לשים לב**- שאם הספינה או המשאית מקורה- הרי יש כאן דין אוהל ובודאי אסור.

סימן שעב'- טומאה במקום מצווה:

השו"ע פסק בסעיף א' שמוטר לכהן להטמא טומאה דרבנן במקום מצוה, כגון להכנס לארץ העמים כדי לישא אשה או ללמוד תורה, ואין לו דרך אחרת יכול לעבור דרך שם. וכן מיטמא בטומאה של דבריהם לדון עם עכו"ם ולערער עמהם, מפני שהוא כמציל מידם.

הגמ' בברכות דף יט' מספרת על רבי אליעזר בר צדוק- "מדלגין היו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל. כרבא דאמר דבר תורה- **אוהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה**, וגזרו על כל הארונות שמא אין בהם חלל טפח"- היינו זה טומאה דרבנן.

כאן חשוב להדגיש בעניין טומאת מת בתוך ארון: כל מת שהוא רצוץ- היינו שאין מעליו מחלל טפח ולמעלה- הטומאה שלו נחשבת ל"רצוצה" והיא בוקעת ועולה. אבל אם יש חלל טפח- הטומאה נשארת בתוך "גיזרת" המת ולא יוצאת, אלא שחכמים גזרו על כל ארון שמא אין בו חלל טפח. ונראה שמה שאומרים שאם יש חלל טפח אין הטומאה בוקעת ועולה היינו דווקא שיש פתח של טפח בארון מלמעלה ואז הטומאה יוצרת משם.

השו"ע השמיט דין זה של ללכת על הקבר והסביר הט"ז שהיום הקברים כולם סתומים, על כן טומאה בוקעת ועולה עד הרקיע, ואפילו אם יש טפח בין המת לארון- עדיין הטומאה בוקעת ועלה כי הארון סתום ואין בו פתח של טפח שדרכו תצא הטומאה. לפיכך יוצא שאין היתר לכהן להשתטח על קברי צדיקים, כי טומאה בוקעת ועולה ועוד שגם אם זה רק טומאה מדרבנן שהקלו במקום מצוה-כלל לא מצינו שזו מצוה לעלות לקברי צדיקים. וגם למערה בה נמצא הקבר יש לאסור להכנס כיוון שיש לה דין קבר וכן כתב **בפת"ש (א') בשם "בתי כהונה"**.

אם כן, לפ"ז יוצא- שארון מת שהוא סתום מכל צדדיו (ואפילו יש טפח בין המת לארון אלא שאין לו פתח בארון למעלה)- הטומאה בוקעת ועולה עד הרקיע אזי הנמצא עימו בחדר נטמא בטומאת אוהל. על כן, **האג"מ** אסר לכהן לטוס באוירון שבתא המטען למטה יש ארון של מת, כי המטוס כולו כלי אחד וכל המטוס עשוי ממתכת שזה דבר המקבל טומאה ולכן אינו חוצץ.

• כהן ערום האם צריך לצאת מהבית מיד (סע' א'):

ברמ"א משמע שיש לחלק- בטומאה דאו' ברגע שהכהן יודע- עליו לרוץ ולצאת אפילו ערום. אם הוא לא יודע- יקראו לו לצאת בלי לומר לו והוא יתלבש בינתיים ואז ייצא. אבל בטומאה דרבנן- לא צריך לצאת עד שיתלבש משום שגדול כבוד הבריות, לכן בטומאה כמו "סוף הטומאה לצאת" יתלבש קודם ואז ייצא (לא

לאומרים שזה הלכה למשה מסיני ואז אסור מדאו'. ברמ"א כתב שאין צריך להקיץ כהן כשישן במקום טומאה דרבנן. בש"ך הוסיף שתינוקות הישנים באוהל המת אין להעיר אותם.

צדדי היתר לכהן להתלבש וכד' גם במקום טומאה דאו':

- בפת"ש הביא שיש שרצו להתיר לכהן שנמצא באוהל המת להתלבש קודם שייצא. טעמם:**
1. הכהן נכנס בהיתר לאהל, וכל מה ששוהה במקום זה נחשב "כשב ואל תעשה", ובשב ואל תעשה אמרינן שגדול כבוד הבריות.
 2. **הדגו"מ כתב שלראב"ד אין כהן טמא מוזהר על הטומאה, ולכן כהנים בזה"ז לא מוזהרים על הטומאה.**
 3. טומאת כהן נדחית מפני כבוד הבריות לפי שהוא לאו שאינו שווה בכל.
 4. יש שיטה של **רש"י ור"ת שבאותו יום שנטמא שוב אין בו משום תוספת טומאה ומהתורה מותר לו להיטמא עוד.**

כהן הנמצא במטוס וגילה באמצע הטיסה שיש מת בבטן המטוס- האם עליו לרדת בנחיתת ביניים? באופן פשוט- הרי יש כאן טומאה שבוקעת ועולה, וגם אם הייתה רק מדרבנן- היה עליו לצאת שכן כל מה שהתירו להשאר ולהתלבש זה רק משום כבוד הבריות ולא בגלל הפסד ממוני. **אולם אם יהיה כאן מקום של כבוד הבריות או צער גדול וכד' הרי שיש לדון ולצרף את הסברות הנ"ל שהובאו בפת"ש, ואולי להתיר.**

• עבודת רופא כהן בבית חולים:

צדדי היתר: 1. רופא טוב שאין כמותו יש להתיר. 2. צורך פרנסה כשאינן אחרת. 3. הכהנים בזמנינו אינם מיוחסים. 4. דעת הראב"ד- שכהנים בזה"ז הם כבר טמאי מתים וכל האיסור להיטמא הוא מדרבנן.

צדדי איסור: 1. לא מצינו להתיר איסור במקום הפסד, אפי' מדרבנן, ובוודאי שבד"כ הוי איסור דאו'.

בבית חולים בחו"ל, היינו של גויים, יש הרבה יותר מקום להקל כי רוב החולים שם הם גויים ועוד שגם אם יש חולה ישראל לא חוששים שימות כי חזקת חולים לחיים, וכמו שהתירו לכהן להכנס במקום אסיפת עם ולא חוששים שמא ימות אחד שם.

סיכום כללי של מקצת דיני טומאה בכהן: כהן הנמצא באוהל המת נטמא טומאה דאורייתא, לכן עליו לצאת מיד אף ערום ולהעירו משנתו. כהן הנמצא בחדר הסמוך כשיש פתח של טפח ומעלה ביניהם- טומאתו מדאו' לרוה"פ חוץ מלש"ך (לחלק מההבנות) שסובר שטומאתו מדרבנן. אם הפתח סגור כגון ע"י דלת שמפרידה- לדעת הש"ך שהאחרונים פסקו כמותו- הטומאה אינה עוברת והכהן לא נטמא, לט"ז ראינו שאין דלת נחשבת חציצה. אם סוף המת לצאת דרך החדר שבו הכהן- הרי הוא טמא מדרבנן, ממילא לא יצטרך לצאת ערום. אבל לסוברים שסוף טומאה לצאת הלמ"ס- איסורו מדאו' וחייב לצאת מיד.

חשוב לזכור- כל דין טומאת אוהל או טומאת מת שמטמא כל מה שפתוח לאותו אוהל וכד' זה רק בזמן שהמת שם, אבל אם למשל היתה פתוחה הדלת ואז נסגרה- עכשיו כשהיא סגורה כבר אין טומאה בחדר הסמוך וכבר יכול הכהן להכנס שם. דהיינו טומאה זה לא חומר "רדיו-אקטיבי" שמתפשט מחוץ לחדר ואינו חוזר אלא כל כוחו של החומר זה מצד חיבורו למקורו- אבל ברגע שהמקור כבר לא כאן- הטומאה גם היא נעלמת.

בפת"ש מביא בשם שו"ת "גבעת שאול" שעדיף לצוות לגוי לעשות מלאכה דאו' בשבת מאשר שיכנס הכהן בעצמו לבית שיש בו מת. כגון לבקש מגוי לפרק אוהל ואז יוכל הכהן להכנס. כיוון ש- טומאת אוהל היא איסור דאו' ועוד שבאמירה לגוי עובר רק פעם אחת בעוד שכשנכנס לאוהל נטמא ועובר על לאו בכל רגע.

עליית כהנים לדוכן בבית כנסת שיש בו מת: אם המת נמצא באולם התפילה- אסורים מכיוון שהם בעשה אבל טומאה היא עשה ולא תעשה. ואם המת נמצא בחדר סמוך שיש דלת מפרידה ביניהם ויש כאן רק "סוף הטומאה לצאת"- מדרבנן, אז אם כבר נטלו ידיים- יעלו לדוכן כיוון שמצוה דאו' דוחה טומאה דרבנן. אבל אם לא נטלו ידיים- עדיף שיצאו ולא יתחייבו במצוה כלל.

סיכום מקרים בהם הקלו בטומאה דרבנן לכהן: 1. לצאת לחו"ל כדי להוציא מהגויים ממון שחייבים לו. 2. ללמוד תורה. 3. לישא אשה. 4. התירו לכהן לעבור בבית הפרס שטואתו מדרבנן כדי ללוות אבל שחוזר דרך שם מהלויית קרובו. 5. התירו לקפוץ על ארונות של מתים בשביל לראות מלכים.

• דין קברי עכו"ם לעניין טומאה(סע' ב'):

בשו"ע פסק ש"קברי עכו"ם, נכון להיזהר הכהן מליך עליהם". **הרמ"א כתב**- שאע"פ שיש מקילין, נכון להחמיר. (פ"ת-יש מי שאוסר מדינא). אבל קבר של מומר מטמא כשל ישראל.

המקור לדין הוא בגמ' ביבמות דף סא'- "היה רשב"י אומר- קברי גויים אינם מטמאים באוהל שנאמר "ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם- אתם קרוים אדם ואין אומ"ה קרוים אדם. והסביר בב"י כיוון שבאוהל כתיב "אדם כי ימות באוהל".

בבב"מ דף קיד' מסופר על רבה שפגש את אליהו הנביא בבית קברות של גויים ושאל אותו, הרי אתה כהן? ענה לו אליהו- וכי אתה לא יודע את מה ששנה רשב"י שקברי גויים אינם מטמאים?- מכאן משמע שהלכה כרשב"י. **אבל תוס' הסביר שאין מכאן ראיה** כי מה שאליו הלך על הקברות זה משום שרוב הארונות יש בהם פותח טפח מלמעלה ולכן לא מעבירים טומאה, ואמנם חז"ל גזרו אטו אלו שאין בהם טפח אבל לצורך יציאה לקראת מלכים הקלו והתירו.

הראשונים נחלקו בדין זה- הרמב"ם התיר ללכת על קברי גויים, כי אין בהם טומאת אוהל. **אבל הרא"ש כתב** שזו מחלק' ראשונים והמהר"ם מיחה בכהנים שלא לילך עליהם, ולכן המחמיר תבוא עליו ברכה. ולעיל ראינו שבאמת **משמע מהשו"ע** להחמיר בכך, שהרי כתב "נכון להיזהר".

סימן שעג'-איזה כהן מוזהר על הטומאה ולאיזה מתים מטמא ועד מת:

כל כהן אסור להיטמא למת. בסימנים הקודמים ראינו סוגים שונים של טומאות- ודנו האם הטומאה בהם היא דאו' או דרבנן. **כעת נבוא לעסוק באילו כהנים קיים האיסור להיטמא.**

• כהן קטן(סע' א'):

בשו"ע כתב- "כשם שהכהן מוזהר שלא לטמאות כך מוזהרים הגדולים על הקטנים". **ברמ"א הסביר** שהיינו שמצווים שלא לטמאותן בידיים. וזה ע"פ או"ח, סימן שמג'- שם מתבאר שלכל העולם אסור להעביר בידיים קטן על האיסור, כגון להאכילו טריפות, אבל אינם מצווים למנוע ממנו לעבור על האיסור אלא רק האבא מחוייב.

האגודה כתב(ש"ך א') שתינוקות שישנים באוהל המת- אין מחוייבים להעיר אותם לצאת, אבל ראוי להעירם מפני חינוך טוב.

בפת"ש(א') חוקר האם מותר לקטן כהן להיטמא לקרוביו- שהרי מצד אחד כל ההיתר של כהן להיטמא זה משום אבלות, והרי קטן אינו חייב באבלות לכן אין סיבה להתיר לו להיטמא. או שנאמר שכלל אין איסור לקטן שהרי כל חיובו הוא מדין חינוך וכשיהיה גדול הרי לא יאסר בכהאי גוונא א"כ אינו מחוייב מדין חינוך, להיפך- מדין חינוך עליו להיטמא ולכן גם הוא יהיה מותר. והניח בצ"ע.

• **טומאת בנות כהן וחללים(סע' ב'):**

"אמור אל הכהנים בני אהרון" - בני ולא בנות. בני אהרון ולא חללים. אבל בעלי מומין אסורים להיטמא למת. וכן פסק מרן בשו"ע – "אפילו בעל מום מוזהר מליטמא, אבל חלל וכהנת מותרים".
בש"ך כתב בשם הב"ח - שחלל דרבנן כגון שנולד מחלוצה - אסור להיטמא, ככל כהן, ויש סברא בכך שכן הטומאה דאו' והוא חלל מדרבנן בלבד, חיישינן לדאו'. אשה מעוברת כבר ראינו לעיל סימן שס"ו.

• **החיוב להיטמא(סע' ג'):**

זבחים דף ק'-תניא: לה יטמא- מצוה, לא רצה- מטמאין אותו על כרחו, ומעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח ולא רצה ליטמא, ונמנו אחיו הכהנים וטימאוהו בעל כרחו".

נחלקו הראשונים האם גם אישה כהנת מצווה להיטמא למת:
הרמב"ם כתב שכיוון שאין אשה כהנת מוזהרת על הטומאה, היא גם לא מצווה להיטמא למת.
אבל הרא"ש חלק שגם עליה מוטלת המצווה להיטמא לקרובים, כמו לאיש.
השו"ע פסק שהמצווה להיטמא לכהנים האמורים בפרשה היא הן על האיש והן על האישה, כרא"ש.

• **הקרובים שהכהן מיטמא להם(סעיף ד'):**

1. אשתו, הנשואה לו והיא כשרה. אבל פסולה או גרושה לא אונן ולא מיטמא לה. 2. אימו. 3. אביו. 4. בנו. 5. בתו. 6. אחותו מאביו(דודה). 7. אחיו מאביו. ולאחיו ואחותו אפי' הם פסולים אבל לדודו/תו מצד אימו אינו מיטמא.

• **האם כהן מיטמא רק לצורך קבורה(סעיף ה'):**

כתב בשו"ע: "כל אלו שמיטמא להם, אפי' שלא לצורך(רמב"ן,רא"ש), וי"א דדווקא לצורך(תוס').
רמ"א - לסברא הראשונה שהתירה להיטמא גם לא לצורך- מותר להיטמא גם בשבת למרות שלא יכול לקבורו. אבל נכון להחמיר כסברא אחרונה, שלא להיטמאות אלא רק לצורך הקבורה או הבאת ארון, תכריכין וכד'.

לפי כללי השו"ע-סתם וי"א הלכה כסתם, ומיטמא גם שלא לצורך קבורה. אבל מהרמ"א משמע להחמיר שרק לצורך קבורה.

פת"ש(ד') בשם הגאון מליסא- שביום חול מותר להיות בבית שיש בו מת שמצווה להיטמא לו, אע"פ שלא צריכים לו כרגע, כי אולי כן יצטרכו לו.

שו"ע, וי-כל ההיתר של הכהן להיטמא הוא עד שיסתם הגולל(מחל"א אם סתימה בארון חשיב סתימת הגולל או דווקא ארון בתוך הקבר נחשבת סתימת הגולל), ואם מתכוין להעבירו לקבר אחר- עד שיסתם הגולל השני.

• **טומאה למתים אחרים תוך כדי ואחרי קבורת מתו(סעיף ז'):**

בגמ' בנזיר מב: לומדים שכהן מותר להיטמא רק למי שהתירה לו התורה, אבל למת אחר אסור להיטמא תוך כדי.

נחלקו הראשונים בגדרי ההלכה בדין זה:

לרמב"ם ולרוב הראשונים: גם בשעה שנטמא למתו אסור לו להיטמא למתים אחרים, וסברתו היא כי

טומאה לקרובים דחוויה, היינו חוץ ממנה ומה שצריך לה- אסור לו להיטמא. אבל ר"ת היקל וכתב שלא רק בשעת הקבורה אלא גם לאחריה יכול להיטמא למתים אחרים, באותו היום.

השו"ע בסעיף ז' כתב שאסור לכהן להיטמא למת אפי' בעת שמיטמא לקרוביו, ולכן היו עושים שכונת קברי כהנים בצדדי בתי הקברות. משמע בפשט כרמב"ם- שגם תוך כדי אסור להיטמא. אבל מהטור וכן מביאור הש"ך בשו"ע משמע שתוך כדי שמתעסק בקבורת מתו יכול להיטמא למת אחר וכל מה שעשו קברי כהנים בצד זה משום שכשחוזר מלקבור את מתו- אז כבר אסור להיטמא, וכן הרמ"א כתב בפירוש כטור.

סיכום: ר"ת הקל. הרמב"ם החמיר. הטור פסק דין ממצע. השו"ע פסק בפשט כרמב"ם אבל יש שהסבירו אותו כטור. הרמ"א הקל כטור. מ"מ אין נפק"מ מעשית בבית הקברות, בין שיטות הרמב"ם והטור מכיוון שבלאו הכי צריך לבנות שכונת קברים מיוחדת למתי כהנים.

אולם באג"מ הקל בכך במקום שא"א לחזור מהקבר בלא להיטמאות, וב"שלחן גבוה" כתב יותר מכך- שכך היה מנהג ירושלים וסלוניקי שלא היתה חלקה מיוחדת בבית הקברות עבור הכהנים אלא היו קוברים ככל אדם, במרכז בית הקברות ואז היו יוצאים בני המשפחה החוצה. נראה שהם מסתמכים על סברת ר"ת הנ"ל בצירוף שיטת הראב"ד (שראינו בסעיף קודם- שהאידינא כולנו טמאי מתים ואין אנו מזהרים על התורה מדא' ואולי גם מדרבנן לא). למעשה כתבו הפוסקים לאסור בזה אם לא במקום שיש מנהג ידוע.

• קרובים (שבד"כ מצווה להיטמא להם) שאין הכהן מיטמא להם (סעיף ח'):

כהן שפירשו אבותיו מדרכי ציבור, מי שמאבד עצמו לדעת, תינוק ספק שלו- כגון שנתבלבל עם של אחר, או ספק בן ט' לראשון בן ז' לאחרון. בפת"ש(ה') מביא שכן כן מיטמא לספק אביו, אבל בנחלת צבי דחה אותו. חסר לו איבר(כנ"ל סעיף ט').

• טומאה למת שאינו שלם(סעיף ט'):

מקור הדין בנזיר מג:- "נקטע ראשו של אביו- אינו מיטמא לו, מ"ט? "לאביו"- בזמן שהוא שלם, ולא בזמן שהוא "חסר". רוב הראשונים כתבו מכאן שאסור לכהן להיטמא לקרוביו אם הם חסרים לאחר מיתה. אבל הרי"ף הקל והתיר בכך, להיטמא למרות שהוא חסר. בשו"ע פסק כרוב הראשונים- שאין מיטמא אלא אם הוא שלם, והביא את הרמב"ן כיש מי שאומר שיש לחלק בין נחסר ממנו האיבר מחיים שאז נטמא לו, לבין חסר לאחר המיתה ואז אין נטמא לו. בילקו"י כתב שחסרון איבר מחיים אינו נחשב חיסרון. בצי"א ואג"מ כתבו שמי שעבר ניתוח לאחר המוות והחסירו לו איבר פנימי- אינו חשיב חיסרון אפי' שזה נעשה לאחר מיתה.

סיכום: אם אנחנו באים לדון בכהן שרוצה להיטמא לאביו- אם הוא שלם- מצוה, אם הוא חסר- יש צד להקל אם חסר מחייו, וגם אם חסר אחרי מותו- אם זה איבר פנימי יש מקום להתיר ולהקל בכך כאג"מ.

סימן שעד'- טומאה למת מצווה ועל מי מתאבלים:

• מת מצווה (סע' א'-ג'):

שו"ע, א'- "מצווה להטמאות למת מצווה אפי' הוא כה"ג ונזיר והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו..."

מת מצוה היינו שמצא ראשו ורובו, או שדרה וגולגולת. ואפי' אם חסרים לו איברים- מצוה להיטמא אליו. והש"ך(א') מציין שבכך חמור מת מצווה משאר קרובים שאין להיטמא אליהם אא"כ הם שלמים, כמו שהתבאר סו"ס קודם.

שו"ע, סעיף ג'- "איזהו מת מצווה- שמצאו בדרך או בעיר של עכו"ם ואין לו קוברים, וממקום שמצאו אינו יכול לקרות ישראל שיענהו ויבא ליטפל בו...". הרמ"א הוסיף- "י"א אם אינו מוצא שיקברוהו רק בשכר אינו חייב לשכור משלו אלא מיטמא אם ירצה. מת המוטל ואינם יודעים אם גוי או ישראל והוי מת מצווה- אזלין בתר רובא הנמצאים שם...".

• על מי מתאבלים (סעיף ד'):

בחלק זה נעסוק בשאלה- על מי מתאבלים בכלל?

מהשו"ע עולה כי- כל הקרובים שהכהן מיטמא אליהם- מתאבלים עליהם, ועוד הוסיפו שיש מתים שאין הכהן מיטמא להם אבל צריך הוא וכל איש ישראל לנהוג בהם אבלות- אחיו/אחותו מאימו ואחותו נשואה מאביו.

נמצא שאין דין אבלות תלוי בטומאה ויש מתים שאין נטמא להם אבל כן מתאבל עליהם. כך למשל גם כהן שקרובו נחסר ממנו איבר כגון אביו נכה צה"ל-אינו מיטמא לו (ס' שעג', סע' ט') אבל כן מתאבל עליו. ומצד שני יש מצב בו כהן נטמא למת אבל אינו מתאבל עליו, כמו מת מצווה.

אבילות בגר: בשו"ע, ה', פסק שמי שנתגייר או עבד שנשתחרר- אינו מתאבל על אביו ולא אביו עליו. הסברא היא- כיוון שיש כאן מציאות חדשה ולידה מחדש- כאילו אינו אביו. אבל לגבי אימו יש לדון- הרמ"א כתב "וה"ה גר שנתגייר עם אימו אין מתאבל עליהם", וסברתו כנ"ל, אבל בש"ך ציין למרדכי שכתב שגר כן מתאבל על אימו, ונראה שסברתו כיוון שמאימו יש לו קורבת דם טבעית- פיזית משא"כ באביו.

בש"ך תולה מחלוקתם בשאלה האם יום ראשון דאבלות דאו'- ואז אזלין לחומרא ומתאבל או כמו שהרמ"א סובר שגם יום א' דאבלות הוא מדרבנן וממילא מקילין ולא מתאבל גר אפי' על אימו. הש"ך להלכה פוסק כרמ"א.

• אבילות על קרובי הקרוב(סע' ו'-ז'):

מקורה בגמ' מו"ק כ:- "אמימר שכיב ליה בר בריה- קרע עילויה, אתא בריה קרע באפיה", ושם בהמשך- "וכשם שמתאבל עליהם, מתאבל על שניהם". ופסק בשו"ע, ו', ש"כל מי שמתאבל עליו (אם הוא ימות) מתאבל עימו, אם מת לו מת. ודווקא בעודו בפניו, אבל שלא בפניו- אין צריך לנהוג אבלות".
וממשיך השו"ע לבאר דין אבלות של הבעל על קרובי אשתו שמתו- שמתאבל רק על חמיו וחמותו שמתו, משום כבודם אבל על שאר קרוביה אינו מתאבל. וכן הפוך.

הרמ"א כותב על דין זה שכיום אין מתאבלין כלל על קרובי הקרוב, כי דין זה הוא משום כבוד המתאבלים ונהגו למחול על כבודם לעניין זה. אך נהגו להתאבל במקצת על הנפטר כל קרוביו הפסולים לו לעדות(מחמת קורבת דשאר ולא מחמת קורבה דקידושין-ש"ך), כל שבוע המיתה עד שבת, כולל השבת. ומפגינים אבלות במקצת, אינם רוחצים ולא משנים מקצת בגדיהם לכבוד שבת. אבל בשמועה רחוקה אין כלל מקום לדין אבלות על קרובו שמת לו מת.

סיכום: שו"ע כתב שנוהגים אבלות על מת שמת לקרובו, כשהוא בפני קרובו. הרמ"א כתב שלא נוהגין כן האידנא אבל כן נוהגין להתאבל עד שבת על מי שקרוב אליו ופסול להעיד עליו, **למשל: סבא**- הנכד פסול מלהעיד עליו ולכן נוהג לקיים מקצת דיני אבלות, כגון רחיצה והשתתפות בסעודה של מצוה, לנכד שסבא שלו נפטר, עד שבת, כולל. ואין דין זה נוהג לספרדים (ילקו"י).

בסעיף ז', כותב שכל דין זה של אבלות עם הקרובים שמתאבלים עליהם זה דווקא בקורבה של שאר ולא בקורבה של קידושין. לכן למשל על אשת אחיו כלל אין צריך להתאבל.

עוד הוסיף הרמ"א שמי שרוצה להחמיר על עצמו ולהתאבל על מי שלא חייב להתאבל עליו- מותר ואין מוחים בידו. והש"ך הקשה שהרי לפני כן אמר הרמ"א שמי שמתאבל במקצת בימנו לפני קרובו שמת לו מת "אינו אלא מן המתמיהים" וכאן כתב שיכול להתאבל ואין מוחים בידו? **ותירץ- שכאן מדובר שמתאבל אבלות מלאה, אבל מה שאמרנו מקודם שהוא מן המתמיהים זה כשנוהג רק מקצת אבלות ורק בפני הקרוב.**

• **אבלות על מי שאינו חייב להתאבל עליו(סע' ו', ברמ"א):**

ראינו לעיל שכתב הרמ"א שמי שרוצה יכול לנהוג אבלות זו, ואין מוחין בידו ואת ביאור הש"ך במה זה שונה מהמתאבל עם קרובו על מת שמת לקרובו שאמרנו שהוא מן המתמיהים.

האחרונים דנו מה תוקפה והיקפה של אבלות זו שאינו מחוייב בה כלל ורק קיבל על עצמו:
הבאר היטב כותב שכל מה שמתירים לעשות כן היינו אם עושה כן לכבוד המת בלבד. היינו שידוע שאינו מחוייב ועושה כן רק בכדי לכבד את המת. אבל אם עושה כן כי חושב שהרי הוא כאחד האבלים- אסור שהרי זה נקרא כמו לועג לאבל.

בפת"ש הביא בשם "בשמים ראש" שמ"מ להתנהג בכל דיני השבעה לא יאות.
והגרעק"א כתב שמה שמותר לו זה רק אם לא מבטל מצוות כמו עונה בליל טבילה ולימוד תורה.

סיכום: עקרונית מותר להתאבל על כל אדם, אבל האחרונים צימצמו את זה כל אחד לשיטתו שהרי סו"ס אין כאן חיוב אמיתי של אבלות.

לפי זה יוצא שבן מאומץ (או אח חורג וכד') מותר להתאבל על הוריו המאמצים ובלבד ש- א. לא יעשה כן רק בגלל אימו המאמצת שיושבת שבעה ורוצה להיראות בפניה- שאז הוא מן המתמיהים, כי לא נוהגים כן האידנא(כש"ך שכתב שיתאבל לגמרי). ב. ינהג כאחרונים שכתבו- שלא יבטל בכך מצוות (רע"א) ושלא ינהג ממש בכל דיני השבעה(פת"ש) ושיידע שעושה כן לכבוד המת ולא מן הדין, שלא יהיה כלועג לאבלים (בה"ט).

לעניין קדיש- לחלק מהדעות יש קדימה לבן מאומץ משאר אנשים וזה דווקא אם הילד יתום. וי"א שכלל אין לו קדימה, ומ"מ היום שכמה אומרים יחד קדיש- יכול להצטרף בוודאי ולומר איתם.

בפת"ש(ג') כותב שעל אשת אביו שמתה בחיי אביו, צריך לנהוג אבלות עד שבת, למרות שאינה אמו המקורית ולמרות שאין כאן קרבת שאר, כיוון שחייב בכבודה מן התורה.

• **אבילות על תינוק(סע' ח'):**

פסק בשו"ע- שאין מתאבלין על תינוק כל ל' יום משנולד, כולל יום ה-30, אא"כ ידוע בודאות שכלו לו חודשיו בבטן, היינו שנולד אחר 9 חודשים מלאים, ואז מתאבלים עליו אפי' יום אחר מיתתו.
בפת"ש(ח') מביא בשם החת"ס שמתאבלין על תינוק ביום ה-31 אפי' אם לא מלאו לו השעות, ואמנם יש שחלקו שלא יתאבל אם לא מלאו השעות כי "באבל לך אחר המיקל". אבל החת"ס דחאו באומרו שכאן לא

קשור בכלל כלל זה כיוון שזה נכון רק במחלוקת בדיני אבלות אבל מחל' זו גבי האם סופרים שעות היא בסוגיות אחרות נוספות בש"ס לכן א"א לפסוק שאין מונין שעות ובאבל להקל בכך, לכן כתב שכן מתאבלין על קטן ביום 31, קודם שמלאו לו השעות.

ספק מי האבא (כגון ספק בן ט' לראשון, בן ז' לאחרון): מתאבלין שניהם, ואע"פ שאבלות היא מדרבנן- מ"מ גנאי לתינוק אם אף אחד לא יתאבל עליו. ומתוך כך הסיק בפת"ש(יא') שאם מת אחד האבות- אין השני חייב להתאבל, כי הוי דין דרבנן ולקולא וכבר אין פה משום כבוד התינוק.

עוד כתב בפת"ש שכל מה שמסתפקים ושני האבות האפשריים מתאבלים זה דווקא בהייתה לפנינו האשה ג' חודשים ראשונים ולא נראה הולד בבטנה, ואז אמרינן שאיתרע לה רובא. אבל אם לא הייתה לפנינו- אנו אומרים שיש לה רוב- שרוב נולדים לט' וממילא רק האב הראשון צריך להתאבל והשני פטור בגלל הרוב.

עוד כתב בפת"ש שאם מלאו לו 9 חודשי לבנה, אפי' אם החודשים היו חסרים- חשיבי כמלאו לו חודשין ומתאבלין עליו אפי' מת מיד.

הגרשז"א חידש שתינוק שנולד בחודש מוקדם אבל היה באינקובאטור- מתאבלין עליו אם חי 30 יום לאחר הוצאתו מאינקובאטור. אבל בשו"ת "שבט הלוי" חלק.

תאומים שמת אחד מהם: סעיף ט'- שו"ע- "יש מי שאומר דתאומים שמת אחד מהם תוך שלושים יום והשני חי ומת אחר ל' יום- אין מתאבלין עליו".

הש"ך מסביר כאן שתי אפשרויות להבין על מי לא מתאבלים:

עט"ז- הראשון שמת מוקדם גילה שגם השני נפל, ואע"פ שמת השני לאחר שלושים יום- אין מתאבלין עליו. **ראשונים וש"ך-** הייתי חושב שכיוון שהשני חי לאחר ל' יום זה מגלה על הראשון שהוא בן קיימא ולכן נתאבל עליו אפי' מת בתוך ה-ל' יום- קמ"ל שאין מתאבלין עליו.

• שאלה כללית: אנשים שאין קרוביהם מתאבלין עליהם:

1. מאבד עצמו לדעת ומנודה. 2. מי שפירש מדרכי ציבור. 3. הרוגי ב"ד. 4. בנו, בתו, אחיו משפחה כותית. 5. גר שנתגייר הוא ובניו, ולרמ"א גם על אימו. 6. תינוק שמת בתוך ל' יום, כולל יום ה-ל'. 7. תאומים שמת אחד מהם בתוך ה-ל' יום. מחל' בהבנה על מי לא מתאבלין- אם רק על הראשון שמת בתוך ל' או גם על השני שמת לאחר ל'.

אבלות על רבו(סעי' י'): בשו"ע פסק שנהג בו דיני אבלות ליום אחד. וברמ"א הוסיף שישנה גם מקומו בביהכ"ס באותו יום ומספיק מקצתו. **בט"ז כתב** שנכון שלא לשתות ולאכול בשר עד אחר הקבורה.

אבלות על נשיא- אע"פ שהכל מטמאין לו, אין מתאבלין עליו.

אבלות על בן בכור- דחה הרמ"א (סעי' יא') את הסוברים שאין מתאבלין על בן בכור, אבל כתב שנהגו שלא ללכת עימו לבית הקברות, אבל על בן שני הולכים לבית הקברות, אפי' היה הראשון נפל.

סימן שעה'- אימתי מתחיל האבלות ולמי שמפנין מקבר לקבר:

• מתי מתחילה האבלות(סעי' א'):

בגמ' מו"ק כז' נחלקו- ר"א אמר משיצא מפתח ביתו. ר' יהושע אומר משיסתם הגולל. השו"ע פסק כר' יהושע, משיסתם הגולל. אלא שנחלקו הראשונים מה נחשב סתימת הגולל. רש"י מבין

שסתימת הגולל היינו משיסתם הארון, אבל ר"ת כתב שגולל הוא אבן שעל הקבר, והאבלות מתחילה משיסתם הקבר בעפר ואבנים, היינו מהקבורה. השו"ע כתב כך - "מאימתי חל האבלות משנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר מיד מתחיל האבלות ומעטף ראשו אבל אינו חולץ מנעליו עד שיגיע לביתו, ועכשיו נוהגים לחלוץ מנעל אחר סתימת הגולל מיד".

לגבי חליצת הנעל משמע שעכשיו נוהגים לחלוץ מיד אחר סתימת הגולל, אבל בסימן שפב', ה' מובא ברמ"א - "שי"א שצריך לילך יחף מבית הקברות לביתו אם מת אביו או אימו. ולא ראיתי נוהגין כן". בש"ך מסביר משום רשעת עובדי כוכבים, אבל היכא שאין חשש רשעתם - יש לחלוץ מיד בבית הקברות. בגשר החיים עמ' קנב' כתב למעשה שאחר שהאבל עובר יחף בין השורות, נותן הוא עפר בנעלים ונועל אותם עד שובו לביתו.

• אבלות בטעות:

כתב הרמ"א בשם הרא"ש שמי שהיה סבור שכבר נסתם הגולל, כגון שלא הלך לבית הקברות ונשאר בביתו, והחל להתאבל, ואח"כ נודע לו שטעה - חוזר ומתחיל האבלות מחדש. ז"א אבלות בטעות לא עולה לאבל.

בטעם הדבר מסביר הרא"ש - שאבלות קודם קבורה או קודם ייאוש לאו כלום היא, כי לא נתחייב עדיין להתאבל, והוי ליה כשמע על החולה שמת והתחיל להתאבל עליו ואח"כ הודיעהו שהיה חי ורק עכשיו נפטרה ודאי לא נחשב מה שהתאבל עליו כשהיה חי, כי סו"ס לא חוייב אז באבלות. כמו מי שצם קודם יו"כ בטעות כי חשב שהתחיל הצום - בודאי שלא "מתקזז" לו חלק מהצום כנגד מה שצם בטעות. וכן פסק המחבר בסימן זה בסעיף ו' גבי מי שצלבוהו עכו"ם והתחיל להתאבל עליו ואח"כ התברר לו שעדיין לא נקבר שודאי לא עלה לו אלא חוזר ומונה משיקבר. אבל כל מקום שנתייאשו מלקבורו - בודאי עולה להם האבלות, כי אז ע"פ ההלכה חייבים הם להתאבל, ואפי' נמצא אח"כ עלה להם מה שהתאבלו, ועיין בסעיף ז'.

• דין אבלות למי שאינו נוכח בקבורה(סע' ב'):

מו"ק, כב': "א"ל רבא לבני מחוזא - אתון דלא אזליתו בתר ערסא(מיטת המת), מכי מהדריתו אפייוכו מבבא דאבולא אתחילו מנו".

נחלקו הראשונים בדין זה - האם בכל מקרה שלא הולכים אחר המיטה מונים משיחזירו פניהם מן המת(בעל הלכות), או רק במוליכין את המת ממדינה למדינה או מעיר לעיר, אבל אם קוברים סמוך לעיר - כולם מונים משיסתם הגולל(רמב"ן ורמב"ם).

להלכה פסק בשו"ע כרמב"ן, רמב"ם - שאם קוברים סמוך לעיר כולם מתחילים להתאבל רק עם סתימת הגולל, אבל אם קוברים בעיר או מדינה אחרת - מתחילים להתאבל מהרגע שמסיימים ללוות את המת.

• הליכה אחר גדול הבית(סע' ב'):

הירושלמי אומר: "הכל הולך אחר גדול הבית".

נחלקו הראשונים האם הולכים אחר גדול הבית בין לחומר(שאם הלך עם המת - כולם מתחילים אבלות רק משעת קבורה, אפי' אלו שלא התלוו למת) ובין לקולא(שאם חזר לבית ולא השתתף בקבורה - מתחילין גם אלו שהיו בקבורה למנות משעה שהחזיר גדול הבית פניו מן המת) - כן כתבו הרמב"ן והרא"ש. אבל בתוס' כתבו שהולכים אחר גדול הבית רק לחומר, דהיינו שמי שהלך לקבור את המת מ"מ מתחיל למנות רק מן הקבורה, אפי' אם גדול הבית לא היה כאן.

דין זה הוא נפק"מ גדולה ר"ל למי שמת בחו"ל ומעלין ארונו להקבר בארץ - שקרוביו ששם מתחילין להתאבל משעה שעוזבים אותו בשדה התעופה, ואילו מי שמלווה אותו יכול להיות שיתאבל רק יום - יומיים אחרי כן.

להלכה כתב בש"ך שהשו"ע הולך כתוס' - שהולכים אחר גדול הבית רק לחומרא. ומה שאמרינן ללכת אחרי גדול הבית להחמיר היינו רק אם יגיע לקבר תוך ג' ימים, אבל אם יגיע אחרי כן לא נגררים אחריו אלו שנשארו בבית.

מי נחשב "גדול הבית" שהולכים אחריו: בשו"ע כתב "גדול המשפחה דהיינו דביתא סמוך עליה וגרירי כולהו בתריה, לא שנא אח, לא שנא בן קטן, וי"א והוא שיהא בן י"ג".
רשב"א - כל שמוטל עליו צרכי המת והקבורה זהו מיקרי גדול הבית. ובתשובה אחרת כתב - "ואם האם עיקר הבית - היא תקרא גדול הבית אפי' אצל הבן".

• אדם שנודע לו שנפטר קרובו מחו"ל - ממתי מתאבל - יישוב הסתירה בין סעיף א' ל-ב':

בין סעיף א' לסעיף ב' - עולה לכא' סתירה. שכן בסעיף א' פסק בשו"ע שמתחיל להתאבל רק משעה שנקבר. ומי שהתאבל מלפני כן - כלל לא עולה לו - כפי שכתב ברמ"א ומשמע כן גם מסע' ו' כאן בשו"ע גבי צלוב. מצד שני - בסעיף ב' כתב שמי ששולח מתו לקבורה בעיר או מדינה אחרת - מתחיל להתאבל מיד כששולחו, והרי זה בודאי קודם לקבורה, שהרי עד שיגיע ועד שיקבר אפשר שיעברו כמה ימים.
הפתרון לסתירה זו הוא גם התשובה לשאלה ממתי מתחיל להתאבל מי ששמע שנפטר קרובו בחו"ל ולא ישתתף בהלויה:

בשו"ת "יביע אומר" חילק וכתב שמה שאמרו שמתאבל מיד כששולחו היינו מי שנתעסק בו וטיפל והכינו לקבורה ואז שולח אותו להקבר במקום אחר - הוא מתחיל להתאבל מרגע ששולח כיוון שע"י מסירתו חלה האבלות, וכך פסק המחבר בסעיף ב'. אבל אם לא נתעסק במת כלל אלא ששמע במברק וכד' שמת לו קרוב - אזי אינו מתחיל להתאבל אלא לאחר הקבורה. וכ"פ הנצי"ב.

אבל יש שחלקו ואמרו שגם מי שקיבל מברק מתאבל מיד אפילו שלא טיפל כלל במת, כגון שהוא בכלל במדינה אחרת. ומה שכתב בסעיף א' שרק מרגע הקבורה חלה האבלות היינו במי שאינם יודעים מתי יקבר כגון שנעלמה הגופה או שהוא שהיא שבויה וכד' - במקרה הזה לא מתאבלין עד קבורה או עד ייאוש.

למעשה, מרוב האחרונים עולה שאין להתאבל אלא לאחר קבורה. ולכן הקלו לסמוך בשעת הצורך - לסדר ענייני מסחר וכד' אחר ששמעו השמועה שמת אבל קודם הקבורה כי עדיין לא חשיבי אבלים, ויתחילו האבלות משעת הקבורה (צ"א). ביביע אומר כתב שבאמת ינהג כרוב האחרונים ויתאבל רק משעת קבורה, ומ"מ לא יקיים דיני אנינות וחייב בכל מצוות שבתורה.

וגם לצד השני התירו לסמוך בשעת הצורך, כגון ששמע שקרובו נפטר בחו"ל קודם הרגל ויקבר רק לאחר הרגל - יכול להתחיל להתאבל עוד לפני הרגל, אף שזה קודם הקבורה - עמ"נ שתבטל האנינות ברגל. וה"ה שיכול להתחיל להתאבל ביום קודם הקבורה בחו"ל שתהיה בלילה וכך "ירויח" יום אבלות. אבל מ"מ כל זה דווקא במי שרחוק מן המת, אבל אם הוא עימו באותה עיר ודאי שאין להקל בכך.

• פינוי מקבר לקבר(סע' ג'):

להלכה ישנם שלושה מקרים המובאים בשו"ע:

1. קברוהו על דעת שיהיה שם עולמית - מונים אבלות משיסתם הגולל הראשון ולא צריכים לחזור ולהתאבל אפי' הוציאוהו תוך ז' לקבורתו.
2. קברוהו עמ"נ לפנותו כשיזדמן - מתחילים למנות אבלות מיד. אם פינוהו בתוך ז' - חוזרים למנות משיסתם גולל שני. ואם אחר ז' - אין חוזרים, שעלתה להם אבלות ראשונה.
3. קברוהו על דעת לפנותו בתוך ז' - מ"מ מונים לו משיסתם הגולל השני.

במסכת שמחות, פ"י, ה"ח שנינו- "רשב"א אומר קבר שאול היה לו לרבן גמליאל ביבנה, שהיו מכניסין את המת לתוכו, ונועלין את הדלת לפניו, ובאין ועומדין בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים, ואח"כ מעלין אותו לירושלים". משמע שרק אח"כ מתחיל האבלות, רק משמעלהו לירושלים.

• מקרים חריגים בהתחלת זמן האבלות(סע' ה'-ז):

מצור: בשו"ע סעיף ד' מביא מקרה בו מתחילין להתאבל אע"פ שלא נקבר באדמה אלא בארון- כגון שיש מצור על העיר והניחו את המת בארון ובתוך חדר, אע"פ שדעתם לקבורו אחרי כן- מ"מ בכה"ג מתאבלין מיד. הש"ך כותב הטעם: כיוון שיש מצור ובהתאם למציאות זה נחשב לקבורה הטובה ביותר שאפשר, ואולי כלל לא יוכלו לקבורו לעולם. לכן מתחילין להתאבל עם שימתו בארון.

הרוגי מלכות: היינו כאלו שמסרו נפשם בצבא וכד' ואין מניחים אותם להקבר, לא נותנים לנו את הגופות שלהם, פסק בשו"ע, ה', שמתחילין להתאבל ולמנות ז', ל' משנתייאשו לבקש מן המלך לשחררם. אע"פ שעוד מאמינים שיוכלו איכשהו לגונבם וכד'. היינו- בכל מקרה שלא נמצאת הגופה מונים משעה שנתייאשו.

קרובים של חייל שנהרג ולא הוחזרה גופתו- מתאבלים רק משעה שנתייאשו מלבקש גופתו. לענין אנינות- אינם חייבים, כמבואר בסימן שמא', סעיף ד'- גבי מי שנתפס או גררתו חיה וכד'- דאין חלה אנינות על הקרובים כיוון שאינם צריכים לטרוח בקבורתו. אם אחר שהתאבלו הוחזרה גופתו של החייל- מתאבלין רק אותו היום, כמו שיתבאר בסעיף ז'. כל זה כשודאי נהרג וכל השאלה היא על הגופה, אבל אם רק נשבה- אין להתאבל עליו בסתם כי הרבה פעמים נמצא חי, אא"כ קרוב הדבר שמת עפ"י הערכות מומחים.

שו"ע, סעיף ו'- מבוארת ההלכה שראינו לעיל ברמ"א סעיף א'- שאבלות בטעות אינה עולה, ואם חשב והודיעוהו שמת אביו ואחרי כן שמע שעדיין לא נקבר- צריך למנות ז' מחדש. אבל ברמ"א בסעיף ז' מבואר שבמקרה ששלחו את המת להקבר בעיר אחרת, שדינם כאמור לעיל בסעיף ב'- שיתחילו להתאבל מיד כששולחים- אם נתפס המת ע"י מלך וכד' ומתעכבת קבורתו אפי' הרבה זמן- מ"מ הם צריכים להמשיך באבלותם. כיוון שמהדין התחילו אבלותם בזמן- ישלימו אותה כדבעי. ואחרי כן לא יצטרכו להתאבל שוב פעם אפי' יקבר אחרי הרבה זמן. כיוון שהתאבלו כמו שצריך. המרדכי, שהוא המקור לדין זה, כתב שזה דומה למי שמסרוהו להקבר בארץ אחרת ויכול לקחת שלושה שבועות עד שיעלו למשל לא"י- מ"מ אלו שמסרו מתחילין את האבלות מרגע המסירה.

• אבלות על מי שמותו אינו ודאי(מים שאין להם סוף וכיו"ב, סע' ז):

הב"י כתב בשם הרי"ף- שמי שטבע במים שאין להם סוף- אין מתאבלין עליו, כיוון שאין היתר לאשתו להנשא, שהרי אין לה עדים והיא עגונה, ויש חשש שאם יתאבלו עליו- יחשבו שהוא מת ותבוא אשתו להנשא, ואין הדבר ברור. וכך פסק המחבר שמתאבלים רק על מי שטבע במים שיש להם סוף, כיוון שיש היתר לאשתו להינשא) כי במים שאין להם סוף חיישינן שמא עלה במקום אחר, משא"כ בשיש להם סוף אמרינן שמת כיוון שלא ראינו שעלה בשום מקום ואין לו עוד איפה לעלות), אבל אם טבע במים שאין להם סוף- אין מתאבלין עליו. אמנם, דעת רב האי ורב שרירא גאון שניתן להתאבל גם ע"י קול שמת, אפי' טבע במים שאין להם סוף, אע"פ שאין היתר לאשתו להינשא. אבל כאמור, להלכה הולכים כרי"ף ורוב הראשונים שרק במקום שיש היתר לאשה להינשא- מתאבלים.

מ"מ, אם נמצא לאחר שהתאבלו עליו- כתב בשו"ע שצריכין להתאבל עליו יום אחד כשקוברים אותו. בשו"ע משמע דווקא הבנים ודווקא אם הם שם במקום שנקבר- מתאבלין באותו יום. אבל בש"ך כתב שאורחא דמילתא נקט וה"ה שאר קרובים וה"ה אם הם לא שם אלא רחוקים- מתאבלין יום אחד.

סיכום: אין מתאבלים בספק כזה שאשתו אסורה להנשא. אז אם יש שבו או חטוף שלא נודע מה איתו- הרי אשתו עגונה ואסור להנשא, וממילא אין מתאבלין עליו, כנ"ל ברי"ף.

קדיש על מי שטבע במים שאין להם סוף=נעלם: בפת"ש כתב שכשם שאין מתאבלין עליו- אין לומר עליו קדיש כי גם כאן חוששים לתקלה שיחשבו שמת ואשתו תינשא לאחר, והרי אסורה. אבל יש מי שהתיר, כי לא יבואו לטעות בקדיש כמו באבלות. ומ"מ כתב שהטוב ביותר שילמדו לע"נ וכד' ובכך יעשו נח"ר לנשמתו ולא יבואו לטעות בכך. בגשה"ח כתב לומר קדיש דרבנן על מי שטבע במים שאין להם סוף.

רוק שטבע במים שאין להם סוף: האם מתאבלין עליו: דן בכך בפת"ש- מצד אחד כאן אין חשש שיבואו מלטעות ולהתיר אשתו עגונה- כי אינו נשוי. אולם יש מי שהחמיר בכך ועשה גזירה לגזירה, ומ"מ נראה לרה"פ להקל בכך, וכן כתב בילקו"י שיש להתאבל עליו לאחר שנתייאשו.

הבהרה: כמובן כל מה שדיברנו זה דווקא שנתייאשו לבקש לקוברו, אחרת כל זמן שלא נקבר אין חיוב להתאבל. אלא שהוספנו- שיש מקרים שבהם אע"פ שכבר נתייאשו מלקוברו- מ"מ אין מתאבלין מחשש שיתירו עגונה להינשא וכד'.

בפת"ש פסק ע"פ שו"ת משכנות יעקב- כל שיש רוב הסיכויים שמת האדם, למרות שאין ודאות גמורה- מתאבלים עליו, ובפרט שיש שיטה שמתירה להתאבל על מי שנפל במים שאין להם סוף, אע"פ שלא פסקנו אותה להלכה.

דהיינו- טייס קרב שהתרסק לאוקיינוס- אע"פ שאין ודאות שמת- מ"מ כיוון שרוב הסיכויים שזה קרה- אפשר להתאבל עליו גם לפי מה שפסק השו"ע שאין מתאבלין על מי שטבע במים שאין להם סוף- כי כאן יש לצרף שבאמת רוב הסיכויים שמת. (לגבי היתר לאשתו העגונה- זו שאלה אחרת).

• דין הצטרפות לאבלים למי שבא מאוחר(סע' ט')

מו"ק כא:- "ת"ר: אבל שלושה ימים הראשונים- בא ממקום קרוב מונה עמהם, בא ממקום רחוק-מונה לעצמו. ובהמשך הגמ' - "והוא שיש גדול הבית בבית".

השו"ע כתב שמי שמת לו מת ולא ידע והגיע רק אחרי כמה ימים למקום השבעה או למקום הקבורה- אם הגיע ממקום קרוב(י' פרסאות, שאפשר שיעבור מרחק זה ביום אחד) והגיע בזמן כזה שעוד ישב "גדול הבית" שבעה על המת- נחשב שישב את כל השבעה, אפי' אם הגיע ממש ברגע האחרון, וממילא ממשיך לספור שלושים איתם. אבל אם הגיע בזמן שכבר קם גדול הבית מן השבעה- כבר לא סופר עמהם אלא מתחיל באותו יום שבא שבעה משל עצמו וכן הלאה שלושים.

הרמ"א מוסיף ומיקל בגדר "גדול הבית בבית"- שמה שהצרכנו שעדיין גדול הבית יהיה שם בבית ויישב שבעה- היינו אפי' אם הלך גדול הבית לצורך המת- כל שהוא חזר תוך ג' ימים נחשב שהיה בבית וממילא סופר אותו קרוב שהגיע כאילו ישב עמהם כי נחשב שהיה גדול הבית בבית, וזה דווקא כשבא אותו קרוב בתוך ג' ימים ראשונים. **עד כאן פשט הדברים בשו"ע וברמ"א.**

א"כ, לסיכום קצר, ראינו שנדרשים שלושה תנאים כדי שהאבל לא יתחיל למנות בעצמו: **1.** שמגיע ממקום קרוב. **2.** שגדול הבית בבית. ולרמ"א אפי' יצא למעט זמן ויחזור נחשב כבבית. **3.** שהאבלים עדיין נוהגים האבלות. בגשר החיים הוסיף תנאי- שהאבלים יושבים בעיר שמת או נקבר בה המת.

נחלקו הראשונים האם דווקא אם לא ידע על פטירת המת קודם שבא- רק אז יכול להצטרף (רא"ש) או אפי' אם ידע, כל שלא התחיל להתאבל והגיע לבית והתמלאו התנאים הנ"ל- ג"כ מונה עמהם. בפשט השו"ע משמע שדווקא אם לא ידע, כרא"ש. אולם בגשה"ח וגם בילקו"י כתבו שמשמע מהשו"ע שדווקא אם התחיל להתאבל כי ידע אז לא מונה עמהם אבל אם לא התחיל להתאבל- אע"פ שידע- כשמגיע מונה עמהם (משמע כן מהלכה ט').

לגבי הקולא של הרמ"א במקרה שגדול הבית לא בבית- הרמ"א נקט כשיטת הרא"ש- שאם בא(גדול הבית) תוך ג' ימים- אז מונה עמהם אותו קרוב שבא לבית, ודווקא אם הגיע הקרוב בתוך ג' ימים. אבל הרמב"ן הקל בכך אפי' יותר וכתב שאם גדול הבית הלך לצורך המת כגון לסדר לו קבר- אם חזר גדול הבית אפי' ביום הז'- כל שבא עד זמן זה מצטרף עמהם. והש"ך הקל כרמב"ן. **סיכום:** כשגדול הבית לא בבית ויצא לצורך המת יש 2 שיטות: 1. הרא"ש, רמ"א- כל שחוזר גדול הבית עד ג' ימים ומגיע הקרוב עד זמן זה- מתחיל הקרוב למנות עמהם. 2. הרמב"ן, ש"ך- כל שגדול הבית מגיע עד יום ז' והקרוב מגיע גם הוא עד זמן זה- מונה עמהם.

נחלקו האחרונים מה נחשב "מקום קרוב" שנחשב לעניין זה שיוכל למנות עמהם. בשו"ע כתב "י' פרסאות שאפשר שיבוא ביום אחד"- האם כוונתו בדווקא י' פרסאות, וזה השיעור שקבעו חז"ל, שזה זמן הליכה ממוצע ליום אחד (שואל ומשיב). או שהכוונה כל שיוכל להגיע ביום אחד, אפי' אם יש אמצעים שיזרזו את זה כמו מכונית, מטוס וכד' (מקור החיים). הילקו"י פסק שגם הגעה ע"י מטוס תוך יום אחד נחשבת להגעה ממקום קרוב לצורך כך, וכן פסק בגשה"ח- שהכל תלוי באפשרות להגיע ביום אחד, ולא משנה איך ואיזה מרחק עובר.

להיכן מגיע אותו קרוב: בשו"ע משמע שדווקא אם הגיע למקום בו נקבר המת או מקום בו נפטר המת- אז מצטרף עם שאר בני משפחתו שיושבים. כגון שנפטר בבית, אבל אם נפטר בבית החולים והגיע אחד מבני הבית ומצא משפחתו יושבת- אינו מצטרף ומונה עמהם, כיוון שאינו לא מקום קבורתו וגם לא מקום מיתתו, פטירתו של המת.

אולם בילקו"י כתב כנגד השו"ע והסתמך על דעת המאירי- שבכל מקום שמגיע מצטרף עמהם, שהרי באבל לך אחר המיקל.

בגשה"ח מצד אחד פסק שדווקא אם הגיע לעיר בה מת או נקבר האבל ופגש בני משפחתו שיושבים שם, אבל במקום אחר לא. אבל מצד שני- אינו מחייב דווקא בבית שמת בו המת, אלא אפי' בעיר שמת או נקבר בה. דהיינו, אינו מיקל לגמרי כילקו"י, אולם כן מיקל יותר מפשט הלשון בשו"ע.

האם גדול הבית שהגיע מרחוק- מצטרף עם בני הבית ומונה עמהם או שצריך למנות מחדש?

י"א שמונה לעצמו, כי לא מכובד שיצטרף עם מאחרים, קטנים ממנו. אולם יש שאמרו להקל שיצטרף לשאר בני הבית, וכן נראה לפסוק להלכה.

• מניית ימי האבלות למי שהתפלל ערבית בעוד היום גדול(סע' יא'):

בשו"ע כתב שמי שהתפלל ערבית בעוד יום בחוץ ושמע פתאום שמת לו מת- "יש מי שאומר שמונה מיום המחרת ואותו יום אינו עולה", ובט"ז מסביר- משום דהוי תרתי דסתרי, שהרי עבורו זה כבר נחשב כלילה אז איך ימנה את זה כיום אבלות.

בש"ך מביא מחל' גבי יחיד הנגרר אחר הציבור: לכ"ע אין גבר נגרר אחר הציבור, היינו- שאם הציבור התפללו ערבית מוקדם אבל הוא לא התפלל- אינו נגרר אחריהם, ומתחיל למנות האבלות מהיום. אולם נחלקו גבי אשה האם דינה כגבר ואין לחלק ואינה נגררת אחר הציבור, דאין לחלק בין גבר לאישה בעניין זה(אביו של הש"ך), או שכאן נאמר שהאשה כן נגררת אחר הציבור, שכן הגבר באמת רגיל להתפלל

בעצמו, אבל האשה שאינה רגילה להתפלל ערבית- הולכת אחר הציבור, ואם הציבור התפלל ערבית קודם השקיעה- גם עברה ייחשב כלילה, ולא יעלה לה יום אבלות(מהרש"ל).

חשוב לציין כאן את הפת"ש בשם רדב"ז- שבין השמשות נחשב מן היום, ומונה בו האבלות ונחשב מאותו היום שזה עתה נגמר.

עוד הוסיף בפת"ש- שכל הדיון כאן(אם נחשב יום המחרת כי התפלל ערבית בעוד יום) הוא לעניין השבעה, אבל לעניין יארצייט- ודאי נחשב כיום ולא אמרינן שמת בתאריך של יום המחרת.

סימן שע"ו- מנהג המנחמים ודין מת שאין לו מנחמים:

• כיצד מנחמים(סע' א'-ב'):

כשאדם בא לנחם את חברו לא יפתח בדיבור עד שיפתח האבל בדיבור תחילה. אבל (או חולה) שבא נשיא לבקר אותו לא חייב לקום מפניו. אדם שבא לנחם את חברו אל יאמר לאבל "שב" אם הוא בא לקום מפניו, כיוון שזה נשמע "שב באבלות שלך". כמו-כן יזהר האדם שלא יאמר "לא נפרעתי כפי מעשי", דהיינו- זה לא מגיע לי, אני הרי אדם טוב וכד'- כי פותח פיו לשטן. עוד יש להזהר בלשון שלא יאמר לאבל- "מה לך לעשות, כי אי אפשר לשנות את מה שקרה..." וכד' כיוון שזה נשמע גידוף והיפך צדקת הדין, כי נעשה כאומר- אם היה בידינו היינו משנים- והרי זה כמי שלא מקבל עליו גזירת הי"ת. **בט"ז מביא מדוד המלך שאמר משפט דומה-** "למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד", **אבל מחלק** שדוד כוונתו על התפילות- שכל עוד האדם חי התפילות והצומות יכולים לעזור אבל אחרי כן כבר לא, ולא התכוון דוד לחרף ולומר- לו הייתי יכול הייתי משנה את המציאות שקרתה.

• מת שאין לו אבלים(סע' ג'):

שבת קנב, א': "אמר רב יהודה- מת שאין לו מנחמין באים עשרה בנ"א ויושבים במקומו. ההוא דשכיב בשביבותיה דרב יהודה, לא היו לו מנחמין, כל יומא הוה דבר רב יהודה בי עשרה ויתבי בדוכתיה. לאחר שבעה ימים איתחזי ליה בחילמיה דרב יהודה ואמר ליה: תנוח דעתך שהנחת את דעתי". **וכן פסק בשו"ע שמי שמת ערירי ואין לו מנחמים- באים עשרה בנ"א ויושבים עליו במקומו שבעה ימים, כאילו הם משפחתו.** ואם אין שם עשרה קבועים אז כל יום אוספים עשרה מחדש. **אבל ברמ"א כתב "ולא ראיתי שנוהגים כן",** היינו שלא יושבים כל השבעה על מת ערירי, **אבל ממשיך בשם המהרי"ל- ש"נוהגים להתפלל בעשרה כל ז' במקום שנפטר שם האדם"**. כמוכן שמדובר על אדם שאין לו מנחמים ולא יושבים עליו שבעה בשום מקום. אבל אם יושבים שבעה אפי' רחוק- אין צריך להתפלל בעשרה במקום פטירתו. וכתב ברמ"א שכן ראוי לנהוג. **למעשה, נוהגים היום להתפלל בבית שמת שם הנפטר, ואם א"א אז בבית האבל, אפי' אם יש שם קרובים ואבלים(שכבר יושבים שבעה ולכן לכא' לא צריך כלל להתפלל שם, כי כל הדין שאמרנו בשם הרמ"א הוא דווקא כשאין מי שיושב עליו)- מ"מ מצוה חשובה היא שעושה נח"ר למת, כמו בסיפור לעיל על רב יהודה.**

שינויים בתפילה בבית האבל: פת"ש- אין אומרים תחנון והלל בבית האבל. בנוב"י כתב שאפי' בבית שמת נפטר שם- אומרים הלל ותחנון אם האבל לא נמצא שם, ויש שאמרו שבבית האבל שזה בית שאין המת נפטר שם- אומרים הלל ותחנון אפי' האבל נמצא ומ"מ האבל עצמו לא אומר כיוון שנאמר "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" וכד'. וכן בהבדלה- אין אומר האבל את פסוקי השמחה שאומרים קודם שמברכים על היין.

סיכום: האבל עצמו אסור באמירת תחנון, הלל, פסוקי שמחה וכד', ונחלקו האחרונים האם הציבור יאמר אותם כשהם בבית האבל/מת או לא.

בכל מה שאמרנו שאין לאבל לומר - אסור לו להחמיר על עצמו ולומר כיוון שפוגע בכך בכבוד המת, שכן אין יכול לומר פסוקי שמחה בתוך שבעה על מתו- הרי הוא נראה כמזלזל במתו.
הר"ר דניאל כתב שאם ר"ח יוצא ביום הז' לאבלות- אינו אומר הלל בבית הכנסת שהרי הוא אבל, אבל כשיוצא מבית הכנסת- פוסקת ממנו האבלות ואז יכול לומר.

• דיני ומנהגי קדיש יתום(סע' ד'):

ברמ"א כותב- "ונמצא במדרשות לומר קדיש על אב... ע"כ נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא..."(בשם הזוהר, תנדב"א ועוד). נהגו שהבן יהיה גם חזן, במיוחד במוצ"ש ושיפטיר בתורה, שכן כאשר הוא חזן ואומר קדיש- הרי מקדש הוא שם ה' ברבים ופודה בכך את הוריו מן הגיהנום.
 בן שמתה לו אימו יכול לומר קדיש אפי' שאביו חי ואין אביו יכול למחות על כך. אבל אם שני הוריו חיים- כתב בפת"ש שלא יאמר קדיש יתום, כגון על דודה רחוקה שנפטרה ואין מי שיאמר עליה קדיש, אבל קדיש דרבנן יכול לומר. עוד הוסיף ברמ"א שמצווה להתענות ביארציי"ט.

מכאן והלאה ממשיך הרמ"א לבאר בפירוט מי חייב באמירת הקדיש וביותר- מהו סדר העדיפויות באמירת הקדיש, שכן פעם נהגו שרק אדם אחד אומר קדיש ונשאלה השאלה מי קודם למי לעניין שיאמר קדיש. נקדים ונאמר שלמעשה נהגו רוב העולם כמנהג המובא בפת"ש שכל האבלים אומרים קדיש יחד כדי שלא יבואו לידי קטטות ומריבות. והוסיף על כך שבמקום שאומרים כמה יחד ואחד מקדים את חברו- יענה איש"ר עם הראשון, ואם הבא אחריו רחוק מ"תוך כדי דיבור" יענה גם עליו פעם נוספת איש"ר.

סדר הקדימה בקדיש (בכלליות): תוך ז' קודם לכל. תוך ל' קודם בודאי למי שאחר ל', וכן קודם ליארציי"ט ובלבד שיתן לו לומר קדיש אחד, שלא יחלוף לו היום בלי שאמר קדיש. אבל אחר ל' יום- מי שיש לו יארציי"ט קודם לו. הש"ך הבין שיארציי"ט קודם גם למי שבתוך ל' יום ויאמר היארציי"ט את כל הקדישים, ומ"מ אם זה שאומר קדיש בשל יארציי"ט אינו בן המקום אינו קודם, ואומר רק קדיש אחד כיוון שיכולים לומר לו- הרי אתה יודע שיש לך יארציי"ט- לא היה לך לבוא בגבוליו היום.
בביאור הלכה סימן קלב' מסכם את כל הדברים הנ"ל וכותב שטעם חלוקות אלו ומדרגתם נראה שיסודו חז"ל לפי מידת הדין המתוח והקדיש הוא להגן. ולכן ז', ל', יארציי"ט, יום הפסקה(מי שמסיים היום לומר קדיש), שאר אבל שבתוך יב' חודש.

אם יש שני אבלים שווים-יטילו גורל.

מאימתי מונים ז', ל', יב' חודש: את כל הנ"ל מונים מיום הקבורה. אפילו אם הגיע מאוחר או שלא שמע מיד על המיתה. ההגיון הוא שהרי האבלות מתחילה משעת הקבורה.
 את היארציי"ט מונים מיום המיתה(ראינו לעיל שבין השמשות נחשב כיום לעניין יארציי"ט), שכן זה היום ש"איתרע מזליה" של המת ולכן בו צריך לומר קדיש בכל שנה.
לגבי השנה הראשונה יש מחלוקת- האם היארציי"ט יהיה כבכל שנה- ביום המיתה או שרק הפעם יהיה ביום הקבורה כדי שיתיים בדיוק עם האבלות.

אם אין בבית הכנסת אבל על אביו ואימו- אומר קדיש יתום מי שאין לו אב ואם, עבור כל מתי ישראל. מי שאין לו בן- כתב בפת"ש שיגיד נכדו מבנו(שגם מת) קדיש עליו(אבל בן הבת כתבו שלא יאמר על סבו קדיש בבית הכנסת). במקרה כזה- קודם מי שאומר קדיש על סבו למי שאומר קדיש על איזה בן משפחה או

שהושכר לומר קדיש על מישוהו, כך שהנכד יאמר ב' חלקים והשני שאומר עבור אחרים יאמר חלק א'. כל הדינים הללו הם סבוכים ותלויים במנהג המקום ולכן אין כאן המקום להאריך בהם עוד.

עוד כותב בפת"ש(ג') שמי שאין לו בן וביקש שבתו תאמר עליו קדיש- מדינא יש לה לומר ויש בכך תועלת ונח"ר לנפטר אבל יש למחות שלא לעשות כך כיוון שיש לחוש שע"י כך יתחלשו כוח המנהגים של ישראל.

תפילה של האבל כש"ץ: כבר אמרנו לעיל שיש בכך עניין גדול להציל הוריו ויותר טוב מקדיש יתום שנתקן רק לקטנים וכשהוא ש"ץ אומר קדישים נוספים. מ"מ כותב ברמ"א בסוף הסימן שלא יתפלל בשבת וביו"ט. בש"ך מוסיף שה"ה בימים נוראים. בפת"ש מביא בשם הנוב"י שמותר להתפלל בימי הסליחות ועשי"ת שלא חשיבי לשם כך כימים נוראים. ובסוף מביא שיש מי שהתיר שיתפללו אף בשבת ויו"ט(ואין נוהגים כן).

נהגו לומר קדיש רק יא' חודש-שלא להחזיק הוריו כרשעים, כי משפט רשעים בגיהנום יב' חודש. ומ"מ מי שידוע על אביו או אימו שודאי היו רשעים- בודאי מחויב לומר עליהם קדיש יב' חודש.

מי שנפטר בר"ח של אדר שני- יקיים היארציי"ט שנה הבאה שהיא שנה שלא מעוברת- ביום א' דר"ח אדר- דלעולם אדר של שנה פשוטה עומד תחת אדר שני של שנה מעוברת- כן פסק במשנ"ב, סימן תקס"ח. אבל באג"מ כתב שכיוון שהמת חי שנה שעברה את כל ר"ח אדר- לא יתכן שתסתיים השנה לפטירתו בתחילת חודש אדר- לכן יקיים היארציי"ט באותה שנה ביום א' ניסן.

יהודי שהתנצר: כתב ברמ"א שיש אומרים שאם נהרג אותו משומד ע"י גויים- הרי מיתתו מכפרת ולכן יאמר עליו בנו קדיש. אבל אם מת על מיטתו- לא כופר לו ולכן לא יאמרו עליו קדיש.

סימן שעז'- דין עבדים ושפחות ומנודה שיש להם אבלות:

מי שמתו לו עבד או שפחה- אין מנחמים אותו כמי שמת לו מת אלא אומרים לו- המקום ימלא את חסרונוך. מנודה שמת לו מת ועכשיו הוא אבל- כל דבר שהוא משום כבוד החיים אין עושין לו. לכן אין מברין אותו ולא מנחמים אותו. אבל מי שהוא מנודה- מנחמים אבליהו(אבל למנודה עצמו כבר ראינו לעיל בסימן שמה', ד' שדינו כמאבד עצמו לדעת, ואין קורעין עליו, ולא חולצין או מספידין לו). דהיינו- לצורך המנודה לא עושים כלום, אם הוא הנפטר- אז לא עושין לו דברים שהם משום כבוד המת ואם הוא האבל- אין נוהגים בו דברים שהם כבוד מהחיים.

סימן שעח'- דיני סעודת הבראה לאיש ולאשה:

סעודת הבראה(סע' א', ג'):

מו"ק כז:- "אמר רב יהודה אמר רב- אבל יום ראשון אסור לאכול לחם משלו, מדקאמר ליה [רחמנא] ליחזקאל ולחם אנשים לא תאכל...". וביאר רבינו ירוחם שהטעם הוא כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו חושש לאכול כי רצונו למות, על כן צוהו לאכול משל אחרים. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה- "תבוא מארה לשכניו שהצריכוהו לאכול משלו ולעשות מלאכה". היינו שחז"ל הבינו שבאותם רגעים ראשונים לאבלותו- האדם "לא נמצא כאן" ולכן חייבו את שכניו ומכריו לסייע לו ושלא יכין לעצמו סעודה ראשונה. בשו"ע פסק שאבל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה, אבל סעודה שניה כבר יכול אפי' אם היא ביום הראשון. ואם עבר היום הראשון ולא אכל- כבר יכול לאכול משלו אפי' זה סעודה ראשונה. וברמ"א הוסיף

דוגמא- שאם נקבר המת ביום ולא נתנו לאבל סעודה ביום הראשון שנמשך עד הלילה- מותר בלילה כבר לאבל לאכול משלו.

פסיקת השו"ע כאן היא כרא"ש שסובר שכל חיוב ההבראה הוא רק בסעודה הראשונה **ולא כתוס'** שכתבו שחיוב ההבראה הוא בכל היום הראשון, לא משנה באיזה סעודה.

מה קורה אם לא שלחו לו שכניו אוכל ביום הראשון? (שאלה זו היא בעצם ההבנה האם יש כאן איסור על האבל לאכול משלו סעודה ראשונה או שיש רק מצווה על שכניו לתת לו משלהם אך אם לא נתנו- יכול לאכול משלו) **מפשט הרמ"א משמע שכל היום הראשון אסור באכילה אם לא הבריאוהו**, ורק בלילה- אחרי אותו יום יכול לאכול. **אולם בט"ז דייק מהשו"ע** שאם לא שלחו לו שכניו או שהוא יחידי בעיר וכד'- **"אין חייב לצער את עצמו שלא לאכול כלל"**. הוא דייק את זה ממה שכתב בשו"ע(א') ש"מצווה על שכניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו"- והרי זו לכא' לשון מיותרת שכן כבר כתב בתחילת הסעיף שאבל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה. אלא שבא לומר- שלכתח' ודאי לא יאכל משל עצמו אלא שכניו יבריאוהו, אבל אם לא הביאו לו אוכל- ודאי שיכול לאכול.

ציווי נוסף של חכמים להברות- עניי: הבי"י בסימן שפ', סעיף ב', סביב העיסוק במלאכה המותרת לאבל שהוא עני, מיום הרביעי לאבלותו, כדי שיהיה לו מה לאכול, **כתב בשם רבינו ירוחם- שנהגו כל האבלים לאכול משל אחרים כל שבעה מפני עניי ישראל-** שהרי אמרו חכמים על שכניו של העני שלא הביאו לו אוכל ובשל כך יצא העני לעבוד לכללתו- "תבוא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך". אבל אם יקבל אוכל מן האחרים כל השבוע עלולה להגרם לו לבושה שכן הוא צריך שיבריאוהו כל שבעה ואילו אבלים אחרים אוכלים משלהם. לכן נהגו כל ישראל, כדי למנוע בושה זו, שיאכלו כל האבלים, בין עני ובין עשיר, כל השבעה משל אחרים.

שיטת השו"ע בדין הבראה בע"ש מלמדת שאין חובה להברות: כתב בשו"ע, סעיף ה'- שמי שנקבר בע"ש סמוך לחשיכה- יש מי שאומר שמברין אותו, ככל אבל, אבל כותב השו"ע את דעתו- **"ול' נראה דכיוון שאינו חובה- טוב שלא להברותו אז מפני כבוד השבת(שלא יקבעו סעודה סמוך לחשיכה) וכן נוהגים"**. משמע שאין סעודת ההבראה חובה אלא מנהג, מצווה יפה המוטלת על השכנים, הנהגה שקבעו חז"ל וכד'. אבל אם לא מברין- יכול לפי הט"ז לאכול האבל משלו.

א"כ, מצד אחד נראה שזו מצווה על שכניו ולא איסור עבורו לאכול משל עצמו. אבל מצד שני, ניתן להבין מלשון השו"ע בריש סעיף א'- "אבל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה" שיש כאן גם איסור על האבל עצמו.

אין הבראה ע"י מי שחייב במזונותיו(סע' ב')- מי שמחויב במזונות של האחר- אינו יכול להבריאו בסעודה ראשונה. כגון אשה שאין יכול בעלה להברותה וכן סוגי שכירים למיניהם שהאדון חייב במזונותיהם. אבל סתם הורים שאינם מחוייבים במזונות ילדיהם אבל בכל מקרה נותנים להם- בזה מותר כי אין כאן תנאי של חיוב וכד'.

הבראה בערב שבת ובערב פסח(סע' ה'): בשו"ע כתב שלא להברות בערב שבת כיוון שאין חיוב בהבראה וראוי שיכנס האדם עם תאוה לסעודת השבת, אבל הביא לפני כן את **דעת המרדכי** כ"ש מי שאומר **"שכן מברין בערב שבת(כי פוסק כר' יוסי שמותר להתחיל בסעודה מחצות בע"ש)**. אבל לכ"ע בערב פסח, מן המנחה ולמעלה, אסור להברות, מכיוון שיש מצוה שיאכל מצה לתיאבון.

הבראה ביום ראשון שנדחה(סע' יא'): כגון ששמע בשבת ומתחיל האבלות רק ביום ראשון או שמת לו מת ברגל ומתחיל שבעה רק אחרי החג- **השו"ע כתב שצריך להברותו ביום הראשון לשבעה שתהיה**. אבל הרמ"א **חלק וכתב** "וי"א שכיוון שנדחה יום ראשון אין מברין אותו וכן נוהגים".

דוגמאות למצבים שאין מברין בהם: 1. אשה- אין לגברים להברותה. 2. מי שנקבר ע"ש סמוך לחשיכה, לפי שיטת השו"ע. 3. על קטן פחות מ-30 יום אין מברין. 4. לרמ"א אין מברין היכא שנדחה היום הראשון, כגון ששמע שמועה בשבת. 5. אין מברין על שמועה רחוקה.

סימן שעט"ו- דין ברכה"ז בבית האבל:

בסימן זה דן השו"ע בתוספות שונות שמוסיפים בברכת המזון האבלים ואלו שמברכים שם. בגשה"ח כתב שכל מה שתיקנו להוסיף כבר לא נהוג היום, אבל הילקו"י וכן הרב אליהו זצ"ל דנים מה הנוסח הנכון והרב אליהו זצ"ל הוסיף וכתב תוספות אלו.

צירוף אבל לזימון (סע' ה'): שו"ע- "אבל מצטרף לתפילה ולזימון בין לג' בין לעשרה". בגמ' כתובות דף ח':- הגמ' דנה אם חתן ואבל מצטרפים לזימון וקובעת שחתן כן ואבל לא. אולם ההעמדה של הגמ' שם היא בסעודת הבראה- היינו בסעודה הראשונה, אבל בשאר הסעודות כן מצטרף האבל וכמו שפסק בשו"ע, שהרי גם הוא מחוייב במצוות. בשו"ע לא הזכיר שאבל לא מצטרף בסעודת הבראה אלא כתב בלשון ברורה שאבל מצטרף, אבל הש"ך הביא בשם המרדכי שדין זה נכון חוץ מאשר בסעודת הבראה, שאז לא מצטרף. פוסקי זמנינו כתבו שבאמת ראוי שבסעודת הבראה לא יאכלו יחד שלושה או לחלופין שיהיו שם שלושה חוץ מהאבל ויזמנו בלי לצרפו, כל זה לחוש לשיטת הש"ך הנ"ל.

סיכום: אבל מצטרף לזימון ולמניין וי"א שאינו מצטרף לזימון בסעודה ראשונה היא סעודת הבראה וראוי לחוש לשיטתם אע"פ שלא כתבה בשו"ע, מ"מ כן משמע מהגמ' בכתובות.

סימן שפ'-דברים שהאבל אסור להם (איסור עשיית מלאכה):

מו"ק כא:- "ת"ר אבל, ג' ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה, ואפי' עני המתפרנס מהצדקה. מכאן ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו..." וברמב"ם, הל' אבל, פ"ה, ה"ז- "והפכתי חגיכם לאבל"- מה חג אסור בעשיית מלאכה, אף אבל אסור בעשיית מלאכה..."

הרבה מן הדברים האסורים על האבל מופיעים במו"ק, דף טו:

השו"ע בסעיף א' מפרט את כל הדברים האסורים לאבל, עליהם ידון בסימנים הבאים: מלאכה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המיטה, קריאה בתורה, שאילת שלום, כיבוס, תפילין יום א', גיהוץ, תספורת, שמחה.

בסימן זה עוסק השו"ע באיסור המלאכה ובסוגי מלאכות שונות המותרות ואסורות, ע"י אנשים הקשורים או עובדים אצל האבל או במצבים שונים כגון דבר האבד וכד'.

סעיף ב'- פוסק כגמ' שהבאנו לעיל- שאבל אסור במלאכה כל ג' ימים הראשונים, אפי' עני, אבל מכאן ואילך מותר העני בצנעה בביתו, אבל אמרו חכמים שתבוא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך. ומוסיף הרמ"א- "כדרך שמותר לכתוב בחול המועד, כך מותר לכתוב בימי אבלו אבל לא בעניין אחר".

האחרונים נחלקו האם בכדי להקל על העני שיוכל לעשות מלאכה לצורכו נאמר שביום הג' - "מקצת היום ככולו" (גינת ורדים) או שלגבי ג' ימים ראשונים צריכים באמת שהם יהיו מלאים (רעק"א).
בילקו"י הביא את 2 הדעות, **ובגשה"ח כתב שאפשר להקל לעני הצריך לכך.**

• עשיית מלאכת דבר האבד ע"י האבל או ע"י אחרים (סע' ד' י'):

סעיף ד' - אסור האבל לעשות אפי' מלאכת דבר האבד. בין הוא בין עבדיו, שפחותיו, בניו ובנותיו- שמעשה ידיהם שלו. כי הם נחשבים ממש הוא, ופשוט שה"ה לאשתו שמעשה ידיה לבעלה.
בש"ך כתב שמי שמעשה ידיו לעצמו- מותר להמשיך במלאכה כהרגלו- אפי' הוא בנו הקטן. וזה צד קולא במצבים שונים שנאמר שכלל לא חשיב שמעשה ידיהם לאבל וכך יוכלו להמשיך במלאכתם.
בסעיף ה' התיר לעשות דבר האבד ע"י אחרים (היינו שאין מעשה ידיו שייכים לאבל) עבור אותו אבל, אפי' הם דברי טרחה ומעשה אומן.

ברמ"א הקל עוד יותר וכתב שאם א"א לעשות ע"י אחרים- יכול לעשות אפי' בעצמו, ואם זה הפסד מרובה (ולא רק "דבר האבד") יכול לעשות אפי' בתוך ג' ימים ע"י עצמו.
בש"ך כתב שיעשה רק בצנעה אבל בחת"ס כתב שאם א"א בצנעה- יכול גם בפהרסיא.

סיכום: דבר האבד- אסור לו ולכל מי שמעשה ידיו לאבל, אבל לאחרים מותר לעשות בשביל האבל. רמ"א- אם א"א ע"י אחר- יעשה בעצמו, ובפסד גדול התירו אפילו בתוך ג' ימים ואפילו בפהרסיא.

דברים אלו של הרמ"א מקורם במחל" ראשונים בהבנת הגמ' בדף יא: במו"ק- "רשב"ג אומר- זיתיו הפוכין ואין שם אומן אלא הוא...-ה"ז עושה בצנעה".
הרי"ף, רמב"ם, ראב"ד- אין הלכה כרשב"ג. אבל הרמב"ן והרא"ש סוברים שהלכה כרשב"ג. בשו"ע- לא מובא היתר זה כי פסק כשני עמודי ההוראה, אבל הרמ"א, כאמור, כתב היתר זה.

מה נחשב דבר האבד? בסעיף ו' כתב בשו"ע שבענייני סחורה (פרקמטיא)- כל שמפסיד מהקרן נחשב דבר האבד. עוד הוסיף שאם יש שם שיירות שמוכרות בזול (או בימינו "מכירי מבצע" למיניהם) כיוון שזה יגמר בקרוב ולא יוכל לקנות ג"כ חשיב דבר האבד.

בסעיף ז'- התיר להלוות לגוי שרגיל להלוות לו כדי שהגוי לא ילך וילווה מאחר וכך יפסיד אותו.
בערוה"ש מוסיף שהוא הדין לסחורה (ולא למכירה בחנות). דבר זה הוא נפק"מ חשובה לימינו שכן זה מצוי שיש אדם שיש לו מפעל או שמתעסק במכירה להרבה מפיצים וכד' ואם יפסיק שבוע למכור להם- יעזבו אותו וילכו לאחר- ובכך בודאי יהיה אפשר להקל ולהתיר, כנ"ל. **אבל- בחנות החמירו!** כיוון שיש בה צד של פרהסיא, שהאבל נראה משתכר- ולכן אסור אפי' אם יפסיד בכך לקוחות, ולא דמי להלוואה וסחורה שאין כ"כ מראית עין. זה ג"כ קשור לדין שנראה בהמשך הסעיף גבי חנות של שותפים- שצריך השותף השני לסגור החנות, כי יש מראית עין, ואע"פ שיש כאן הפסד- לא התירו לפתוח החנות.
אבל למעשה כתבו שהמקילים יש להם על מה לסמוך ולמכור גם בחנות כדי שלא יאבדו את לקוחותיהם, כיוון שעלול להיות כאן הפסד גדול מאוד, אבל מי שיכול לעשות כעיקר הדין- תבוא עליו ברכה.

בסעיפים הבאים- מקרים דומים של דברים שיפסיד בגללם- כגון שמישהו שחייב לו כסף יעזוב את העיר אם לא יגבה ממנו עכשיו או שיש לו עדים לתביעה שחושב שייעלמו לו וכד', שבכל אלו מותר לקום מאבלותו כדי שלא יפסיד.

סעיף יב'- אם האבל הוא אריס אצל אדם- אסור לו עצמו לעבוד אבל יכול שאחר יחליף אותו, וזה פשוט על פי הכללים הנ"ל- כי אם לא יחליפו אותו יפסיד כי יצטרך לשלם לבעל השדה את מה שהייתה ראויה לעשות

בתוקפה הזו, לכן מותר. ועוד שכיוון שהשדה לא של האבל- כלל לא חשיב מי שעושה בשליחותו שעושה מלאכת האבל אלא מלאכת בעל השדה.

• **עשיית מלאכה ע"י אחרים במקרקעין או במטלטלין של האבל(סע' יא'-טו'):**

יש לחלק לעניין עשיית המלאכה בין מקרקעין למטלטלין:

במקרקעין(סע' יא')- יכולים אחרים לעבוד כדרכם בקרקע של האבל אפי' אם חוזה השכירות/חכירות נסתיים קודם האבלות.

במטלטלין(סע' יד')- מותר לאחרים לעשות מלאכה בחפץ של האבל רק בשני תנאים: 1. החוזה נחתם לפני תחילת האבלות. 2. עדיין לא פג תוקפו של החוזה. אבל אם חסר אחד התנאים- אסור לאחרים לעשות מלאכה.

כל מה שאמרנו במטלטלין זה דווקא בשוכר או חוכר, אבל באריסות- דהיינו שמישהו לקח חפץ של אבל בתורת אריסות הדין הוא אחר- שו"ע, טו'- "אם היה החמור והספינה ביד אחרים למחצה, שלישי ולרביע(=אריסות) יש מתירים(לעשות בו מלאכה) ויש אוסרים".

בטעם הדבר שבאריסות יש מחמירים יותר מאשר בשכירות או חכירות של חפץ- כיוון ששם הבעלים נקרא על החפץ, ז"א שלעומת שכירות שהבעלים מקבלים תשלום קבוע ומעכשיו אין להם כל קשר או התעניינות (כביכול) בחפץ שלהם, כי כולו שייך לשוכר, באריסות הדין שונה כי סוף סוף הבעלים מקבלים ביחס לתנובה של החפץ, שהרי זה סיכום האריסות- שמקבל x מכלל הרווחים, אם כן כיוון שיש כאן שם של הבעלים יש כאלו שאסרו.

הסיבה שבמקרקעין הקלו –שיכולים אחרים להמשיך לעבוד כרגיל, "כיוון שאין זה נקרא מלאכת האבל

אלא מלאכת עצמו, ואינם צריכים למנוע מעבודתם בשביל שהוא אבל"(רא"ש). דהיינו, לא מדובר כאן בעובדים שכירים שנותנים את כל הרווח לבעל השדה שהוא אבל ומקבלים שכר יומי- אלא ודאי אסורים מכל מקום שהרי זה בעצם מלאכת האבל ממש(וכפי שפסק מפורש בסעיף יג') אלא מדובר כאן באנשים שנותנים קצובה מסויימת לבעל השדה ומכאן והלאה מה שהם מרויחים הוא שלהם, ממילא הם עובדים קשה ובחריצות כדי להרבות ברווחיהם וממילא זה נקרא ונחשב שהם עושים מלאכת עצמם, אם כן- למה שבגלל שיש אבל הם יפסיקו ממלאכתם. אולם במטלטלין הדבר שונה- שכן זה ממש נחשב של האבל אפי' כ"ה התמלאו שני התנאים הנ"ל ואז זה נחשב של המשכיר ויוכל להמשיך במלאכה.

ולעניין ההבדל בהמשך עשיית המלאכה כשנסתיים החוזה, מסביר הראב"ד- שכיוון שדרך להמשיך אותו האריס בקרקע ואין בכך חילופים כמעט- גם אם נפסק החוזה באמצע האבלות- נחשב כאילו נמשך החוזה כי דרך העולם לחדש ולהמשיך כדרך הקיימת. אבל במטלטלין כמו חמור, רכב וכד' הדין אחר כיוון שכל עניינם הוא שבכל רגע מתחלפים שוכריהם, ואף משתנים מחיריהם וכד', לפיכך אם תם החוזה בזמן האבלות- אסור להמשיך ולהשתמש באותו מיטלטל, כי אין דרך להמשיך במצב הקיים אלא לחדש ולשנות. **חשוב לציין** שכל הדיון כאן הוא גבי "המשכת חוזה" אבל להשכיר בתחילה בימי אבלו ודאי אסור אפי' קרקע.

לסיכום, בקרקע אנו מקילים שתמיד יכולים לעשות מלאכה בקרקע של האבל, כל עוד הם עושים לעצמם, ובמטלטלין מוסיפים דרישה- שזה יחשב שלהם לאורך כל תקופת האבלות.

בעל בית חרושת/ מפעל וכד'- שהוא אבל: אמנם כתבנו שאם יש פועל שהוא שכיר יום אסור לו לעשות מלאכת האבל כיוון שלא נחשב שהעובד עושה לצורך עצמו(סע' יג'), **מ"מ הקלו האחרונים בשכירי יום שאם לא יעבדו בכל מקרה יצטרך לשלם להם כסף, כגון אבל שהוא בעל מפעל משלם לשכיריו לפי חודש, ואם לא יעבדו שבוע בשל אבלותו- יפסיד שכרם- נחשב "דבר האבד" ולכן יהיה מותר, כפי שהתבאר בסעיף ה'.** וכל מה שכתב בסעיף יג' ששכיר יום לא יעשה מלאכה עבור מעסיקו האבל אפי' בעיר אחרת- משמע דווקא אם

לא יפסיד מכך האבל, כגון שיכול לומר לעובד- אל תבוא שבוע לעבודה ולא יצטרך לפצות או לשלם לו על כך.

• **עשיית מלאכת אחרים ע"י האבל(סע' ט"ז- י"ז):**

השו"ע בסעיף טו' כותב שאסור לאבל שהוא עובד אצל אחר לעשות מלאכה עבור מעסיקו. כך למשל אבל שהוא פועל אסור בעשיית מלאכה.

הרמ"א מוסיף שיכול לעשות ע"י אחרים. מפשט הרמ"א משמע שיכול ע"י אחרים אפילו שאינו דבר האבד, וזה למרות שלעיל בסעיף ה' התיר רק כשזה דבר האבד, **מתרץ הש"ך** שבסעיף ה' מדובר במלאכה שעושה לאבל עצמו ולא התירו אלא בדבר האבד, אבל כאן אין עיקר המלאכה אינה של האבל, כי האבל בעצמו עובד אצל הבעלים ולכן מותר לאחר לעשות אפי' אינו דבר האבד.

אבל בסעיף הבא כשמדובר שמלאכת האחרים אצל האבל כגון צמר תלוש לארוג אותו וכד'- אז לאבל עצמו ודאי שאסור לעשות, כאמור, וע"י אחרים **כותב הרמ"א** שיכולים לעשות רק אם הוא דבר האבד. ז"א כיוון שכאן מלאכת האחרים נמצאת אצלו יש יותר להחמיר ורק בדבר האבד שרי.

אבל העט"ז חולק ואומר שבכל מקרה יש להתיר ע"י אחרים כיוון שאין המלאכה של האבל בכלל. אז מה זה משנה אם זה דבר האבד או לא.

מצד שני הש"ך מבין מסתימת השו"ע לחומרא- שלא רק כאן כשהמלאכה אצל האבל אלא גם כשהאבל עובד אצל השני- אין לו למנות אחר במקומו אלא בדבר האבד.

שורש המחלוקת: הש"ך מבין זאת מסתימת השו"ע- "אם האבל מושכר לאחר לא יעשה מלאכה בימי אבלו" בלי שהזכיר כלל היתר ע"י אחרים- שההלכה כאן תואמת למה שכבר למדנו לעיל- שאסור לאבל לעשות מלאכת עצמו, ורק בדבר האבד התירו ע"י אחר- אותו דבר גם כאן. **אבל הרמ"א חילק** שכאן כיוון שמדובר במלאכת האחר- אפשר גם לא בדבר האבד, כי הרי עושה האחר מלאכת הבעלים ולא מלאכת האבל. **העט"ז המשיך עם סברא זו עוד יותר-** ואם כן שעושה בכלל האחר את מלאכת הבעלים ולא מלאכת האבל- נתיר בלא דבר האבד אפי' במלאכה הנמצאת בבית האבל, כשהיא של מישהו שנתן לאבל לעשותה כגון לתפור לו בגד.

סיכום: אבל שעובד אצל אחרים:- 3 שיטות: 1. שו"ע כתב שאסור לו לעשות בעצמו המלאכה ומשמע שגם ע"י אחרים אסור אא"כ דבר האבד. 2. הרמ"א חילק בין מקרה שהאבל עובד בשכירות אצל אחרים- שאז יכול למנות אחר תחתיו אפי' אינו דבר האבד, אבל אם מלאכת האחרים אצלו- יכול דווקא בדבר האבד. 3. עט"ז הקל שבשני המקרים שרי אפי' אינו דבר האבד.

• **דין שותפים שאירע אבל לאחד מהם(סע' כא):**

שו"ע-שני שותפים שאירע אבל לאחד מהם- סוגרים את החנות ואין השני יכול למשיך במלאכת החנות בפרסיא אלא בצנעא. אא"כ האבל אדם חשוב וגם אם יעשה בצנעא ידעו שיש לאבל חלק בזה ואז אסור מ"מ.

מקור דין זה הוא בסתירה בין הבבלי לירושלמי: ירושלמי- "שני שותפים בעסק שאירע אבל לאחד מהם- נועלים את כל העסק לגמרי". **אבל בבבלי, מו"ק יא-** משמע שהשותף השני ממשיך לעבוד בעסק כרגיל.

נחלקו הראשונים בתירוץ הסתירה: רי"ף, רמב"ם- הירושלמי חולק על הבבלי, והלכה כירושלמי שסוגרים את העסק לגמרי. **ראב"ד, רמב"ן-** יש לחלק בין פרסיא שאסור- כירושלמי, לבין צנעא שמותר- כבבלי.

בב"י פסק כר"ף+רמב"ם, אבל בשו"ע כתב כרמב"ן וראב"ד לקולא- שבביתו יכול בצנעא להמשיך את העסק. בש"ך הזכיר סתירה זו ונשאר בצ"ע. בפת"ש (ה') כתב שנראה להחמיר יותר כר"ף ורמב"ם שאסרי בשותפין בכל גונו.

קודם לכן הביא בפת"ש בשם החת"ס שאלה- האם אדם שזה עתה שמע שמת לו מת וכעת הוא אונן- יכול למכור חלקו בחנות לשותפו ובכך להציל שותפו שיוכל להמשיך לעבוד בחנות בימי אבלו. וכתב החת"ס שהיה מנהג כשמישהו גוסס- מיד למכור את חלק הקרוב ששותף וכך בעצם ישאר השותף השני לבד ויוכל להמשיך במלאכה, ואח"כ מבליעים הרווח של אותו שבוע בסך הכל ואין בכך בעיה. אבל כל זה דווקא כשנעשה שהקרוב עדיין חי ואז הכל כדיון, אבל כאן רוצים להתיר לאחר מיתת הקרוב, כשהאדם אונן- והרי זה חוכא ואטלולא והערמה בעלמא- שהרי הוא אונן ואינו יכול לענות אמן על ברכה- אז מי יתיר לו למכור סחורתו. אמנם בסוף מלמד זכות כיוון שהיו דבר האבד ומי יכול שלא יעשה מלאכה ז' ימים ומוטב שיעשו את ההערמה הזו ויהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים.

עוד כתב בפת"ש שהתניה מראש לא מועילה במקרה הזה, ואע"פ ששותפים שהתנו מראש מועיל לעניין שכר שבת, כאן הדין שונה כי מי ידע שהתנו ויש כאן מראית עין חמורה, בעוד שבשבת הדבר נהוג וכן חוזר על עצמו כל שבת מחדש ולכן יהיה מותר.

ערוה"ש הקל להתיר לפתוח חנות בעיר גדולה כל ז', ואע"פ שמהדין אסור- מ"מ בהפסד מרובה ראינו שהתירו לעיל בסעיף ה' אפילו לאבל בעצמו לעשות מלאכה אפילו בתוך ג' ימים אם זה הפסד גדול.

• דברים שאין בהם משום מלאכה (סע' כב):

בשו"ע כתב ע"פ הגמ'- "כבוד הבית, הדחת כוסות והצעת המיטות- אין בהם משום מלאכה לאבל. וכן מותר לאשה לאפות ולבשל בימי אבלה, וכן אשה המשרתת בבית בעה"ב אחד ואירעה אבל- מותרת לאפות ולבשל ולעשות שאר צרכי הבית, בין שהיא משרתת בחינם, בין בשכר".
הרמ"א הוסיף כאן שכל ההיתר לאשה לבשל ולאפות וכו'- זה דווקא במה שצריך לו ולא יותר.

א"כ משמע דבר ראשון- שדברים הנצרכים לאבל ביום-יום ואין בהם משום מלאכה- מותר לאבל לעשות כגון שטיפת כלי הבית, בישול וכד'.

דבר שני- מהחלק השני של הסעיף הגיעו הפוסקים לדון בדין שמש- הוא משרת הציבור בבית הכנסת אי שרי בימי אבלו ללכת לביהכ"ס ולסדר שם כפי שהתירו כאן למשרתת לעשות מלאכת בעל הבית.
כתב הט"ז- שאסור למשרתת לעשות מלאכה שאינה לצורך הבית אלא להרויח, כי דינה שווה לכל אישה- שהתירו לה לעשות מלאכה הנצרכת בבית. ממילא יוצא, שאין לשמש ללכת לביהכ"ס בימי אבלו לעשות עבודתו שם לצורך הקהל.

אבל בפת"ש הביא בשם שו"ת "לחמי תודה" שחולק על הט"ז ומותר לשמש לעשות עבודתו בביהכ"ס, כפי שהתירו במשרתת. וכן פסק בילקו"י.

מלאכת אבל לצרכי ציבור כשאין אחר שיחליפו: נראה שכל הדיון הנ"ל גבי שמש הוא כשאין דבר אבד, אבל בדבר האבד לרבים- ראינו לעיל בפת"ש סעיף א'- שמותר לאבל לעשות כדי להציל אחרים, ובודאי אם זה צרכי ציבור האבדים. וכמו שרשב"ג אמר בגמרא- "אם היה אומן לרבים, וספר ובלן לרבים, והגיע עת הרגל ואין שם אומן אלא הוא- הרי זה יעשה". וכן התיר בגשה"ח ובילקו"י.

• עשיית סחורה ועסקים באבלות על אביו ואימו שונה מאבלות על שאר קרובים (סע' כג'-כה):

שו"ע, סעיף כד'- על כל מתים- אם רוצה יכול להחמיר על עצמו ולמעט בסחורה המותרת לו, אבל על אביו ואימו- ימעט תמיד.

סעיף כה'- על כל מתים אסור ללכת עד ל' יום לעסוק בסחורה במקום רחוק כי יש בכך פרסום גדול ודומה לשמחה, אבל על אביו ואימו לא ילך בשיירה כזו למקום רחוק עד שיגער בו חבריו ויאמרו לו לך עימנו. היינו זמן הרבה יותר ארוך מ-ל' יום.

סימן שפ"א- איסור רחיצה ואיפור:

• משך זמן איסור רחיצה:

שו"ע, א'- אבל אסור ברחיצת כל גופו אפי' בצונן. ופניו, ידיו ורגליו- מותר בצונן אבל לא בחם. ואם היה מלוכלך בטיט וצואה- רוחץ כדרכו ואינו חושש.
הרמ"א מוסיף חומרא- "וכל זה מדינא אינו אסור רק שבעה אבל אח"כ מותר ברחיצה, אלא שנהגו האינדא לאסור כל רחיצה כל ל' יום".

נחלקו האחרונים בהבנת דברי הרמ"א-
הש"ך כותב שגם לרמ"א בודאי מותר כל גופו בצונן אחר השבעה, וכל מה שאסר זה בחם.
אבל הדגמ"ר חולק- שאותו דין בדיוק שהיה בתוך השבעה, יש כל ל' יום, ולכן אסור כל גופו אפי' בצונן.
בפת"ש מביא בשם שו"ת "תשואות חן"- שיר"ש יחמיר כדגמ"ר, שלא ירחץ כלל כל גופו בתוך ל' יום. אבל לאדם רגיל אפשר להקל כש"ך. ומ"מ כשרוחץ כל גופו בצונן יעשה כן לצורך מצוה קצת כגון בע"ש, ולא סתם לתענוג.

בט"ז מביא מחל' בטעם האיסור של רחיצה כל ל' יום:

"אור זרוע"- גזירה שמא יסתרק, וסירוק אסור כל ל' יום. **רש"ל-** גזירה שמא יסתפר, שאסור כל ל' יום.
הנפק"מ בין התירוצים: שלפי האו"ז- אין כלל בעיה בימינו, שמותר להסתרק כל ל' יום, ממילא יהיה גם מותר לרחוץ בתוך ל' יום, שאין על מה לגזור. ומצד שני- לפי הרש"ל יהיה אסור אבל על אביו או אימו להתרחץ למעלה מל' יום- עד שיגער בו חבריו, כמו באיסור תספורת.
ר' יצחק אלחנן התיר מטעם הרש"ל רחיצה בימי ספירת העומר, ואפשר שה"ה בימי בין המצרים- כי באלו אין חוששים שיבוא להסתפר, כי זה אסור לכל העולם ולא יבוא לטעות בכך, וכמו שבחזו"מ לא גזרו שאסור להתרחץ שמא יבוא להסתפר- כי זה איסור על כל העולם ולא רק על עצמו.
כמו"כ ניתן לומר שלדין שלא נוהגים להסתפר כשהולכים לבית המרחץ, וכל אחד מסתפר בביתו מספר פעמים בשבוע בלא קשר לגילוח- אין מה לחשוש ולאסור רחיצה בתוך ל'.

סיכום: מחל' שו"ע- רמ"א. מן הדין האיסור הוא לשבעה ימים, הרמ"א החמיר ל' יום. מחלוקת בהבנת חומרת הרמ"א. מחל' בטעם לחומרא זו וממילא נפק"מ לימינו בין הטעמים. נראה שלשני הטעמים- יש צדדים להקל בימינו שכבר אין לחשוש לסיבת הגזירה שאסרו כל ל' יום.

בגשה"ח כתב עפ"י אחרונים שמותר לרחוץ אפילו בחמין כדי לחזק גופו החלש או להסיר הזיעה. מ"מ לא מצינו מפורש מי שהקל בגזירת הרמ"א.

בפת"ש כתב שמה שאסרו בחמין כל גופו- ה"ה בפושרין שנתחממו באש משום לא פלוג.

סיכה אסורה רק בתוך ז' ולא אחרי כן כי אין את הטעמים הנ"ל לגזירת כל ל' יום.

• **היתרים ברחיצה בתוך ז' ימים (סע' א'-ה'):**

1. סעיף א'- רחיצה וסיכה שאינם לתענוג אלא להעביר זיהום או ליכלוך.
 2. סעיף ג'- יולדת אבלה שצריכה לרחוץ- מותרת אפי' ביום הראשון של האבלות.
 3. סעיף א'- מי שיש לו כינים או זיהום בשערותיו- יכול לחפוף בחמין.
 4. סעיף ג'- **איסטניס**, דווקא באדם שידוע ככזה, ויש לו צער ויבוא לידי מיחוש. כרבן גמליאל שרחץ לילה הראשון שמתה אשתו, כיוון שהיה איסטניס.
 - עפ"ז כתב בגשה"ח** שמי שהוא איסטניס הרגיל להתרחץ, ואם אינו רוחץ יש לו צער- מותר לו להתרחץ כהרגלו, אפילו בחמין, אבל בצנעה. ולפיכך בימינו שרגילים להתרחץ- אפשר לסמוך על היתר זה במצב שרואה עצמו שקשה לו כבר לא להתרחץ בגלל הרגלו, אבל לא סתם, שהרי לא כ"כ מזיעים בשבעה כי לא יוצאים מהבית.
 5. מי שתכפוהו אבלי-ו- יכול לרחוץ כל גופו בצונן.
 6. **נידה** שנזדמן ליל טבילתה בימי אבלה- **כתב בשו"ע(ה')** שאינה טובלת בתוך ז' ימים ראשונים, אבל אחר ז' תטבול וכתב ברמ"א שתשנה קצת.
 - טעם הדבר שאינה טובלת בזמנה אפי' תוך שבעה (שהרי זו מצווה)-** כי אינה טובלת אלא לבעלה ועתה(בשבעה) אסורה עליו, ועוד שעכשיו כל טבילת נשים אינה בזמנה כי סופרות שבעה נקיים, ובכלל- יש מחלוקת גם אם היה בזמנה- האם זו מצווה או לא.
 - נחלקו הראשונים בשאלה האם טבילה בזמנה מצווה ולכן תטבול אף בתוך ז' או לא(טו"ר):**
גאונים: טבילה בזמנה מצווה וטובלת אף בתוך ז'. **ר"ת-** טבילה בזמנה אינה מצווה ולכן אין לטבול בתוך ז' ימים. **י"א המובא בטו"ר-** בכל מקרה מותרת בטבילה בתוך ז'.
 - השו"ע, כאמור, פסק כר"ת.**
 7. **בגשה"ח התיר למי שזהיר בטבילה לקריו- לטבול בתוך ל' יום.**
- בט"ז מביא** שמהר"ם היה בעל ברית בתוך ל' יום לאבל שלו על אביו, ורחץ בלילה שלפני המילה ונתן טעם לכך- כי הוי לדידיה כרגל וחומרא בעלמא נהגו אבותינו ברחיצה.

• **איפור בתוך ימי האבלות(סע' ו'):**

שו"ע, סעיף ו'- סתם ככה אשה אסורה באיפור. אשת איש אסורה רק בתוך ז'- שלא תתגנה על בעלה, ומותרת אחרי כן בכל- גם ברחיצה בחמין. אשה בוגרת העומדת לשידוך וכן כלה בתוך ל' יום לחתונתה- מותרת שניהם אפי' בתוך ז' ימים.

רחיצה של אשה: בתוך ז' זה איסור אא"כ מתאימה לאחד מההיתרים הנ"ל. אבל בתוך ל' יום שהחמיר הרמ"א-למעשה נראה בימינו להתיר לאשה- בודאי אם נשואה ואם לא תרחץ תתגנה על בעלה ועוד שניתן לצרף שכל אישה הרי היא איסטניסית לענין זה ויש להתיר.

סימן שפ"ב- איסור נעילת הסנדל לאבל:

מו"ק נו, א'- "אבל אסור בנעילת הסנדל, מדקאמר ליה קוב"ה ליחזקאל- "נעלך תשים ברגלך"- מכלל דלכו"ע אסור".

בשו"ע, א', מבאר שמנעל האסור הוא דווקא של עור, אבל שאר מנעלים מותר. **בגשה"ח** ובילקו"י כתבו שאם ישנן רצועות עור המיועדות להחזיק את נעל העץ וכד'- מותר.

היתרים בנעילת הסנדל:

באופן כללי- כל סיבה שאמורה להפריע לו מאוד כשלא ינעל הסנדל- תתיר לו לנעול.
דוגמאות מההלכה: יולדת בתוך ל' יום ללידתה- מותרת מפני שהצינה קשה לה. חולה וכל מי שיש לו מכה ברגל(ש"ך). כשיש סכנה כגון נשיכת עקרב(סע' ג'). המהלך בדרך לצורך- התירו לנעול הסנדל, אבל מי כשיגיע לעיר- יחלוץ, ויש מי שאומר שבעיר של עכו"ם יחלוץ רק בכניסה לרחוב שלו.

שילך עם עפר במנעל: ט"ז- בכל מקום שהתירו לו לנעול הסנדל- ישים בתוכו עפר, שירגיש האבלות. בגשה"ח כתב כנ"ל, והוסיף שמי שצריך לילך ברחוב לדבר נחוץ וכד'- ראוי שיתן עפר ברגליו.

הליכה יחף מבית הקברות לביתו: רמ"א, ה'- "וי"א שצריך לילך יחף מביתה"ק לביתו, ולא ראיתי נוהגין כן", **וביאר בש"ך** שהסיבה שלא נוהגים כן היא **בגלל רשעת העכו"ם**, שיתנכלו לו אם ילך יחף, **אבל כשאין חשש** זה- צריך באמת לילך יחף.

סימן שפג'- איסור תשמיש המיטה לאבל:

שו"ע, א'- "אבל אסור בתשמיש המיטה, אבל בשאר דברי קורבה מותר..." **כגון:** מזיגת כוס, שתרחץ ידיו ורגליו, תציע מיטתו, לאכול יחד מאותה קערה. **הרמ"א החמיר-** "אבל חיבוק ונישוק יש להחמיר".

שינה באותה מיטה: מן הדין כתב בשו"ע שמותר לישון עם אשתו במיטה ובלבד שישנו בבגדיהם, אבל כתב למעשה- "שיש להחמיר שלא יישן עמה במיטה כלל". **חומרא זו של השו"ע היא כשיטת הראב"ד.**

ייחוד בחתן וכלה(סע' ב'): כל מה שאמרנו הוא בבעל ואשה הנשואים מזה זמן, אבל בחתן וכלה הדין אחר- אם אביו של חתן או אמה של כלה מתו לאחר שהוכנו צרכי החתונה- ראינו לעיל שהתירו לו לבעול בעילת מצוה ואז נוהגים ז' ימי משתה ואז ז' ימי אבלות- אבל נוהג מ"מ אבלות בצנעה- היינו שאסור לבוא על כלתו פעם נוספת. ולכן אסור להם להתייחד כי חיישינן שממה שהקלנו לו לבוא עליה בעילת מצווה, יבוא לזלזל עוד. אבל אם כבר נכנסו לתוך ימי המשתה וכבר בעל בעילת מצווה ואז מת לו מת- **מותרים להתייחד** כי כאן לא הקלנו לו כלום, הרי בעל בהיתר, כרגיל ולכן לא חיישינן שיבוא לזלזל.

וה"ה מי שמת לו מת ברגל- מותר לו להתייחד עם אשתו כיוון שלא הקלנו לו בכלום. **דהיינו-** סבת החומרא שלא יתייחדו אינה קשורה לכך שלא יוכל האדם להחזיק תאוותו אלא בכך שכיוון שכבר הקלנו עליו- יבוא להקל עוד.

נראה מ"מ שלכ"ע מותר האבל למסור לאשתו דבר מיד ליד וכלל לא אסרו עליהם אלא תשמיש המיטה ודברים העלולים להביא לכך כגון שינה ביחד, חיבוק ונישוק אבל לא שאר דברים.

סימן שפד'- האבל אסור בתלמוד תורה:

שו"ע, א'- אבל כל שבעת ימים אסור לקרות בתנ"ך ובכל דברי תורה. **אמנם מצינו מספר היתרים שכן יוכל ללמוד:** 1. סעיף א'- אם רבים צריכים לו יכול לדרוש או לפסוק הלכה כשאין אחר לשאול, אבל סתם כך לא יאמר דבר הלכה. 2. מותר לקרות בדברים הרעים כגון- ספר איוב, הל' אבלות וכד'. וכל זה דווקא שיקרא עם עצמו ולא עם אחרים. ואם אחרים נושאים ונותנים בהלכות אבלות

ושמע שטעו- יכול לתקן בלשון רפה, אבל לא יזום ולא ישאל מעצמו. 3. בילקו"י התיר למי שמאוד להוט ושקדן על התורה שאם לא ילמד כרגיל יגרם לו צער גדול- יכול ללמוד כרגיל כי במקום צער לא גזרו רבנן. 4. ניתן להקל שיקרא שמו"ת בשבת, ללא רש"י. כפי שיתבאר בסימן ת'.

לימוד דברים הרעים כמו הלכות אבלות באופן מעמיק: כגון שיוצר חידושים- לרוה"פ אסור. בילקו"י כתב שלימוד בהעמקה ועיון בדברים שאינם ברורים לו לצורך האבלות עצמה- מותר, אבל אם מתפלפל ומיישב קושיית האבלות להנאתו- אסור. אבל בערוה"ש הקל שמה שמותר לו ללמוד כגון הל' אבלות- יכול ללמוד גם בעיון כדרכו, בצנעא, ואפי' יוכל לרשום אם יתחדש לו חידוש כדין דבר האבד.

• אמירת דברי אגדה בבית האבל:

נשאלת השאלה- האם מותר לומר דברי שמועה ואגדה בבית האבל, כפי שנוהגים בהרבה מקומות לומר בין מנחה למעריב. הגמ' במו"ק כג', א', אומרת: "אין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל. אמרו עליו על רבי חנינא בן גמליאל שהיה אומר שמועה ואגדה בבית האבל".
הראשונים נחלקו כמי לפסוק: הרמב"ם פסק כ"ק לאסור, אבל הרי"ף והרא"ש פסקו להתיר.
באחרונים התירו אמירת דברי שמועה ואגדה בבית האבל במיוחד בשל שכוונת אמירת הדברים זה לע"נ הנפטר.

• האם אבל חייב בת"ת או פטור ויכול:

בערוך השולחן משמע שפטור מד"ת ורק אם רוצה- מותר לו לקרות בדברים הרעים.
אבל משו"ת חכם צבי וכן מהילקו"י משמע שחייב בת"ת, אלא שעליו לקיים את זה בדברים הרעים.
הנפק"מ ביניהם מתבאר ע"פ מה שכתב בפת"ש בשם שו"ת חכם צבי שברגל שאסור לקרות בדברים הרעים כדי שלא יגרע משמחתו- מותר יהיה גם לאבל לעסוק בד"ת משמחים שהרי חייב הוא בת"ת. אבל למ"ד שאין חיוב ופטור- אין סיבה להתיר לאבל לקרוא ברגל דברים משמחים.
ראיה לשיטה הסוברת שפטור היא מלשון השו"ע כאן, סעיף ד'- ש"אבל מותר לקרות באיוב... בדברים הרעים... וכד"ל- היינו דווקא מותר לו אך אינו חייב.

קריאה בתורה של אבל בט' באב: כתב בפת"ש שאם חל ט' באב בשבעה שלו- יכול לעלות ולקרוא בתורה ולהפטיר שהרי הוי דברים הרעים ועוד שכולם אבלים ואסורים כמותו בלימוד תורה.

פיטום הקטורת וקורבנות לאבל: פת"ש(ב)- אבל לא יאמר כל ימי השבעה- לא פיטום הקטורת ולא קורבנות, וזה נלמד כך שבט' באב לא אומרים אותם. ויש שהסבירו שהטעם הוא שאבל אינו משלח קורבנותיו בימי אבלו.

קריאת שמו"ת ותהילים: בסימן ת', סעיף א'- התיר השו"ע לאבל לחזור על שמו"ת וזה ע"פ הרא"ש שכיון שיש כאן חיוב של אמירת שמו"ת- להשלים פרשיותיו עם הציבור, והוי כמי שקורא את שמע ומותר.
לגבי תהילים- יש שאוסרים ככל ד"ת ובגשה"ח התיר אם אומר אותם בדרך תפילה ובקשה והתעוררות לתשובה.

האם על האבל להיות ש"ץ:

כתב בשו"ע כאן סעיף ג'- שאם אין שם מי שיתפלל- יכול האבל להתפלל ולהוציא הרבים י"ח.
אבל ברמ"א בסימן שע"ו, ד' כתב: "והאבלים אומרים קדיש בשבת ויו"ט, אבל לא נהגו להתפלל בשבת ויו"ט... אבל בימות החול מי שיודע להתפלל- יתפלל וזו מעלה..."

לכא' יש כאן מחלוקת או סתירה- שהרי הרמ"א כתב שעדיף שהאבל יתפלל כי זה מעלה הנשמה, מצד שני השו"ע כתב שהאבל יכול להתפלל רק כברירת מחדל אם לא יהיה אף אחד, וסברתו היא שאין לאבל תוך שבעה לעשות דברים שבפומבי כגון עליה לתורה, חזנות וכד'.
בגשה"ח כתב "ונקטינן שהאבל מתפלל לפני התיבה".
ובילקו"י כתב: "רק בשנים האחרונות החלו הספרדים לנהוג כרמ"א ולעמוד כשליח ציבור במשך כל השנה, ויש לברך על כך לחשיבות העניין..."

סימן שפה'- דין שאלת שלום באבל:

בשו"ע, א', מחלק בין מספר שלבים בימי האבלות:

א. **שלושה ימים ראשונים:** אינו שואל בשלום חבריו, ואינו משיב אפי' שואלים בשלומו אלא אומר שהוא אבל.
 ב. **ד' עד ז'-** אינו שואל בשלום חבריו, אבל משיב שלום למי ששאל אותו.
 ג. **ח' עד ל'-** שואל בשלום חבריו אבל אין הם שואלים בשלומו, ובודאי שמשיב שלום.
 ד. **לאחר ל' יום- בשאר קרובים-** הרי הוא ככל אדם וגם שואלים בשלומו. אבל באביו ואימו- שואל בשלום אחרים ואינם שואלים בשלומו(היינו כמדרגה ג') עד אחר יב' חודש.

הרמ"א כותב- "ויש מקילין האידנא בשאלת שלום האבל לאחר ל'", ואין טעם להם אם לא שיחלקו לומר שזה מה שאנו נוהגים לא מיקרי שאילת שלום שבימיהם".

אבל הש"ך חולק עליו ואומר שאין זה טעם נכון, שאם כן- היה מותר גם בתוך ל'. (ולענ"ד י"ל, שאמנם זה טעם שיש צד לומר אותו אבל אין לסמוך עליו אלא אחר ל' יום, למרות שבאופן עקרוני הוא נכון גם לתוך השבעה).

אחרונים נוספים שמקלים בשאילת שלום: בערוה"ש כתב "וכמדומני שעכשיו גם בתוך ל' אין נזהרים בזה". (ובט"ז ובפמ"ג, או"ח סימן תרצ"ו פסקו כרמ"א). **בילקו"י** אחר הביאו דין השו"ע שאסור, כגון שמת אביו- כל יב' חודש, כתב- "כיום רבים נהגו להקל באמירת שלום בלבד במשך יב' חודש, וסומכים על כמה טעמים".

כיצד צריך לנהוג אדם שפוגש אבל: בשו"ע, סעיף ב' מתאר כיצד לנהוג ואלו הם תורף דבריו: ראינו שאין לשאול בשלומו תוך ל' יום, ואם על אביו ואימו- אינו שואל כל יב' חודש, מדבר עימו דברי תנחומין "מן הצד" היינו שלא מזכיר לו שם מתו בפירוש אלא אומר לו "תתנחם" וכד' בכלליות. אם עברו ל' יום- כבר אינו צריך לדבר עמו בשפה רכה לשון תנחומים. ואם מתה אשתו- מנחם אותו עד שיעברו ג' רגלים. ואם מתו אביו או אימו- מנחמו עד יב' חודש.

שאלת שלום בשבת(סע' ג'): שו"ע- "מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת- שואלים. וכתב הרמב"ם- שהאבל נותן שלום לכל אדם בשבת שהוא בכלל דברים שבפיהרסיא".

משלוח מנות לאבל: אסור לשלוח מנות לאבל, כי משלוח מנות דומה הוא לאמירת שלום. ולכן מי שאבל על הוריו- לא ישלחו לו כל יב' חודש. אולם, במקום שהתירו שאילת שלום בשבת- מותר לשלוח לו מנות בשבת.

דין זה של איסור אמירת שלום הוא הסיבה שב-ט' באב אסור לומר שלום- שהרי כולנו אבלים ולאבל אסור לומר שלום.

סימן שפ"ו - עטיפת הראש באבל:

בשו"ע כתב שאבל חייב בעטיפת ראשו בטלית או סודר (כדרך הישמעאלים), אבל כשבאים לנחם אותו יגלה ראשו לכבודם.
אולם ברמ"א כתב שהאידינא לא נוהגין בעטיפה. ואין להחמיר בכך.
הש"ך מסביר מדוע האידינא לא נהגו - כי זה מביא לשחוק גדול בין אומ"ה עלינו, מיהו יש למשוך מעט את הכובע לפני העיניים. **ובט"ז כותב גם הוא** שכן צריך לנהוג דין זה גם היום ויעשה את זה ע"י שימוש הכובע על עיניו. דהיינו הש"ך והט"ז לא הקלו לגמרי כרמ"א אלא אמרו שיעשה כן אבל בדרך קצת יותר קלה.

סימן שפז' - דין כפיית המיטה:

שו"ע, א' - אבל חייב בכפיית המיטה, ואינו יושב כל היום אלא על הקרקע, חוץ מבשעת אכילה שיושב על המיטה הכפוייה. **אבל בסעיף ב' כותב שהאידינא לא נהגו בכפיית המיטה משני טעמים: 1.** שהעכו"ם יאמרו שזה מנהג כישוף. **2.** שאין המיטות שלנו עשויות כשלהם כדי שיהא ניכר בהם כפיה.
בש"ך ובט"ז כתבו שכל מה שאמרנו שיושבים האבלים ע"ג קרקע - היינו כשיש אצלם מנחמים, **אבל בשאר שעות היום יכולים גם לעמוד וללכת בבית**, אבל על כסא או ספסל - מ"מ אסורים ליישב. בזקן/חלש/חולה - הקלו שיכול לישב על כר קטן ולא על הקרקע ממש.

בגשה"ח כתב שהמנהג היום להקל לשבת על כסא נמוך, אפי' יש בו יותר מטפח גובה. **בילקו"י כתב שלאבל בריא יכול להקל לישב על כסא הנמוך מטפח**, ולזקן/ חולה וכד' - אפשר להקל אף בדבר הנמוך מג' טפחים. עוד הוסיף שנהגו בימינו להקל לישון ע"ג המיטה גם בתוך השבעה כי ירדה חולשה לעולם.

בפת"ש מביא 2 מחלוקות באחרונים: א. האם אבל שחל לו עיו"כ בתוך ז' - יכול לישב על ספסל בסעודה מפסקת, המג"א החמיר שאסור. **ב.** גבי שינה על מיטה - הש"ך החמיר לאסור שינה של אבל על מיטה תוך ז', אולם בשו"ת פנים מאירות הקל להתיר בכך. **בגשה"ח כתב שאין מחמירין היום לישון ע"ג קרקע.**

שיבת המנחמים: באופן פשוט גם הם אינם יושבים אלא ע"ג הקרקע, משום כבוד האבל, אבל הסכימו האחרונים (ש"ך וט"ז) שהאידינא יושבים ע"ג כסא וספסל כי האבלים מוחלים על כבודם.

• דברים בדיני אבלות שלא נוהגים אותם היום:

- כפיית המיטה (סימן שפז') -** בעבר היו כופים המיטה ויושבים עליה, היום לא נהגו כן משום שיחשבו שיש בזה מכשפות ועוד שאין המיטות שלנו דומות לשלהם, ומ"מ יישב האבל על הקרקע, והרבה הקלו שיכול לישב על כסא נמוך.
- שאלת שלום האבל (סימן שפה') -** אסור לשאול בשלום האבל. אבל רגיל כל ימי אבלו - ל' יום, ובמי שאבל על אביו או אימו - כל יב' חודש. אבל הרמ"א כתב שיש מקילין האידינא כי מה שאנו נוהגים היום לומר ולשאול בשלום אינו דומה לימיהם. והש"ך חולק.
- עטיפת הראש לאבל (סימן שפ"ו) -** סתם כך נפסק שאבל חייב בעטיפת ראשו כל ז' ימי אבלו. אבל ברמ"א כתב שלא נוהגים לעשות כן, והסבירו בש"ך שזה מפני שמביא לידי שחוק גדול מן העכו"ם שביננו. מיהו יש לנהוג מעט - שיריד הכובע על עיניו קצת.

4. מי שמתאבל עליו- מתאבל עימו(סימן שעד')- מרן פסק שמי שמתאבל עליו מתאבל עימו, היינו בקורבת דם. ברמ"א כתב שהיום לא נוהגין כן ומי שעושה כך הלא הוא מן המתמיהים, אבל נהגו שכל קרובי המת הפסולים לו לעדות- מראים קצת אבל עד שבת שאחרי המיתה. כגון שלא רוחצים וכד'.
5. הוספה בברכת המזון(סימן שעט')- השו"ע כתב תוספות שנהג האבל והאוכלים בביתו להוסיף לשם צדקת הדין. אולם בגשה"ח כתב שהאידינא לא נהגו להוסיף תוספת זו בברהמ"ז.
6. פקידת המת לאחר ג' יום(סימן שצד')- היו נוהגים בימיהם לקבור בכרך ולצאת לאחר ג' ימים לראות שמא הוא חי. אבל היום כמובן שזה לא רלוונטי.
7. קריעה בשעת יציאת נשמה של יהודי בפניו(סימן שמ')- פסק מרן שמי שעומד בשעת יציאת נשמה של ישראל חייב לקרוע. אבל האחרונים(גשה"ח, ילקו"י) כתבו שדין זה לא נוהגים בו היום שאם ינהגו בו-לא ימצאון אנשים שיעמדו בשעת יציאת נשמה, שזה זכות למת שיעמדו לידו בשעה זו, כי כולם יברחו כדי לא לקרוע.

סימן שפח'- אבל ביום ראשון- אסור להניח תפילין:

זמן איסור הנחת תפילין: כל יום הראשון של השבעה. אבל ביום השני יכול להניח אחר הנץ החמה. **בש"ך** מביא שיש פוסקים שמתירים ביום השני מיד- אפי' קודם הנץ, אבל מהשו"ע משמע ופסק כמותו גם בילקו"י- שביום השני מותר לאחר זריחת החמה.

בפת"ש מביא מחל" גבי יום קבורה שאינו יום המיתה- שאז יום ראשון של השבעה- שהוא מיד אחרי הקבורה, איננו ביום המיתה, האם גם אז אבל אסור בהנחת תפילין: **מהריט"ץ אומר** שבמקרה כזה כיוון שאין יום ראשון של אבלות ביום המיתה אז האבלות בו היא מדרבנן ולכן האבל יהיה חייב בו בהנחת תפילין. **אבל הדגמ"ר חולק** עליו שגם במקרה זה אסור בהנחת תפילין, כמו שיום שמועה קרוב- שהאבלות בו היא רק מדרבנן ובכל זאת אסור להניח בו תפילין.

בילקו"י כתב שמי שלא מניח תפילין ביום קבורה שאיננו יום המיתה- יש לו על מי לסמוך, אבל טוב להחמיר להניח תפילין במצב כזה, ויניח בצנעה ובלי ברכה(ע"פ פסק הח"י אדם). עוד כתב שמי שמת לו מת ונקבר בבין השמשות(תוך 13 דק' לאחר השקיעה)- יניח תפילין ביום הבא לאחר הנץ כי נחשב היום הבא כיום שני לאבלות. כמו מי שמת לו מת ונקבר בצהריים- שלמחרת מניח תפילין אחר הנץ, כי הוי יום שני.

עוד מהילקו"י- מי שמת לו מת בשבת ונקבר במוצ"ש- לא יניח תפילין ביום ראשון אלא רק ביום שני, כי יום א' בודאי נחשב ליום ראשון של אבלותו שהרי אסור לנהוג בשבת אבלות.

סימן שפט'- איסור כיבוס וגיהוץ:

- משך זמן איסור כיבוס(סע' א'):

רוב הראשונים סוברים שאיסור הכיבוס הוא כל ז' ימים. **ריב"א חולק** ואומר שהאיסור הוא ל' יום. בשו"ע פסק כרוב הראשונים- "אבל אסור לכבס כסותו כל שבעה ימים... ולאחר ז' ימים מותר..."

אבל הרמ"א החמיר שהעולם נהגו בו איסור (כדעת ריב"א וסיעתו) כל ל' יום, אבל נוהגים להתיר ע"י שלובשם אדם אחר תחילה לשעה קלה.

בש"ך כותב שחומרת הרמ"א היא דווקא בכיבוס בנתר וחול אבל במים בלבד אין להחמיר לאחר ז' ימים. אולם בתוך ז' כתב במפורש בשו"ע- ש"אפילו במים לבד" אסור ללבוש ולכבס.

בפת"ש מביא כאן היתר גדול בשם שו"ת לחמי תודה- שכמו שברחיצה התירו בתוך ז' אם עושה כן משום חשש למחלה או טינוף, כך גם החלפת בגדים מכובסים מותר אם עושה כן שלא לשם תענוג אלא משום טינוף ומניעת מחלות.

• היקף איסור כיבוס והיתרים שונים (סע' א'-ב'):

1. **שו"ע א'-** גם אותם שהתירו להם לכבס ולהסתפר בחוה"מ כגון היוצא מבית האסורים וכד'- לא התירו להם לכבס אם הם באבל אא"כ תכפוהו אבלי- שהיו לו שני אבלים זה אחר זה- ואז התירו לו אפי' בתוך שבעה ואפי' בנתר וחול.
2. **שם**- אדם רגיל שתכפוהו אבליו מותר לכבס בתוך שבעה במים אבל לא בנתר וחול.
3. **שו"ע, ב'-** "מותר לכבס בגדי קטן שמת אביו".
4. **בילקו"י** התיר לשפשף בידיו עם מגבת על כתם שנתלכלך בו בגדו. נראה שזה מתאים לפת"ש הנ"ל שמי שמכבס שלא לשם תענוג מותר.

• לבישת בגדי בימי האבלות (סע' ג):

רמ"א- "י"א דאסור ללבוש בגדי שבת תוך ד' שבועות הראשונים אבל אח"כ מותר אפי' על אביו ואימו... אבל נהגו איסור כל י"ב חודש". **פת"ש**- אשה שיש לה פדיון הבן, רשאית ללבוש בגדי שבת לכבוד המאורע. **ערוך השולחן**- כיום אין נוהגין בחומרת הרמ"א ללבוש בגדי חול בשבת. וכן כתב **בגשה"ח**- "בשבת נוהגים רובם להקל ללבוש בגדי שבת אפילו תוך ז' כי זה פהרסיא, אך לא הכתונת". **בילקו"י התיר יותר**- שאפילו בגדי שבת מכובסים ומגוהצים שרי, וקשה שהרי באמת לעניין בגדי שבת אם נאסור יש בכך בעיה משום אבלות בפהרסיא ולכן התיר בגשה"ח ללבוש בגדי שבת, אבל מדוע להתיר מכובסים ומגוהצים שהרי בכך אין בעיה של פהרסיא, שהרי יכול ללבוש בגד לבן שאינו מגוהץ כ"כ, ואולי י"ל שכיוון שדרך העולם להקפיד ללבוש לשבת בגדים מגוהצים ונקיים לגמרי- גם זה נכנס לכלל פהרסיא.

סעיף ד'- אסור לאבל לכבס אפילו עמ"נ להניח אם זה תוך ז'. אם הייתה כסותו בקבולת אצל מכבסה- מכבס אותו כדרכו כמו שאר מלאכתו בתלוש שביד אחרים בקבולת.

• איסור גיהוץ (סע' ה'- ח'):

שו"ע, סעיף ה'- "כל שלושים יום אסור ללבוש בגד מגוהץ והוא שיהא לבן וחדש... ועל אביו ואמו אסור עד שיגיע הרגל אחר השלושים ויגערו בו חבריו". **בפת"ש דייק** שצריך ג' תנאים כדי להתיר לבישת מגוהץ באביו ואמו- 1. אחר ל'. 2. יגיע הרגל. 3. יגערו בו חבריו.

כל זה לעניין לבישת מגוהץ. אבל לגהץ התירו מיד אחר השבעה, כפי שפסק בשו"ע, סעיף ז'. **בסעיף ח' כתב**- "יש מי שאומר דהאידינא ליכא איסור גיהוץ שהרי אמרו גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם".

מכל הנ"ל יוצא שאיסור גיהוץ כמעט ולא רלוונטי שכן אם הוא חל זה דווקא בבגד לבן וחדש, ועוד שיש צד להתיר לגמרי- דהאידינא כלל לא קיים איסור גיהוץ.

סימן ש"צ- דיני גילוח וסריקה באבל:

מו"ק, י"ד:- "אבל אסור בתספורת, מדאמר רחמנא לבני אהרון: ראשיכם אל תפרעו- מכלל דכולי עלמא מחייב".

שו"ע, סעיף א'- "אבל אסור לגלח שערו(כל שיער שיש לו)...כל ל' יום, ושער השפה ומהצדדים- כל שמעכב את האכילה תוך ז' אסור, אחר שבעה מותר". **בש"ך תמה** איך התיר כאן לספר שיער המעכב את האכילה, לאחר ז' ימים(כרי"ץ גיאת), הרי בב"י לא חילק ואסר כל שיער אפי' המעכב, עד יום ל', כשיטת הראב"ד והרמב"ם.

פת"ש(א')- אם אירע ברית מילה והאבל סנדק או מוהל- אפ"ה אסור בתספורת.

סעיף ב'- מי שיושב אצל הספר, או ספר שמספר והודיעו לו שמת לו מת- מסיימים התספורת ורק אז אסורים. **הט"ז** הסביר שהסיבה היא משום כבוד הבריות, שהרי הוא באמצע התספורת,, ולא מכובד להפסיק באמצע. **אבל בחידושי רעק"א כתב** שאפילו לא התחיל להסתפר ורק הניחו לו המעפורת של ספרים על ברכיו- מותר להמשיך, כיוון שהתחיל בהיתר- ממשיך ומסיים.

היתר גילוח לאבל בחוה"מ(סע ג'):

מי שתכפוהו מתיו זה אחר זה- אם הוא אחד מאלו שהתירו להם להסתפר בחוה"מ כגון שיצא מבית האסורים- מגלח כדרכו בין בתער בין במספרים, אפילו תוך שבעה. אבל מי שאינו מאלו ורק תכפוהו המתים זה אחר זה- יכול להקל שערו רק בתער ובצנעא.

משך אזהרת זמן איסור גילוח(סע' ד'):

שו"ע- " על כל המתים מגלח לאחר ל' יום, על אביו ואמו- עד שיגערו בו חביריו".
רמ"א- "ואין הרגל מהני אם פגע קודם שיגערו בו חביריו... ובמקומות אלו נוהגין שאין מסתפרין על אב ואם כל י"ב חודש, אם לא לצורך(כגון שמכביד עליו השיער או משום שפוגש עכו"ם וזהו גנאי וכד').
עוד נחלקו האחרונים מהו שיעור גערה שהתירו בו להסתפר לאבל על אביו ואימו, ונוהגים ג' חודשים.

סיכום דיני גילוח באבל: אבל יכול להתגלח לאחר ל' יום, ובשיער המעכב אכילתו הקלו לאחר ז' ויש שחלקו. מי שתכפוהו שני אבלים הקלו שיתגלח אפילו תוך שבעה אבל בצנעא ובתער. כל זה בשאר מתים, אבל באביו ואימו מגלח רק לאחר שיגערו בו חביריו היינו זמן של כ- ג' חודשים, ולגבי הזקן הקלו שנחשב זמן גערה- חודש. גם אם יש רגל וגוערים בו חביריו- אינו מועיל להתיר גילוח במתו הוריו, אבל בשאר מתים מועיל כי רגל מבטל האבלות.

מצאנו מספר מצבים דומים בהם הצריכו חכמים שיחכה עד שיגערו בו חביריו: 1. סימן שפ'- שאבל אסור עד ל' יום ללכת בסחורה למרחק כי הוי פרסום גדול ודומה לשמחה, ובאביו ואימו אסרו לו לילך עד שיגערו בו חביריו. **2.** סימן שפ"ט'- לבישת בגד מגוהץ אסור לכל אבל בתוך ל' יום, אבל לאחר מכן מותר, אבל מי שאבל על אביו או אימו אסור עד שיגיע הרגל ויגערו בו חביריו.

איסור נטילת שיער באשה(סע' ה'):

הגמ' באבל רבתי אומרת- "אשה מותרת בנטילת שיער לאחר ז'".
 הריף והרמב"ם פסקו אותה להלכה אבל הרמב"ן כתב שאשה אסורה כל ל' בתספורת- כמו איש.
 השו"ע פסק- "אשה מותרת בנטילת שיער לאחר ז'". וברמ"א כתב "ויש אוסרים אף לאשה וכן עיקר".

דין סירוק (סע' ו')

שו"ע- "לסרוק ראשו במסרק מותר אפילו תוך שבעה". בש"ך מביא שיש מחל' בהבנת השו"ע האם ההיתר סירוק הוא דווקא באשה או גם באיש.

דין נטילת ציפורניים (סע' ז')

שו"ע- "כשם שאסור לגלח כל ל' יום, כך אסור ליטול ציפורניים בכלי, אבל בידיו או בשיניו מותר אפילו תוך שבעה...".
 אשה שאירע ליל טבילתה אחר שבעה, תוך ל'- לא יכולה ליטול בשיניה כי אינה נוטלת יפה, לכן כתב בשו"ע- "תאמר לעובדת כוכבים ליטלם לה בתער או במספרים" רמ"א- ה"ה שתאמר לישראלית, ולא דווקא לעכו"ם. ש"ך- דוחה את הרמ"א וכותב שאפשר רק ע"י גויה ולא ע"י ישראל כי שלוחו של אדם כמותו.
 הט"ז כאן תמה- שהרי בסעיף ה' התרנו באשה נטילת שיער אחר ז', אז מה השאלה לגבי נטילת ציפורניים לטבילה הרי אין זה חמור מנטילת שיער שהתירו לאשה לאחר ז'? ולפיכך נראה שלט"ז יהיה אפשר לאחר ז' ימים- אפי' ע"י האישה עצמה, כמו בנטילת שיער.

סימן שצ"א- אבל אסור בכל מיני שמחה:

מו"ק כב:- "על כל המתים כולן, נכנס לבית השמחה לאחר ל' יום. על אביו ואימו- לאחר יב' חודש".

פירוט סוגי השמחות ודיניהם:

- א. נישואין (סע' ג'): ברוב הראשונים ובשו"ע (סע' ב') כתב שאבל על שאר קרובים אסור להיות נוכח בשמחת נישואין כל ל' יום. אבל על אביו ואימו- יב' חודש.
 שלבי הנישואין: 1. חופה- בשו"ע (סע' ג') מובאות 2 דעות גבי השאלה האם מותר לאבל להכנס לשמוע החופה שלא בשעת אכילה, אם החופה נערכת בתוך אולם. יש מי שמתיר ויש מי שאוסר ויכול רק לעמוד מחוץ לאולם לשמוע הברכות. הרמ"א היקל אם החופה נערכת בבית כנסת ששם אין סעודה ושמחה שאבל על אביו ואימו יכול אחר ל', וכן מותר להכניס החתן לחופה. בגשה"ח כתב שרוב מסדר חופה יכול לסדר אפילו בתוך ל' על אביו ואימו אם החופה לא במקום הסעודה. ובילקו"י כתב שמותר להקל כך רק במקום הצורך.
 2. נוכחות באולם החתונה- לכל הדעות אסור לאבל להשתתף בסעודת הנישואין. נשאלת השאלה האם יכול האבל לשהות במקום הסעודה- לרוב הראשונים נראה לאסור אפילו נוכחות במקום השמחה. האחרונים הקלו בהורי החתן והכלה שאבלים על הוריהם שיוכלו להיות נוכחים בחתונה של ילדיהם, אפילו בסעודה. בילקו"י כתב שיכולים להיות בחופה, שבע ברכות, כתובה, ואם נשארים לסעודה- יעזרו לשמש ולהגיש כיבוד לאורחים ואז שרי.
- לגבי שאר קרובים- כתב בגשה"ח- "מותר לשאר קרובים להיות נוכחים בחתונה על כל מרכיביה ושלביה, באופן שיעזרו לשמש בסעודה, ולאכול הסעודה ביחידות, היינו שלא על

שולחנות האולם עם שאר האורחים. וזה כמובן, לאחר ל" יום לאביו ואימו, ובתוך ל' לשאר קרובים. אם האבל אח או אחות לחתן וכלה- מתירים לו אף בתוך ל' לאביו ואימו, באופן הנ"ל". בילקו"י כתב ששאר קרובים יכולים להשתתף בחופה וכן בחתונה בששעה שלא מנגנים ובלבד שיעזרו לשמש כמלצרים. כל זה דווקא בקרובים שיגרם לחתן ולכלה צער אם הם לא יהיו, ומ"מ בשעה שיש ניגונים- נכון שיעזבו את האולם לחלוטין.

ב. שאר שמחות(סע' ב'): ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, סיום מסכת וכד':

1. ברית מילה: בראשונים נחלקו- יש שהתירו להכנס לסעודת ברית מילה כיון שאין זו שמחה, משום צערא דינוקא. אבל יש שאסרו כיון שזו בכל אופן שמחה. הרמ"א בסעיף ב' הביא את 2 הדעות- א. שמותר לאבל להשתתף בסעודת ברית מילה או פדיון הבן, אף בתוך ז', כיון שאין זו שמחה, וכל זה בלבד שלא ייצא מפתח ביתו.

ב. יש אסורים השתתפות בכל סעודה, גם בברית מילה, כל שהוא תוך יב' חודש על אביו ואימו. למעשה כתב שבתוך ביתו של האבל מקילין להשתתף בסעודה של ברית או פדיון וכד'. אבל שהוא אבי הבן הנימול- עושה הכל כרגיל, אפילו ביום א' לאבלותו, כולל לבישת בגדים. סנדק ומוהל שהם באבל- יכולים להשתתף במעשה הברית, אפילו תוך ז' ימים לאבלם, כל שלא אוכלים שם, ואם אוכלים שם- שרי רק לאחר ל' יום לאו"א. אבל על שאר קרובים יכול להשתתף בסעודה כזו אפילו בתוך ל'. והש"ך חולק שרק לאחר ל' בפת"ש(ד') כתב שאם שכח והשתתף בשבת בסעודת "שלום זכר"- יכול ללכת מחר בבוקר גם לברית כי אחרת יראה כדברים של פהרסיא.

2. בר מצוה וסיום מסכת: בש"ך כתב שאבל תוך י"ב חודש לאביו ואימו יכול להשתתף בסעודת סיום מסכת. וה"ה סעודת בר מצוה כפי שכתב בפת"ש, ה'- שסעודת בר מצוה הינה כסעודת מצוה כי בשניהם נאמרים דברי תורה= דרשות. בגשה"ח כתב שמקילים לאבל על או"א שיכול להשתתף אחר ל' בסעודת מסכת, בר מצוה, חנוכה, חנוכת הבית- כל שבעל השמחה דורש. וכן כתב בילקו"י אלא שהוסיף שכל ההיתר להכנס זה דווקא שלא בזמן הנגינה, וה"ה בכל מיני סעודות המצווה הללו, כל שאינו נמצא בזמן שמנגנת התזמורת והוא אחר ל'- שרי. אבל בסעודת שבע ברכות ונישואין וכד' החמירו גם שלא בשעת הנגינה כפי שהתבאר כבר לעיל.

3. שאר שמחות: גשה"ח- כל מיני כינוסים של שמחה, טיולים חברתיים, מאורעות ומפגשים משמחים- אסור לאבל על או"א כל יב' חודש, ועל שאר קרובים- ל' יום. ובתוך ז' ימי האבלות אסורים גם בדברים העלולים להביא לידי שמחה כגון החזקת תינוק ברוע וכד'.

4. אמירת ברכות ודברי שמחה: כתב בפת"ש שאבל תוך ז'- לא יאמר את פסוקי השמחה של ההבדלה, וכן לא יקדש הלבנה, אם יתאפשר לו לקדשה אחרי השבעה.

סיכום כללי: באופן פשוט אין לאבל להשתתף בשמחות בימי אבלו. אבל על או"א אסור לו יב' חודש, ועל שאר קרובים ל' יום. המקומות שהקלו בהם לאבל על או"א זה לעולם לא בתוך ל'- אם זו סעודה עם שמחה, אבל סעודה שאין בה שמחה כגון פדיון הבן או ברית או סיום מסכת- הקלו בהם אפילו תוך ז' אם לא יוצא מביטו. הרמ"א כותב שהמנהג הוא שלא לאכול מחוץ לביתו בשום סעודה כל י"ב חודש, ובתוך ביתו מקילין שיאכל בכל סעודות שאין בהם שמחה כמו ברית וכד', אבל בנישואין מחמירים. מכאן מגיע הרמ"א בסעיף הבא(ג') לדבר על חופה וחתונה- כי בזה הכי מחמירים שהרי היא הכי שמחה שיש. למעשה הקלו לאבל לבוא לחופה שאיו בה ניגונים וכל זאת רק לאחר ל' יום להוריו. עוד יש שהקלו שיוכל לשהות באולם הנישואין ולא רק בחופה כשהופך את עצמו למלצר. כל מה שאמרנו כאן זה בכלליות, ועיין בהרחבה לעיל.

סימן שצב'- אבל אסור כל ל' יום לישא אשה:

מו"ק כג:- "ת"ר- כל ל' יום לנישואין, מתה אשתו-אסור לישא אשה אחרת עד שיעברו עליו ג' רגלים". היינו שאסור להנשא בל' יום ראשונים של אבלו, ומי שהיה נשוי צריך לחכות ג' רגלים.

כן הסכימו הראשונים ופסק בשו"ע(סע' א')- שלאחר ל' ימי האבל על אביו ואימו, וכש"כ שאר קרובים יכול לישא אשה ולערוך סעודת נישואין(לעצמו, כי באחרים ראינו הדין בסימן קודם), גם באדם שקיים כבר מצוות פריה ורביה. שלמרות שאסרו שמחה לאבל על הוריו כל יב' חודש- נישואין התיירו, כיוון שיש בזה מצווה.

• דין אירוסין(קידושין)- סעיף א':

נחלקו הראשונים האם מותר לאבל על או"א לארס אשה בתוך ל' יום: **הרמב"ם** כותב שמותר לארס אפילו ביום מיתת הוריו, שמא יקדמנו אחר. **אבל הרמב"ן**, **רא"ש וטור** אסרו אירוסין כמו נישואין- שמותרים רק לאחר ל' יום מהמיתה. **להלכה פסק השו"ע לקולא כרמב"ם** - "ומותר לקדש אשה אפילו ביום המיתה, והוא שלא יעשה סעודה". **אבל הרמ"א חולק** והוסיף: "וי"א דגם לארס אסור כל ל'...וכן עיקר".

היתרים בנישואין תוך ל' (סע' ב'):

ע"פ השו"ע- מי שמתה אשתו התיירו לו להנשא רק לאחר שיעברו ג' רגלים- לא משום תוספת אבלות אלא בכדי שתשתכח אשתו הראשונה (**ש"ך** (ב')-באשה הקלו לאחר ל' יום שמת בעלה כי משתכח מליבה מהר ובכל דהו ניחא להו), וע"י שמחת הרגלים שוכח אותה.

אבל ישנם **מקרים בהם הקלו להקדים שיתחתן אפי' בתוך ל':** כגון מי שלא קיים מצוות פו"ר או שיש לו בנים קטנים(שצריך אמא שתסייע לו ותטפל בהם כפי צורכם) או שאין לי מי שישימשנו- מותר לו לקדש אשה מיד ולכנוס אותה לאחר שבעה, אבל לא יבוא עליה עד לאחר ל' יום, אא"כ שלא קיים מצוות פו"ר שאז יכול לבוא עליה אפילו בתוך השלושים, לאחר השבעה.

"קולת הרמ"א"- אפילו בתוך ג' רגלים: **ברמ"א הביא בשם תה"ד-** שאדם אבל שאין לו מי שישימשנו בדברים אישיים כגון חפירת שיער וכד'- באלו הקלו אפי' הוא עשיר ויכול לשכור משרתים, כי צריך דווקא לאשתו וכד' שתסייע לו בדברים כגון אלו. **מסיים הרמ"א(שם)-** "ולכן נשתרבו המנהג שרבים מקילין בעניין, ונושאים נשים תוך(=קודם) ג' הרגלים, ובעל נפש יחוש לעצמו". **ז"א-** יש פה קולא שכולם יכולים להשתמש בה ולהתחתן ל' יום אחר מות האשה שלהם(כי ל' יום צריך תמיד גם אם לא מתה אשתו משום האבל. בתחילת הסעיף ראינו מקרים שונים שהקלו גם בזה, כגון שלא קיים מצוות פו"ר, אבל במקרה כזה כלל לא צריך להכנס לקולא של הרמ"א כי בלא קיים מצוות פו"ר הקלו לכ"ע) עם אשה אחרת כי צריכים לאשה וכד'.

בפת"ש (ג') כתב שגם לדעת המקילה ברמ"א שמתירה אפילו בתוך ג' הרגלים, זה רק לאחר ב' רגלים ולא לפני כן. **אבל מהשב"י והחת"ס** משמע לקולא שכיוון שיצר לב האדם חזק וקשה לו להישאר ללא אשה- יש להתיר לו בכל מקרה, גם תוך ג' רגלים(לאחר ל' יום כדלעיל).

האם שמיני עצרת נחשב רגל לעניין זה? בפת"ש(א') בשם הדגו"מ- שמיני עצרת נחשב כרגל בפני עצמו לעניין זה, וע"ש שהתירו למי שמתה אשתו ביום ג' דחוו"מ פסח- לישא אשה ביום כ' אדר שני, שהרי עבר עליו יותר מיב' חודש, אע"פ שלא עברו עליו ג' רגלים(משמע שמיני עצרת לא נחשב רגל בפני עצמו).

למעשה כתב בילקו"י- "בזמן הזה נוהגים לישא אשה למי שמתה אשתו- לאחר ל' יום, ואין צריך ג' רגלים (כרמ"א). על כן אין לרבנים ורושמי הנישואין לעכב נישואין לאחר שיעברו ג' רגלים".

אבל גשה"ח חולק- גם בזמן הזה אין לישא אשה בתוך ג' רגלים כמו התקנה המקורית.

• אשה אבלה ואיש שלא קיים מצוות פו"ר (סע' ג'):

בסעיפים הקודמים ראינו שיש להקל באדם אבל שלא קיים מצוות פו"ר שיכול לקדש אשה ואף לבוא עליה לאחר השבעה. בסעיף הזה מדובר במקרה שהאשה אבלה כגון שמת אחיה ומי שמשודך אליה(מי שעומד להתחתן איתה) לא קיים פו"ר, והתירו לו לכונסה ולבוא עליה לאחר שבעה.

נחלקו הראשונים האם ההיתר הוא אפילו שלא במקום הפסד, כגון שלא הכינו צרכי הסעודה ולא יפסיד כלום, אבל בכל זאת הקלו והתירו לו כיוון שלא קיים מצוות פו"ר- ר"ת. או שרק בצירוף לכך שלא קיים מצוות פו"ר יש גם כן מקום הפסד כגון שהכין צרכי סעודה ועלול להפסידם אם לא יקדשה עכשיו, ורק בצירוף שני אלו הקלו- רא"ש.

להלכה משמע בשו"ע כרא"ש כי כתב את ההיתר דווקא במקרה "שהכין צרכי חופה...", היינו שמלבד מה שלא קיים פו"ר יש כאן גם הפסד. וכן בט"ז עולה שרק במקום הפסד הקלו. הט"ז מחדד את גודל החידוש של סעיף זה- שבסעיפים קודמים הקלו על הגבר שהוא היה האבל כי היה מחוייב במצוות פו"ר, אבל כאן "התיר לה בשבילו, שהוא יקיים מצוות פו"ר, וזה לא מצינו בגמרא להיתר בהדיא...והרא"ש לא סמך על ר"ת להתיר בזה אלא משום הפסד הסעודה שצירף לזה...".

רמ"א, סעיף ג'-מי שיש לו בנים קטנים ונתרצה לישא את אחות אשתו, מותר לכונסה בתוך ל' יום. לגבי הביאה- תלוי אם כבר קיים פו"ר ואז יכול רק לאחר ל' יום, ואם לא קיים- יכול אחר השבעה.

• סימן שצג'- איסור יציאת אבל מביתו ודינים נוספים:

מו"ק, כא:- "ת"ר: אבל- כל ג' ימים ראשונים אינו הולך לבית האבל, מכאן ואילך הולך, ואינו יושב במקום המנחמין אלא במקום המתנחמין".

שו"ע, סעיף א'- "אבל ג' ימים ראשונים אינו יוצא... מכאן ואילך אם מת לאחרים מת בשכונתו- יוצא... ואם אין שם(מספר אנשים מספיק) כדי מטה וקובריה- יוצא אפי' ביום הראשון...".
רמ"א- מקצת יום ג' הרי הוא ככולו. אבל למעשה כותב שלא ראה שנוהגים כן כיום, ולכן בכל מקרה לא ייצא לבית הקברות וכד'.

• יציאת האבל מביתו במקום צורך או מצווה(סע' ב'):

שו"ע, ב'- "אבל שבוע הראשון אינו יוצא מפתח ביתו, אפילו לשמוע ברכות חופה או מילה".
ברמ"א מיקל שמי שרוצה לצאת בלילה מפני הצורך- לא הפסיד. "והא דאסור לצאת חוץ לביתו היינו דווקא לטייל או למו"מ וכד', אבל... מי שצריך לילך בדרך או לשאר דברים הצריכים לו הרבה כגון דבר האבד- מותר לו לצאת וכן נוהגים...".

• יציאה לבית הכנסת(סע' ג'):

שו"ע, ג'- האבל אינו יוצא בחול לבית הכנסת, אבל בשבת יוצא. ואנו נוהגים שבכל יום קריאת התורה יוצא לבית הכנסת. אבל הרמ"א חולק ואומר "שבמדינות אלו נוהגין שאין יוצא אלא בשבת".

בפת"ש(ב') כתב בשם החכמת אדם שמותר לאבל שאין מניין בביתו לצאת לבית כנסת בשביל שלא יפספס קדיש וקדושה. אבל המג"א חולק שבכל מקרה אינו הולך לביהכנ"ס ורק אם יש מניין בחצירו- שרי.

• **שינוי מקום בביהכנ"ס בחול ובשבת(סע' ב', ד'):**

מצינו שתי דעות הפוכות בדבר שינוי מקומו של האבל:

השו"ע נטה לכך שלא ישנה האבל מקומו אפילו בחול, ובודאי לא ישנה בשבת כיוון שנראה כנוהג אבלות בפהרסיא, וכך כתב (סע' ב')- "בשבוע השלישי של האבלות יושב במקומו ואינו צריך לשנות מקום", וכן בסעיף ד'- "הנוהגים כשהם אבלים שלא לשנות מקומם בביהכנ"ס בשבת- יפה הם עושים". לעומת השו"ע, הרמ"א חולק וסובר שיש חובה לשנות מקום בבית הכנסת כחלק מן האבלות. וכך כתב בסעיף ב'- "נהגו שבשאר קרובים אין יושבים במקום ל' יום, ובאביו ואימו- יב' חודש". וכן גבי שבת כתב בסעיף ד'- "וי"א שגם בשבת ישנה מקומו, וכן המנהג פשוט ואין לשנות". הש"ך(ז') מסבירו- "דסבירא ליה שאין זה דבר של פהרסיא שאין אבלות ניכר בזה כ"כ שהרבה פעמים אדם מחליף מקומו אפילו אינו אבל".

היתר יציאת מוהל או בעל ברית בתוך ז'(סע' ג' ברמ"א):

רמ"א, סע' ג'- אם האבל מוהל או בעל ברית: לאחר ג' ימים יוצא לבית כנסת(לאחר שהתפלל בבית) כשמביאים לשם התינוק בשביל הברית, אבל תוך ג' ימים לא ייצא. אבל אם אין מוהל אחר בעיר- יוצא אפילו תוך ג'. ויש שהקלו(זה לשיטת הבית יוסף שהתיר לצאת לביהכנ"ס כל יום שיש קריאה בתורה, ק"ו לברית כנ"ל) אפילו בתוך ג' אפילו יש מוהל אחר בעיר. ואם יוצא למילה מותר לו לגלח הזקן ולתקן הציפורניים- רק אם אין מוהל אחר. "וכן כל דבר מצווה שא"א לעשות בלא האבל מותר לו לצאת לקיים המצווה".

הש"ך(ד') כתב שכל הדיון הוא דווקא בסנדק או מוהל, אבל אבי הבן פשיטא שיכול לצאת לברית מילה של בנו אפילו בתוך ג' ימים.

היתרי יציאה בתוך ז'- ילקוט יוסף(קל"א, קל"ב):

1. מותר לאבל ליסוע לביתו ע"ש כדי לקדש ולסעוד עם משפחתו בשבת, אפילו בתוך ג' ימים ראשונים.
2. מותר לצאת בלילה ברכב לישון בביתו בתוך השבעה.

• **דברים שיש בהם חילוק בין ג' ימים ראשונים של השבעה לימים האחרונים:**

אגב החילוק בסימן זה בין ג' ימים ראשונים של השבעה לימים שאחריהם, נביא מספר מקומות נוספים בהם יש חילוק זה:

- א. כאן- הקלו לאבל לצאת לאחר ג' ימים לבית האבל וללויה. והרמ"א כתב שאין נוהגין.
- ב. כאן- הקלו למוהל או לבעל ברית לצאת אחר ג' ימים(ויש שהקלו אפילו בתוך ג' כשאין אחר).
- ג. סימן שפ', סע' ב': עני-ג' ימים ראשונים אינו עוסק בכלום, אחר ג' ימים התירו לו לעשות מלאכה בצנעא בביתו.
- ד. שם, סעיף ה'- הקלו אחר ג' ימים לעשות מלאכתו בדבר האבד(ובהפסד מרובה התירו אפילו בתוך ג').

ה. סימן שפה', א'- אבל ג' ימים ראשונים אינו שואל ואינו משיב בשלום כל אדם. לאחר ג'- אינו שואל, אבל אם אחרים שאלו אותו ולא ידעו שהוא אבל- משיב להם. משבעה עד ל'- שואל בשלום אחרים ואין אחרים שואלים בשלומו, ובאבל על אביו ואימו אין שואלים בשלומו אפי' כל יב' חודש.

ו. בגשר החיים כתב שרבים מקפידים שלא ללכת לנחם בבית האבל עד שיעברו ג' ימים ראשונים, משום שג' ימים ראשונים לבכי ואז תקפה של האבלות וקשה לו לקבל תנחומים.

סימן שצה'- מקצת יום השבעה והשלושים ככולו:

בשו"ע פסק כרבינו ירוחם- שגם בסוף השבעה וגם בסוף השלושים יש דין "מקצת היום ככולו" אלא שיש לחלק- שבסוף השבעה היא תלויה בעמידת המנחמים, היינו שהיא מסתיימת מהרגע "שעמדו המנחמים מאצל האבל", ואילו יום השלושים מסתיים מהרגע שהנץ החמה. **ברמ"א כתב-** "ובמדינות אלו שאין המנחמין רגילין לבוא ביום ז'- צריך להמתין עד שעה שרגילים המנחמין לבוא בשאר ימים, דהיינו לאחר יציאה מבית הכנסת...".

הט"ז(סימן ת"ב, ס"ק ה') הסביר את טעם החילוק בין יום ז' ליום ל': שבעת ימי האבלות עניינם המנעות מפעולות שיש בהם "קום עשה", על האבל להשאר במקומו ולבטל כל עשייתו לאבל בו הוא נמצא. לכן בתחילת היום השביעי צריך מספיק זמן לבטא את אי העשייה ורק אז נחשב שהתאבל באותו יום, וזהו שיעור עמידת המנחמים. אבל השלושים מתאפיינים בדברים האסורים על האבל משום ההנאה הנמצאת בהם כגון- גיהוץ, גילוח וכד'- היינו הם איסורי לא תעשה. עצם הביטוי של האי עשייה הוא בהמנעות מהם עד אותו רגע קצר של הנץ החמה ואז כבר יהיו מותרים בהם מיד. **אבל יש שחלקו על חילוק זה של הט"ז (פת"ש, ב').**

מקצת הלילה ככולו: בפת"ש(א') כתב שבטור יש מחלוקת ראשונים האם אומרים בליל שביעי מקצת הלילה ככולו, ויהא מותר בדברים האסורים לאחר שעובר חלק מן הלילה. (הר"מ מרוטנבורג החמיר בכך). **בשו"ת הרדב"ז הכריע** שבדברים האסורים בז' ימי האבלות שיש בהם מצווה כמו ת"ת ותשמיש המטה- אפשר לסמוך שמקצת הלילה ככולו, אבל בשאר איסורים צריך לחכות לבוקר.

מקצת היום ככולו באבלות על אביו ואימו: בשו"ע, סעיף ג', כתב שמי שמת אביו בר"ח ניסן לא אומרים בכ"ט אדר הבא שמקצת היום ככולו אלא צריך לנהוג דברים האסורים עד ר"ח ניסן. דהיינו לעניין יב' חודש אין דין מקצת היום ככולו כי צריך למנות יב' חודשים ולא הולכים אחר הימים. **והרדב"ז** הקל בכך שמקצת יום כט' ככולו- עיין פת"ש(ג').

מקצת היום ככולו בשבת: הב"ח סובר שבשבת אין אומרים מקצת היום ככולו משום שלא עשה בה מעשה הניכר, כי אין אבלות בפהרסיא בשבת. **אבל הש"ך והט"ז דחו דברי הב"ח וגם בשבת אמרינן מעט היום ככולו(יבואר בסימן ת').**

אבלות ביום היארציי"ט(רמ"א, סע' ג'): כתב הרמ"א- "ונהגו להוסיף עוד היום שמת בו האב או האם לנהוג בו דין י"ב חודש, ונכון הוא". דהיינו שביארציי"ט כל שנה ינהג מנהגי אבלות. בשנה מעוברת- שיכול להכנס

לבית המשתה אחר י"ב חודש ואז ביום היארציי"ט כבר לא יתאבל כמו שכתב הרמ"א, כי שבר כבר את האבלות בהליכתו לבית המשתה.

סימן שצ"ו - דין אבל שלא נהג אבלותו כל שבעה:

המקור לדין ההשלמה של האבלות הוא מדברי **הראב"ד שדקדק מהגמ'** במו"ק(דף כ', א') שם נאמר שמי שקיים אבלות אפילו מעט לפני הרגל- אינו צריך להשלימה אחר הרגל. דייק הראב"ד שדווקא אם קיים אפילו מקצת אבלות אינו צריך להשלים. הא אם לא קיים כלל אבלות- צריך להשלימה. והרא"ש כתב שכל מה שמשלים זה דווקא מי שלא נהג כלל אבל מי שזילזל במקצת הימים- אינו משלים האבלות. וכן פסק בשו"ע, סעיף א'- "אבל שלא נהג(בכלל) אבלותו תוך שבעה בין בשוגג בין במזיד- משלים אותו כל שלושים, חוץ מהקריעה שאם לא קרע בשעת חימום אינו קורע אלא תוך שבעה, חוץ מאביו ואימו שקורע אפילו לאחר שבעה."

מי שלא היה יכול לקרוע בזמן שמועה(סע' א'):

נחלקו האחרונים: הב"ח כתב(מובא בש"ך) שמי שהיה חולה מסוכן בשעת שמועה או שהיה מנוע מלקרוע כי לא היתה דעתו צלולה- ברגע שחזר לבוריו- קורע כיוון שחשיב לגביה שעת חימום, ולכן יקרע אפילו אחר שבעה. אבל הט"ז חלק עליו- שרק מי שהיה מנוע בשל שלא הייתה דעתו צלולה- הוא יכול לקרוע אפילו אחר שבעה כי חשיב שעת חימום, אבל מי שהיה חולה מסוכן ובשל כך לא קרע- כבר עברה השעה שלו כיוון שהיה בר דעת.

בסעיף ב' כותב בשו"ע כרא"ש- שכל הדין הוא במי שלא ידע ולכן לא התאבל וכד', אבל מי שידע שמת לו מת וזילזל במקצת הימים היינו שהתחיל לספור אבלותו רק ביום מאוחר- אינו משלים הימים.

• היה קטן בשעת קבורה והגדיל בתוך ימי האבלות(סע' ג'):

נחלקו מהר"ם והרא"ש: מהר"ם- כשהגדיל חייב למנות שבעה ושלושים משעה שהגדיל, למרות שבשעת קבורה היה עדיין קטן. הוכחה: מי ששמע שמועה קרובה ברגל- נוהג שבעה ושלושים לאחר הרגל, למרות שבזמן השמועה היה פטור ומנוע מלהתאבל.

רא"ש- כיוון שבשעת עיקר החיוב היה קטן- פטור אחר שהגדיל לגמרי, אפילו הגדיל בתוך השבעה. ודחה הוכחת המהר"ם ששם מיירי שהאדם עצמו מחוייב אלא שהיום מנוע לקיים את הדינים, אבל גבי קטן- כלל אינו בר חיוב ביום החלות, וממילא פקעו ממנו לגמרי דיני האבלות.

בשו"ע, סעיף ג' פסק כרא"ש- "קטן שמת אביו ואימו, ואפילו הגדיל תוך שבעה- בטל ממנו כל דין אבלות ואינו חייב בו". הש"ך כתב שהב"ח פסק כמהר"ם- שקטן שהגדיל מונה שבעה ושלושים משעה שהגדיל (כשהגדיל בתוך ל' לקבורה).

הט"ז(ב') הקשה על השו"ע שכן כל יום מימי השבעה הוא יום בפני עצמו- א"כ כל יום יש חיוב מחדש אז איך פטר את מי שגדל מלמנות הרי עכשיו חל עליו חיוב מחדש. ועוד שנראה שהשו"ע סותר עצמו שכן בסימן שמ"א, סעיף ב' פסק שאונן שהיה פטור מהבדלה במוצ"ש משלים אותה לאחר הקבורה ביום א' וכד'- א"כ משמע שאע"פ שבשעת עיקר החיוב היה פטור- מ"מ מחייב אותו בהבדלה אחרי כן, אז איך כאן פטר את הקטן שהגדיל? מכוח קושיות אלו כתב הב"ח שהולכים אחר המהר"ם- שתמיד אזלינן בתר השתא, וכיוון שעכשיו הוא בר חיוב- מתחייב, אע"פ שבזמן עיקר החיוב היה פטור.

אבל הט"ז בעצמו תירץ - שדברי השו"ע כלל לא סותרים זא"ז, והבדלה זה דין שמתחייב בו גם ביום א' כיוון שעיקר חיוב ההבדלה אינו דווקא או בעיקר במוצ"ש אלא כל ג' ימים משבת, לכן כשנקבר המת - חוזר להתחייב בהבדלה, כי זמן חיובה גם עכשיו. אבל באבלות אין הדין כן כי בה עיקר החיוב נובע מזמן עיקר המרירות שהוא בשעת הקבורה - ומי שנפטר ממנה אז כבר לא יכול להתחייב בה.

לכן להלכה סיכום הט"ז שיש לקבל את פסקי השו"ע גם בסימן שמ"א - שמבדיל אחר הקבורה, וגם את פסקו כאן שאין קטן שנעשה גדול חייב באבלות.

בפת"ש (ב') כתב בשם שו"ת "שיבת ציון" שלכא' קשה על הט"ז שכתב בסימן שמ' שקטן חייב בכל דיני אבלות מדין חינוך - א"כ, כיצד פסק כאן כשו"ע שקטן שהגדיל פטור מהכל, הרי אפילו לא הגדיל - יהיה חייב לשיטתו - מדין חינוך?! **ונראה לתרץ** שיש שני דינים בהם לא חלים גם לט"ז הלכות אבלות מדין חינוך - הראשון הוא כשאין לו אבא שחייב בחינוכו, וכן שלא נאמר דין חינוך באבלות במקום שמבטל את הילד מלימוד תורה. בשני מקרים הללו - אע"פ שלא חל דין חינוך באבלות - נחלקו כאן האם ילד כזה שגדל יצטרך להתאבל שלא רק מדין חינוך.

פטור קטן מדיני אבלות של יב' חודש: פת"ש(ד') - מלשון השו"ע נשמע שקטן פטור גם מאבלות יב' חודש על אביו ואימו. אבל בחכ"א חילק וכתב שאבלות יב' חודש על הוריו זה בכלל מדין כיבוד הורים ולא אבלות ולכן גם קטן יתחייב בהם.

סימן שצ"ז - דיני עדות לנהוג אבלות על פיהם:

בשו"ע, סע' א' פסק - "מתאבלין ע"פ עד אחד, ועד מפי עד, ועכו"ם מסיח לפי תומו". זאת אחר **שנחלקו הראשונים** בדיון זה: **הרמב"ן** הלך אחר העיקרון שכל עדות שמשיאין אשה על פיה - מתאבלין על פיה, **ולכן פסק** שעל פי עד אחד ועד מפי עד וכו' - **מתאבלין**. **המהר"ם כתב** שאין מתאבלין ע"פ עד אחד. **בב"י כתב** שהמהר"ם חזר להודות לרמב"ן.

בעניין נכרי המסיח לפי תומו: ראינו שכתב בשו"ע שסומכין עליו לעניין שמתאבלין ע"פ דבריו. **אולם בט"ז הביא את דעת המהרש"ל** - דאין עכו"ם נאמן במסיח לפי תומו אלא לעדות אשה(שנאמנת עליה אשה), אבל בכל עדויות דעלמא - אין עכו"ם נאמן בין להקל בין להחמיר. **שלא כראבי"ה שכמוהו פסק בשו"ע.**

נראה שמדין זה ניתן ללמוד לגבי עיתון שכתובה בו שמועה על מות מישהו וכד' - למ"ד שמסיח לפי תומו נאמן - הרי שאולי גם כתבה בעיתון שניתן לומר דהוי מסל"ת שהשו"ע האמין לו לעניין אבלות

מכתב שמת קרובו ומסופק מתי מת קרובו: מי שכתבו לו שמת קרובו ויש ספק אם מת לפני יותר משלושים יום והוי שמועה רחוקה או שמת בתוך ל' יום והוי שמועה קרובה וצריך להתאבל עליו: **נחלקו האחרונים:**

ש"ך(א') - **כתב הב"ח** שהולכים אחר חזקת החיים שמת מאוחר ככל האפשר, ולכן מתאבל. אבל אם מדובר על **מכתב ששלח ת"ח** - אמרינן שמסתמא עברו ל' יום אחרת היה מבאר במכתב שזה קרוב למיתה כי יש בכך הרבה נפק"מ, כגון האם להתאבל. ולגבי מי שהורו לו לא להתאבל מספק שמועה קרובה, ואח"כ התברר שמת תוך ל' היה - פטור מלהתאבל.

ט"ז(ב') - **בספק שמועה קרובה** - לא מתאבלים כי **באבל הולכים אחר המיקל** - ולכן פטורים מאבלות בשל **הספק**. הוא דחה את דברי הש"ך שיש חזקת חיים, כי לא אמרינן הכי היכא שיש מת לפנינו כמו מי שפיקח את הגל בערב פסח ושחטו עליו הקרבן ואחרי כן נמצא מת תחת הגל - שצריך אותו אחד לעשות פסח שני

ואע"פ שבזמן השחיטה לא נתגלתה הגופה- משמע שלא אמרינן שמחזיקים שהמת היה חי עד שממש גילו אותו, אלא נחשב מת למפרע מרגע החיפוש בגל ולכן לא מועילה השחיטה שהייתה אז על אותו שפיקח את הגל. כי במת שנמצא לא אמרינן שחזקתו חיים.

ולגבי מי שנודע לו למפרע שמת לו מת כשהורו לו שלא להתאבל מספק- נראה שאין צריך להתאבל כיוון שלמעשה נמצא עכשיו אחר ל' יום והוי שמועה רחוקה, וכמי ששגג ולא התאבל- שיכול להתאבל ולהשלים רק בתוך השלושים.

אמירת קדיש כשאינו יודע תאריך המיתה: ראינו לעיל מחל"ה האם הולכים אחר חזקת חיים וממילא יתאבל או שלא מתאבל כי הוי ספק דרבנן לקולא ועוד שבספק באבל מקלים. מ"מ יש לדון לגבי בן ששמע שמת אביו או אימו ואינו יודע מתי הם מתו, האם יאמר קדיש: **נחלקו בכך האחרונים:** בשו"ת דעת כהן סימן ריז' כותב שנראה שאין לו לומר כי גם לפוסקים שאומרים שהולכים אחר חזקת חיים ומחמירים שיתאבלו- מ"מ כאן אין להחמיר שיאמר קדיש כיוון שאולי אתי לידי קולא- שיאמר קדיש עליו הורין בחודש ה-12 ויחזיקם כרשעים, לכן לא יאמר. ובגשה"ח כתב שיאמר קדיש כמו שאמרו שיתאבל- משום חזקת החיים, ומי שאינו אומר אין להקפיד עליו.

סימן שצח'- אבלות יום ראשון דאורייתא:

הראשונים נחלקו מחלוקת גדולה האם יום ראשון של אבלות הוא מהתורה: רמב"ם, רי"ף ועוד- יום א' של אבלות הוא מדאו' אם הוא גם יום המיתה וגם יום הקבורה. רא"ש, ר"י, ר"ת- יום א' של אבלות הוא כיתר הימים- מדרבנן.

ראיות: לסייעת הרמב"ם- 1. מכך שהגמ' במו"ק דנה האם העשה של שמחת הרגל נדחה ע"י הל"ת של האבלות משמע שזה לא רק איסור דרבנן שאם כן ודאי לא ידחה עשה דאו', אלא זה איסור מהתורה. **2.** רק בגלל שאבלות יום ראשון מהתורה הרי היא דוחה עשה של תפילין.

לסייעת הרא"ש- 1. הרי אמרו הלכה כדברי המיקל באבל, ואם היה מהתורה למה מקילים. **2.** מכך שעל תינוק קטן משלושים יום לא מתאבלים שמא הוא נפל, ואי הוי דאו' היה צריך מספק זה להתאבל.

השו"ע הביא את דעת סיעת הרי"ף, שאבלות יום א' מדאו' בסתם, ואחריה את דעת הרא"ש שאבלות יום ראשון בכל מקרה אינה אלא מדרבנן- כיש אומרים. כידוע, ע"פ כללי הפיסקה בד"כ- סתם וי"א- הלכה כסתם. בכל אופן גם למ"ד שאבלות מדאו'- ה"ז רק בשבעת הקרובים. הרמ"א (סימן שצ"ט, יג') כתב שהלכה כמ"ד שאבלות היא מדרבנן. וכן כתב כאן הש"ך שהלכה כמ"ד שאבלות יום ראשון מדרבנן.

סימן שצט'- דיני אבלות ברגל והפסקתו:

מקור הדין: משנה במו"ק, יט, א': "הקובר את מתו שלושה ימים קודם לרגל- בטלה הימנו גזירת שבעה (רש"י- שלושה ימים לאו דווקא, אלא אפילו שעה אחת), מפני שאמרו: שבת עולה ואינה מפסקת, רגלים מפסיקים ואינם עולים...".

א. מתי רגל מפסיק אבלות שבעה(סע' א'):

שו"ע- צריך לנהוג אבלות בפועל קודם הרגל, אפילו בדברים שבצנעה, ואפילו שעה אחת. אבל אם שגג או הזיד או לא הספיק לנהוג אבלות קודם הרגל- אין הרגל מפסיק את השבעה, אלא נוהגים שבעה אחר הרגל.

ב. כיצד נוהג באבלות שנדחתה לאחר הרגל(סע' א'):

שו"ע- אבלות שנדחתה לאחר הרגל- למרות שבד"כ אין לעשות מלאכה בשבעה אפילו ע"י אחרים אלא בדבר האבד(סימן שפ')- מ"מ כאן הקלו שיכול לעשות בשבעה שאחר הרגל מלאכה ע"י אחרים וכן ע"י עבדיו ושפחותיו בביתו בצנעה, כל זאת מכיוון שגם ככה ברגל הוא התבטל ממלאכה אז הקלו עליו בכך לאחר הרגל. דבר נוסף ששונה באבלות כזו שנדחתה לאחר הרגל הוא לגבי ניחום האבלים- אין מנחמים אותו לאחר הרגל כיוון שהתעסקו והיו עימו בתוך הרגל.

ובמי שמתו מת ברגל- ממשיכים לנחמו להשלים את אותם הימים שלא התעסקו עימו ברגל. כגון מי שנקבר ביום הרביעי לחוה"מ והיו עם האבל שלושה ימי חוה"מ האחרים- משלימים אחרי הרגל את הימים החסרים לשבעה, וכן לעניין מלאכה כנ"ל- שכשעוברים שבעה ימים מהמיתה נעשית מלאכתו ע"י אחרים וכד', אע"פ שבפועל יושב עוד שבעה שהרי התחיל לשבת רק אחרי הרגל.

הנחת תפילין(פת"ש ג'): מי שנוהג אבלות דחוויה- היינו שנדחתה אבלותו לאחר הרגל **נחלקו האחרונים האם מניח תפילין ביום הראשון לאבלותו הדחוויה: מג"א**- יניח כבר ביום הראשון כיון שזו אבלות דחוויה. **שב"י**- יניח ביום השני לאחר הנץ.

ג. רגל עולה למניין שלושים(סע' א'):

כל הראשונים מסכימים ע"פ הגמרא שרגל עולה למניין שלושים- היינו שכל יום ברגל נספר כיום מן השלושים. בין מי שקבר מתו קודם הרגל, בין מי שקבר מתו בתוך הרגל. לעיל ראינו שמי שהספיק להתאבל אפי' מעט מהרגל אזי הרגל עולה לו גם במקום השבעה.

נחלקו הראשונים מדוע רגל עולה למניין שלושים: הרמב"ן הסביר שכיוון שברגל נוהגים איסורי אבלות מלבד המלאכות האסורות מחמת הרגל גופו(כמו גיהוץ ותספורת). שהרי מחמת הרגל אין לאסור ללבוש בגדים מגוהצים וליטול ציפורניים במספריים ולשמוח שמחת מריעות, ואילו מחמת האבל אסור בהם. יוצא שנחשב שהתאבל גם בימי הרגל ולכן עולים לו למניין שלושים.

אבל הרא"ש מסביר טעם קצת שונה שהסיבה שהרגל עולה היא לא בגלל שאסור בדיני אבלות של השלושים גם בתוך הרגל(כפי שהסביר הרמב"ן) אלא מפני שאסור מתורת הרגל בגיהוץ ותספורת. וכיוון שכך נחשב גם בתוך הרגל שהוא אבל כי אסור להסתפר ולגהץ. ממילא יוצא שהנפק"מ היא שאין לאסור עליו ללבוש בגדים מגוהצים וכד'- למרות שמתורת אבלות יש לאסור. דהיינו לרא"ש האיסור של האבל ברגל הוא מצומצם יותר.

השו"ע פסק כדעת הרמב"ן- "ורגל עולה למניין שלושים, שהרי דין שלושים דהיינו גיהוץ ותספורת נוהגים ברגל ולא מתורת הרגל בלבד אסור בהם אלא אף מתורת אבל שהרי מתורת הרגל מותר ללבוש כלים מגוהצים חדשים ולבנים ונוטל צפרניו במספרים ושמוח שמחת מריעות והבא ממדינת הים ומבית השביה והשאר שמנו חכמים מותרין לספר ולכבס, ומדין אבלות אסור בכלם כמו בחול".

ד. כיצד נוהג האבל בתוך המועד(סע' א'):

מו"ק, יד:- "אבל איננו נוהג אבלותו ברגל, שנאמר "ושמחת בחגך"...", **כתובות ד**, א': "אע"פ שאמרו אין אבלות במועד, אבל דברים שבצנעה נוהג". דהיינו נראה שאבלות שבפיהרסא אינו נוהג ברגל אבל אבלות שבצנעה נוהג. **וכן פסק בשו"ע, סעיף א', כרמב"ן, תוס ורא"ש, שלא כרמב"ם שכתב** שדברים שבצנעה נוהגים במועד.

איסור ת"ת לאבל בחג(פת"ש א'): בשם שו"ת "דת אש" - מותר וצריך האבל ללמוד תורה בחג, שכל מה שנאסר בצנעה זה תשמיש אבל ת"ת שהוא משמח כי "פקודי ה' ישרים משמחי לב" - אזי מצווה ללמוד ברגל, כיוון שמצוות עשה של "ושמחת בחגך" קודמת לאיסור אבלות שהם מדרבנן. ולכן גם מותר לאבל לעלות בשמחת תורה לתורה שהיו מצוות שמחה דרגל, ועוד שהיו דבר שבפיהרסיא כי רגילים של אח דעולה בשמחת תורה.

סעיף ב' עוסק במי שמת לו מת ברגל - עיין לעיל אות ב'.

ה. עליית שמיני עצרת כז' ימים:

עד כה ראינו שימי הרגל עולים לימי השלושים. עוד ראינו ונראה שחג נחשב כשבעה ימים ולכן מי שמת לו מת קודם הרגל- הרגל הראשון מבטל לו את השבעה והרגל השני מבטל את השלושים. **נחלקו הפוסקים במי שמת לו מת בתוך סוכות- האם עולה לו שמיני עצרת כיום אחד מן השלושים או כז' ימים שלימים: הגהות מיימוניות- שמיני עצרת נחשב כז' ימים רק למי שנקבר קודם הרגל, אבל אם נקבר בתוך הרגל נחשב ליום אחד. המהרש"ל חולק עליו ואומר שאין חילוק, ובין קובר מתו קודם הרגל ובין קובר מתו בתוך הרגל- עולה שמיני עצרת לז' ימים. הש"ך והט"ז נחלקו כמי לפסוק: הש"ך פסק לקולא כמהרש"ל, והט"ז חלק שהלכה כהגהות מיימוניות. למעשה כתב בגשה"ח- שבשה"ד אפשר לסמוך על שיטת המהרש"ל.**

ו. יו"ט אחרון של חג עולה למניין שבעה(סע' ב'):

שו"ע(סוף סע' ב')- "ובמקומות שעושים שני ימים מונה השבעה מיו"ט שני האחרון הואיל ומדבריהם הוא עולה מהמנין ומונה מאחריו ששה ימים בלבד". ז"א- אע"פ שראינו שאם לא הספיק להתאבל קודם הרגל- נדחית השבעה לאחר הרגל, מ"מ אם יש יו"ט שני- הרי הוא עולה למניין יום השבעה הראשון. בב"ח כתב שגם יו"ט שני של ראש השנה עולה למניין ז'. אבל בפת"ש(ה') כתב שיש אחרונים הסוברים שיום שני של ר"ה עולה רק אם הוא יום מיתה וקבורה ואז זו אבלות יום ראשון מן התורה שעולה לו, אחרת לא עולה לו יום שני של ר"ה כי שני ימי ר"ה כיומא אריכתא חשיבי.

ז. ביטול גזירת ל' ע"י הרגל(סע' ג'):

משנה: מו"ק יט', א': "הקובר מתו שמונה ימים קודם הרגל- בטל הימנו גזירת ל'". **ובהמשך הגמ'-** אליבא דאבא שאול, אפילו הקובר את מתו ז' ימים לפני הרגל, ויוצא שיום ז' של האבלות חל בערב הרגל- אומרים מקצת היום ככולו ויום ז' עולה לסוף ימי האבלות, וסופו עולה לתחילת השלושים, ומבטל הרגל את גזירת הל' יום.

ח. היתר גזירת השלושים בערב הרגל(סע' ג'):

דהיינו- אם יום השביעי של האבלות יוצא בערב הרגל וממילא יום זה נחשב גם לסוף השבעה, וגם לתחילת השלושים, ואז הרגל מבטל את גזירת השלושים- ממתי יכול להתנהג כאילו בטלה גזירת השלושים (שאוסרת למשל תספורת וכיבוס), מתי נאמר שמתנהג כאילו איננו אבל כלל?

הטור מביא בעניין זה שלוש שיטות בראשונים:

רא"ש, ראב"ד- מקילים שיכול כבר מבעו"י להסתפר ולכבס, ובלבד שילבש הבגדים המכובסים רק בערב. **ריב"א-** יעשה הכל רק סמוך לערב.

רמב"ם- יעשה הכל רק משכנס יו"ט.

בשו"ע פסק כרא"ש- "ומותר לרחוץ ולספר בערב ברגל". **רמ"א-** "סמוך לחשיכה, ובערב פסח מותר הכל מחצות שהוא זמן שחיטת קרבן פסח...". **בש"ך(יא')** דחה את היתר הרמ"א בער"פ אחר חצות וכתב שאין

לחלק וגם אז מותר רק סמוך לחשיכה, חוץ מתספורת שמותר מער"פ קודם חצות כי אז לא ימצא מי שיספר אותו.

שו"ע, ד'- כל מה שאמרנו שהרגל מבטל גזירת ל' היינו בשאר מתים, אבל מי שאבל על אביו ואימו- אין הרגל מבטל גזירת יב' חודש(היינו אפילו עברו שלושים אינו מבטל) אלא אסור להסתפר עד שיגער בו חבריו.

מי שחל ערב הרגל באחד מימי האבלות שאינו היום השביעי, כגון שערב הרגל הוא היום החמישי לשבעה: הרי הרגל מבטל גזירת השבעה, אם כן יהיה מותר בכיבוס ורחיצה(לשיטת השו"ע שרחיצה לא נאסרה כל ל')- אם כן ממתי יהיה היתר זה? **כתב בשו"ע-** "וטוב ליזהר מלכבס אחר חצות, כדי שיהא ניכר שמפני הרגל הוא מכבס, אבל לרחוץ אסור עד הלילה. ויש מתירין(לרחוץ) אחר מנחה סמוך לחשיכה" **והרמ"א כתב-** "וכן נוהגין"- היינו לרחוץ סמוך לחשיכה. **הקשה הש"ך-** הרי מהרמ"א לעיל בסימן שפ"א משמע שאיסור רחיצה נוהג כל ל', אם כן כיצד כאן שהרגל מבטל רק גזירת שבעה התיר רחיצה? **ותירץ-** שאה"נ וכל ההיתר הוא רק משום כבוד הרגל, אבל אחר הרגל שעדיין בתוך ל' יום יהיה אסור ברחיצה.

סיכום: אם חל יום שביעי של האבלות בערב הרגל- הרי הרגל מבטל גם גזירת ל', ולכן מותר בכל באותו ערב יו"ט. אלא שהרמ"א כתב שההיתר הוא רק סמוך לחשיכה, כדי שיורגש שכן הבוקר נחשב ליום השביעי ושהמשך היום נחשב לשלושים ורק אחרי כן לקראת ערב בטלה גזירת ל' ויכול להתרחץ, כיבוס וכד'. כל ההיתר הוא לא באביו ואימו שהרגל לא משפיע על האבלות אלא תלוי בגערת חבריו של האבל. אם אחד מימי השבעה נופל בערב הרגל- הרי הרגל מבטל גזירת שבעה וגם כאן נתיר לו איסורי השבעה אבל ג"כ עדיף שיעשה כן רק לקראת ערב.

ט. אילו מועדים מפסיקים את האבלות(סע' ו'-ח'):

שו"ע, ו'- "ר"ה ויו"כ חשובים כרגלים לבטל האבלות".
שו"ע, ד'- פסח- ככל חג ששעה אחת לפניו עולה כשבעה ועוד שבעת הימים שלו עולים למניין ל'.
שו"ע, ח'- עצרת(שבועות)- "שעה אחת פני עצרת חשובה כשבעה, ועצרת...חשוב כשבעה, הרי י"ד ומשלים עליהם ט"ז אחרים, ויום שני של עצרת עולה למניין הט"ז" כל זה כי יש לשבועות תשלומין שבעה ימים.
שו"ע, יא'-סוכות ושמיני עצרת- סוכות הרי הוא ככל רגל. ושמיני עצרת נחשב גם לשבעה ימים אם נקבר קודם הרגל כך ש: מי שנקבר מתו כשעתיים לפני חג סוכות, והספיק להתאבל מעט- הרי שסוכות מבטל גזירת שבעה ונחשב לשבעה ימים ראשונים של השלושים, לחג עצמו יש עוד שבעה ימים הרי י"ד יום. שמיני עצרת נחשב גם הוא לשבעה ימים הרי כא' יום ומשלים עליהם עוד ט' ימים אחרי החג. דהיינו שמיני עצרת נחשב לשבעה ימים כרגל אבל אינו מבטל גזירת שלושים כרגל. והסביר זאת הרא"ש(מובא בש"ך ו')-
"דשאני הכא שלא נהג דין ל' כלל", ואף שנהג איסור אבלות ותספורת הרי זה בגלל הרגל ולא בגלל החג.

י. אבלות ביו"ט שני של גלויות וביום שני של ראש השנה(סע' יג'):

דהיינו- מי שמת לו מת וקבר אותו ביו"ט שני של גלויות, הרי מצד אחד יש עליו מצות שמחה של יו"ט (אבל היא רק מדרבנן כי זה יו"ט שני), ומצד שני יש עליו חיוב אבלות. לגבי החיוב אבלות יש לדון- אם בחיוב מדרבנן- אין סיבה שנתיר לו להתאבל מול העשה מדרבנן של יו"ט. אבל אם החיוב אבלות הוא מהתורה כגון לפוסקים שיום מיתה וקבורה- יום ראשון זה הוא אבלות מהתורה- הרי הוא דוחה מצוות שמחת יו"ט מדרבנן. וע"פ יסודות אלו פסק מרן בשו"ע.

אגב דין זה אנו נוגעים במחלוקת ראשונים גדולה: **האם אבלות יום ראשון מן התורה- רמב"ם, רי"ף, גאונים ועוד-** יום המיתה שהוא גם יום הקבורה- האבלות בו היא מהתורה, ולכן ידחה את

יו"ט שני שמצוותו מדרבנן.

רא"ש, ר"י, ר"ת - לעולם אין אבלות יום ראשון מהתורה אלא מדרבנן, ולכן אינו נוהג אבלות ביו"ט שני של גלויות.

שו"ע, יג', פסק: שמעיקר הדין אבלות יום ראשון של מיתה וקבורה היא מהתורה, ולכן במקרה כזה נוהגת אבלות ביו"ט שני של גלויות, אבל מנהג העולם שלא להתאבל ביו"ט שני של גלויות, אפי' הוא יום מיתה וקבורה. **הרמ"א כתב** שכן המנהג כי באמת אין אבלות יום ראשון מן התורה כלל, ואין לשנות. **וכ"פ בילקו"י**.

בשו"ע הוסיף שגם למ"ד שאבלות יום ראשון של מיתה וקבורה היא מדאורייתא - מ"מ ביום שני של ר"ה לכ"ע אין מתאבלין כי חשיב כיום ארוך, ואסור להתאבל מן התורה.

שו"ע, סעיף יד' - מי שמסר מתו לגויים לקוברו בעיו"ט ויצאו מן העיר קודם חשיכה - מיד כשיצאו חלה עליו האבלות ונחשב שהתאבל קודם יו"ט וממילא יו"ט מבטל אבלות שבעה.

נשיאת כפיים לכהן אבל ברגל: בפת"ש(ב') כתב דהוי אבלות שבצנעה ולכן לא ישא כפיו אבל **בגשה"ח כתב** שזה נכון רק בחול שששם רק ביו"ט נושאים כפיים, אבל למנהג א"י שנושאים כפיים כל יום - הוי אבלות בפהרסיא ועוד שכלל לא קשור לענין שמחה ולכן למעשה ישא כפיו כהן ביו"ט.

סימן ת' - דיני אבלות בשבת:

שו"ע, א' - "שבת אינו מפסיק אבלות ועולה למניין שבעה, שהרי קצת דיני אבלות נוהגים בו דהיינו דברים שבצנעה שהם תשמיש המיטה ורחיצה, אבל דברים שבפהרסיא לא, דהיינו להסיר עטיפתו וללבוש מנעליו ולזקוף המיטה מכפייתה ושלא ללבוש בגד קרוע אלא מחליפו ואם אין לו להחליף מחזיר קרעו לאחריו..."

לימוד תורה בשבת(סע' א'): בשו"ע כתב "ות"ת הוי דברים שבצנעה, אבל לחזור הפרשה - כיוון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור הוי כקורא את שמע ומותר..." **פסק זה הוא אליבא דהרא"ש שכתב** שאסור ללמוד תורה בשבת בדברים הרגילים משום שזו אבלות שבצנעה, ורק שניים מקרא ואחד תרגום שרי - כי מחוייב בכך. **אבל המרדכי כתב** שר"י היה מתיר ת"ת בשבת כיוון שזה משמח, וצריך לשמוח בשבת. אולם כאמור - לא פסק כמוהו בשו"ע.

בפת"ש(ג') מביא בשם "בית הלל" שאין לקרוא שמו"ת בשבת כיוון שיכול להשלימו מן הדין עד יום רביעי. אבל ה"טורי אבן" **חולק** שמותר בשבת כי סו"ס עיקר זמנה לסיימה בשבת עם הציבור. **בגשה"ח פסק למעשה** - שמותר לאבל לומר שמו"ת בשבת.

עליה לתורה בשבת(סע' א'): שו"ע - "...ואם קראו את האבל לעלות לתורה צריך לעלות שאם היה נמנע היה דבר של פהרסיא. ורבינו תם היו קורים אותו בכל פעם שלישי, ואירע בו אבלות ולא קראו החזן, ועלה הוא מעצמו ואמר כיון שהורגל לקרותו שלישי בכל שבת - הרואה שאינו עולה אומר שבשביל אבלות הוא נמנע והוי דברים של פהרסיא (וכן אם הכהן אבל ואין כהן אחר בביהכ"ס מותר לקרותו) כנ"ל כי ישימו לב שלא קוראים לו כי הוא אבל - כי הוא הכהן היחיד אבל בענין אחר אסור)". **בשם מהר"ם מרוטנבורג אמרו** שטוב שייצא הכהן מביהכ"ס קודם קה"ת שלא יקראו לו.

בט"ז(א') כתב בשם מהרש"ל - שאבל (תוך שבעה) שחל יום מילת בנו בשבת - אינו עולה לתורה, למרות שנהוג כך במקצת מקומות - שכיוון שזה לא הרגל קבוע וידוע אין בכך פהרסיא. **בפת"ש(ה') כתב בשם שו"ת "דת אש"** שחולק על הרש"ל ובמקום שיש חיוב לאבל כגון שיש לו יארציי"ט או שאשתו ילדה - עולה בשבת לתורה כי ככה נהוג ואם לא יעלה הוי אבלות בפהרסיא.

שו"ע, סעיף ב'- מי שמתחיל אבלותו בשבת כגון שנתיימש בשבת מלקבור מתו שגררתו חיה או שנחטף וכד'- כיוון שנוהג דברים שבצנעה מרגע שנתיימש וכד'- חשיב אבלות בצנעה ועולה לו ליום אחד.

כיצד ינהג אם חל יום ל' של אבלות בשבת (סעיף ב' ברמ"א):

אם יום ל' היה חל ביום שישי הכל פשוט כי מקצת יום ככולו וממילא יכול להתחיל לנהוג כאילו אינו אבל. אבל מה קורה אם יום ל' יוצא בשבת? **כתב הרמ"א** שמותר לו לרחוץ בע"ש, אע"פ שזה רק יום כט' לאבלות, כיוון שיש כאן כבוד שבת. וזה גובר על מה שאסרנו רחצה לרמ"א בתוך ל' יום- כי זה רק מנהג ולא מעיקר הדין, לכן כאן שזה כמעט סוף ל' ועוד הוי ע"ש מקילים שירחץ גם לרמ"א. **בדגמ"ר כותב שכל זה לענין רחיצה, אבל גילוח אסור ביום שישי מכיוון שהוא אסור כל ל' מעיקר הדין.** אבל **בפת"ש (ו') כתב בשם שו"ת "תשואות חן"-** שמי שרוצה יכול להקל גם לענין גילוח שיהיה מותר.

נשיאת כפיים בשבת לכהן שאבל תוך שבעה- כתב בילקו"י שאבל כהן נושא כפיו בשבת."

מתי נפסקת האבלות לקראת שבת: דהיינו מאיזה שלב ביום שישי או אומרים שהאבל נפטר מדיני אבלות: **דן בכך בפת"ש (א') וכותב** שאבל נגרר אחר הציבור לענין זה שברגע שהם קיבלו שבת נפטר מיד מכל דיני אבלות. אבל אם אין שם ציבור שנגרר אחריו- אינו יכול להקדים בעוד היום גדול ולקבל שבת מוקדם כי לא יכול לפטור עצמו מדיני אבלות. אבל יכול להקדים ולקבל שבת מזמן מנחה קטנה ואז יפטר מדיני אבלות.

בגשה"ח כתב שלכתחילה יש להחמיר ולהפסיק האבלות בער"ש רק מזמן פלג המנחה, ובשה"ד יכול לסמוך על השיטה לעיל שהתירה אפילו כל זמן מנחה קטנה. **ובילקו"י כתב** שהאבלים יחליפו בגדיהם ממשיך סמוך להליכה לביהכ"ס.

כיצד ינהג ביום ז' לאבלות שחל בשבת (סימן תב', באחרונים):

הב"ח (מובא בש"ך ס"ק ד', בסימן תב') כתב שנוהג בכל השבת דברים שבצנעה, ולמוצ"ש יושב שעה אחת ודיו. **הט"ז (ה', שם) והש"ך (שם) כתבו שלא כב"ח-** שנוהג בשבת שהיא יום השביעי דברים שבצנעה ולאחר תפילת שחרית מפסיק האבלות.

סימן תא'- דיני אבלות בחוה"מ (ובמועדים נוספים):

בשו"ע כתב מספר דינים ששונים בחוה"מ משאר ימים: "אין מניחין את המיטה ברחוב בחוה"מ- שלא להרגיל את ההספד, אלא לכבוד ת"ח (שעבורו אפשר להרגיל את ההספד)". "אין קורעין בחוה"מ אלא מי שחייב לקרוע". אם שמע שמועה קרובה בחוה"מ חייב לקרוע.

אמירת צידוק הדין בחוה"מ ובי"ט אחרים: הראשונים נחלקו בדבר- **הרי"ץ גיאת** כתב שאין אומרים צידוק הדין במועדי השנה, הכוללים בתוכם: חוה"מ, ר"ח, חנוכה ופורים. **אבל לרמב"ם** נוהגים לומר תמיד צידוק הדין מלבד ביו"ט ממש.

בשו"ע סע' ו' כותב- "אומרים על המת צידוק הדין וקדיש כדרך, וכן ביו"ט שני...", היינו פסק כרמב"ם. **אבל הרמ"א חלק-** "ויש חולקין שלא לומר צידוק הדין במועד, וכן המנהג פשוט במדינות אלו- שלא לומר צידוק הדין בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון. ולכן אין אומרים גם כשקוברין אחר חצות בע"ש. י"א שאם קוברים המת בלילה שאין אומרים קדיש ולא צידוק הדין". **הש"ך הוסיף** דה"ה בערב יו"ט, אבל בערב ט' באב אע"פ דאיקרי מועד- אומרים (פת"ש).

• אבלות בפורים:

מצינו 3 דעות בראשונים לגבי פורים:

- א. השאליתות- פורים הרי הוא כיו"ט לכל דבר עד שאפילו מבטל אבלות שבעה או שלושים.
- ב. רמב"ם- בפורים נוהג כל דיני אבלות. (אבל אינו מבטל שבעה או שלושים).
- ג. מהר"ם- בפורים אין דיני אבלות בפהרסיא אלא דברים דבצנעה.

בשו"ע, סע' ז" פסק כמהר"ם- "פורים אינו מפסיק אבילות, ומ"מ אין אבלות נוהג בו לא בי"ד ולא בט"ו, אלא דברים שבצנעה נוהג...". **אלא שקשה** על פסק זה מכיוון שבחלק או"ח, סימן תרצ"ו, ד' פסק השו"ע- "כל דברי אבלות נוהגים בחנוכה ופורים". וקשה כי משמע שממש כל דברי אבלות נוהגים? **יישוב הסתירה ע"י האחרונים: דרישה(מובא בש"ך, ד')**- באו"ח מדובר שנפטר המת בפורים ממש ולכן נוהגים כל דיני אבלות, ואילו פה מדובר שמת קודם פורים ולכן נוהגים רק אבלות בצנעה. **ב"ח, מהרש"ל-** יש לנהוג תמיד כדברי המחבר באו"ח. **בילקו"י ובגשה"ח פסקו למעשה** כמו פסק מרן ביו"ד- שאין לנהוג אבלות בפורים(ואפילו יום א') אלא בדברים שבצנעה.

חיוב האבל במצוות היום בפורים: בשו"ע פסק שאבל חייב לשלוח מנות, אבל אין שולחים אליו כל עוד הוא באבלו, היינו- שלושים יום, או יב' חודש לאבל על אביו ואימו. וה"ה לכל חובות פורים כמו סעודה ומתנות לאביונים. גם בקריאת מגילה הוא חייב אלא שכאן יש דיון גדול בפוסקים האם יכול לצאת מביתו בתוך השבעה כדי לשמוע מגילה או עדיף שיקרא יחידי בביתו. הלכה למעשה בעניין קריאת מגילה כתב בגשר החיים- "אבל תוך ז' הולך לביהכ"ס לשמוע מגילה, ותפילת ערבית מתפלל בביתו. אם אין שם בעל קורא מובהק כמוהו- יקרא הוא המגילה לפני הציבור וגם יברך הברכות".

• אבלות בחנוכה:

ילקוט יוסף- "מי שנפטר לו מת בימי החנוכה, נוהגים בהם כל דיני האבלות לדברי הכל, וקורעים על הקרובים, וכן מנחמים את האבל בחנוכה". אמנם ממשיך שלא יעלו לבית קברות בחנוכה וגם שלא ידליק נרות בבית הכנסת בחנוכה בלילה הראשון בגלל ברכת שהחיינו, אבל בביתו יכול לברך עם שהחיינו וכן בשאר הלילות יכול להדליק בביהכ"ס כיוון שכבר לא מברכים שהחיינו.

סימן ת"ב- דין שמועה קרובה ורחוקה:

גמ' מו"ק, כ': "ת"ר- שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלושים, שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. איזו היא קרובה ואיזו היא רחוקה? קרובה- בתוך ל', רחוקה- לאחר ל', דברי ר' עקיבא. וחכ"א- אחת שמועה קרובה ואחת שמועה רחוקה- נוהגת שבעה ושלושים".

שו"ע- כר"ע- שמועה קרובה נוהגת שלושים יום, כולל יום השלושים. אחרי כן זו שמועה רחוקה. **כיצד נוהג בשמועה קרובה?** כתב בשו"ע- "כללו של דבר- יום שמועתו הקרובה כיום הקבורה", היינו שיושב שבעה ומתאבל כרגיל ז' ושלושים מהיום ששמע, ככל אבל.

נחלקו האחרונים- מאימתי מונים לשמועה קרובה: יש שכתבו (ט"ז'ו), ש"ך(ה'), ב"ח, דרישה, מהרש"ל)- שמונים מיום המיתה ואילך. אבל יש שחלקו(דגמ"ר) שמונים מיום הקבורה. **הנפק"מ בין השיטות היא** במקרה שנקבר יום לאחר המיתה- והיום עומדים ל' יום מהקבורה- אם הולכים אחר יום המיתה- זו שמועה רחוקה, ואם מיום המיתה- זו שמועה קרובה.

כיצד נוהג בשמועה רחוקה? שו"ע, א-א "צ' לנהוג אלא שעה אחת, לא שנא שמע ביום או בלילה, ונהג מקצת אבלות בלילה- עולה לו" אבל שמועה רחוקה על אביו ואימו: דברים שנוהגים בשאר אבלים כל ל' כמו תספורת- מחכה עד שיגערו בו חבריו, ואילו דברים שתלויים ב-יב' חודש- מונה מיום המיתה, ולכן אם שמע שמת אביו שנה ומעלה אחרי מיתתו- הרי שאינו צריך לנהוג שום דבר מן האבלות אלא שעה אחת.

בסעיף ב' בשו"ע מבאר שבשמועה רחוקה אינו צריך באותו זמן שהוא אבל להתבטל מהכל אלא רק כדי משהו שיהיה ניכר כגון חליצת מנעל, כפיית מיטה וכד'.
שו"ע, סעיף ג'- "אין קורעין על שמועה רחוקה, ועל אביו ואימו קורע לעולם", וזאת למרות שהרמב"ם פסק שאין קורעין בשמועה רחוקה אפילו על אביו ואימו, מ"מ שאר הראשונים פסקו שעל אביו ואימו קורע לעולם וכן פסק מרן בשו"ע.

דינים שונים בעניין שמועה קרובה/רחוקה:

א. שמע שמועה בשבת שבמוצ"ש תיעשה השמועה רחוקה- כתב בשו"ע, ה'- "אינו נוהג אלא יום אחד ובשבת ורגל אסור בדברים שבצנעה", **בט"ז(ד')** **מבאר** שאע"פ ששבת זה יום שלושים ונהג בה מקצת אבלות(שבצנעה)- כיוון שלא התאבל אבלות גמורה בתוך השלושים יום- אין זה נחשב שהתחיל ממש האבלות ולכן במוצ"ש שכבר נהיה יום שלושים ואחד נחשב לשמועה רחוקה. אבל אם היה בשבת יום כ"ט לאבלות- ודאי מתחיל במוצ"ש שבעה כי זה שמועה קרובה.

ב. שמע שמועה רחוקה בשבת: שו"ע, ו'- "השומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג אפילו דברים שבצנעה, ולמוצ"ש נוהג שעה אחת ודיו".

ג. שמע שמועה קרובה בשבת: שו"ע, ז'- "השומע שמועה קרובה בשבת, השבת עולה לו ליום אחד ולמחר קורע, והוא ליה יום שישי(בשבוע) שביעי לאבלות".

ד. אין הרגל עולה למי ששמע שמועה קרובה אחריו: שו"ע, סע' ח'- "...אין הרגל עולה למי שלא נהג אבלות קודם לו כלל, וכש"כ למי שלא ידע שמת לו מת", דהיינו שאם שמע שמועה קרובה שאם היה שומע אותה בזמן המיתה היה כבר נפטר משבעה או שלושים כיוון שהיו חגים באמצע שיבטלו, מ"מ לא נחשב לו לעניין זה אם שמע את השמועה רק אחר אותם חגים וכד'.

ה. יכול לנהוג אבלות על שתי שמועות בבת אחת: שו"ע, ט'- כגון ששמע שתי שמועות רחוקות ביום אחד.

ו. שמע שמועה קרובה בשבת שהיא ערב חג: שו"ע, י'- "שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל- כיוון דדברים שבצנעה נוהג- עולה לו אותו שבת למניין שבעה"- דהיינו נחשב שהתאבל יום אחד ובשל כך הרגל שבא מיד אחרי השבת מבטל את גזירת השבעה ממנו. וזה הפוך ממה שראינו לעיל בסעיף ה' שמי ששמע שמועה קרובה בשבת ונהג אבלות בצנעה ובמוצ"ש זה כבר יום 31 היינו נהפך לשמועה רחוקה- לא מחשיבים מה שהתאבל בשבת כאבלות בתוך השלושים שתחייב אותו ככל שמועה קרובה לשבת שבעה וכו', אלא מסתכלים רק על מוצ"ש כיום הראשון ואז כבר הוי שמועה רחוקה ומתאבל רק שעה אחת. דהיינו הולכים אחר המיקל באבל- שבשניהם המשותף זה שמצמצמים האבלות ששלו- פעם לכאן ופעם הפוך.

ז. מי שהתפלל ערבית מבעוד יום ושמע שמועה קרובה: שו"ע, יא'- פסק כמרדכי- "מי שהתפלל כבר ערבית ועדיין יום הוא, ושמע שמועה קרובה- מונה(שבעה) מיום מחר, ואותו יום אינו עולה לו". היינו שמחמירים עליו כדי שלא יהיו 2 קולות שסותרות אחת את השניה, שהרי הוא עצמו כבר התפלל ערבית אז איך יחשב לו ליום מן האבלות. **הט"ז(ט')** **מבאר** שכל זה לעניין חומרא שלא מחשיבים לו את זה ליום מהשבעה, אבל לעניין קולא לא אמרינן- היינו שמי שהתפלל ערבית מבעוד יום ושמע פתאום שמועה שמחר

תהיה כבר שמועה רחוקה- לא אמרינן שכיוון שהתפלל ערבית גם נדחתה האבלות למחר וזה יום 31 והיו שמועה רחוקה, אלא אנו בכל זאת מחשיבים את זה לשמועה קרובה לכל דיניה.

ח. הנחת תפילין ביום שמועה קרובה: הט"ז כתב שאין מניחים, כלשון השו"ע בסעיף א'- "כללו של דבר- יום שמועתו הקרובה כיום קבורה". וכ"כ בילקו"י.

ט. השומע שמועה מחו"ל לא"י: שבמקום אחד היא שמועה קרובה ובמקום אחד רחוקה- תמיד הולכים אחר מקום השומע(ילקו"י).

הודעה לאדם על מיתת קרובו(סעיף יב'): כתב השו"ע בשם המרדכי- "מי שמת לו מת ולא נודע לו, אינו חובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואימו, ועל זה נאמר מוציא דיבה הוא כסיל. ומותר להזמין לסעודת אירוסין ונישואין וכל שמחה, כיוון שאינו יודע. מיהו אם שואל עליו- אין לו לשקר ולומר חי הוא, שנאמר- מדבר שקר תרחק". **רמ"א-** "ומ"מ בבנים זכרים צריך להודיע, כדי שיאמרו קדיש". **פת"ש(ב)-** במועד אין להגיד מ"מ, אפילו בבנים, שלא למנוע שמחת יו"ט.

• דיני יארציי"ט (סעיף יב' ברמ"א):

קביעת יום היארציי"ט: הרמ"א(יב') כתב- "מצוה להתענות ביום שמת בו אביו או אימו, ומתענין יום המיתה ולא יום הקבורה, אם לא מי שהיה בקבורה ולא במיתה(שמתענה ביום הקבורה)". אבל הט"ז והש"ך דחו סוף דברי הרמ"א וכתבו שבכל אופן מתענה ביום המיתה.

יארציי"ט בשנה ראשונה: עד כה עסקנו ביארציי"ט רגיל, אלא שבשנה הראשונה עלולה להתעורר בעיה שכן אם הקבורה הייתה שלא ביום המיתה ונמצא עושה יארציי"ט ביום המיתה- יש לחשוש שיפסיקו בטעות אז את אבלותם למרות שלא מלאו יב' חודש מהקבורה. ובשל חשש זה **כותב ב"משאת בנימין"** שבשנה הראשונה, באופן יוצא דופן- היארציי"ט יהיה ביום הקבורה ולא ביום המיתה. אבל הט"ז דחה שיטתו(ט') וכתב שאין מה לחשוש לעניין זה ועוד שאם זה יקרה ויסיימו יב' חודש קצת מוקדם- אין בכך כלום, ותמיד הולכים אחר יום המיתה של המת שבאותו היום הדין מתוח עליו. **הש"ך דחה שיטת "משאת בנימין" חלקית,** היינו שדבר ראשון אנחנו הולכים תמיד אחר יום המיתה, אבל אם באמת הייתה הקבורה מספר ימים ארוכים אחרי המיתה – יש לקבוע אז את היארציי"ט ביום הקבורה ולא ביום המיתה. **בפת"ש(ג')** מסכים עם הש"ך ורק מוסיף שבשנה מעוברת- לא צריך לחכות במקרה כזה ליום הקבורה כי בהגיע יום המיתה בודאי עברו יב' חודש.

בילקוט יוסף כתב- שלעולם יש לקבוע את היארציי"ט ביום המיתה, גם בשנה הראשונה, ולהוציא מדעת המחלקים שבשנה הראשונה יש לעשותו ביום הקבורה. ומ"מ אם לא יודע יום המיתה- יעשה לפי יום הקבורה. **בגשה"ח כתב להלכה כש"ך,** שהשאפה היא ביום המיתה, אלא שאם יש הפרש גדול בין המיתה לקבורה- יעשו שנה ראשונה ביום הקבורה.

יארציי"ט בשנה מעוברת: הרמ"א כתב שאם היארציי"ט באדר ונתעברה השנה- עושה אותו באדר א', **הש"ך החמיר** שיצום בשני האדרים. הרמ"א מודה שאם נפטר באדר ב' יצום באדר ב'.

קיימים מספר מקרים בהם אין אדם מתענה ביארציי"ט: ביום של ברית מילה- המוהל, סנדק ואבי הבן אינם מתענים כי זה יו"ט שלהם. בפדיון הבן- האב, האם והכהן הפודה אינם מתענים. חתן בשבע ברכות אינו מתענה. אם עשה סיום ביארציי"ט אינו צריך להתענות וכן הקלו למי שזה מבטלו מתורה שלא יתענה. (רוב הנ"ל מפת"ש ד-ה').

סימן תג' - דיני המלקט עצמות:

מקור הדין - מו"ק ח', א' - "המלקט עצמות אביו ואימו - ה"ז מתאבל עליהם כל היום, ולערב אין מתאבל עליהם. ואמר רב חסדא - אפילו צוררין לו בסדינו (אין מתאבל לערב)".

כן פסק בשו"ע, סעיף א' - שמתאבל עליהם רק ביום הליקוט, ושנוהג כל דיני אבלות באותו היום. **ובגשה"ח כותב -** "מיד כשהתחילו ללקט עצמות נוהג דיני אבלות, עד סוף היום. ואפילו נקברו למחר או ממשיכים להילקט מספר ימים - אינו נוהג אבלות אלא יום אחד". וכ"פ בילקו".

בסעיף ב' פסק בשו"ע שכל שקורע עליו במיתתו - קורע עליו ביום ליקוט עצמותיו. **בסעיף ה' פסק שמי** ששמע שליטתו עצמות קרוביו היום, אע"פ שלא היה במקום הליקוט ולא ליקט - מתאבל (רק אם שמע באותו היום). **אבל בפת"ש ובילקו"י כתבו שרצוי שלא להודיע לקרובים ביום פינוי העצמות, כדי שלא יצטרכו לקרוע ולהתאבל,** משום שהתורה חסה על ממונם של ישראל ועל ביטול זמנם.

בפת"ש(ב') כותב בשם החת"ס שאשה שמת בעלה והתחתנה עם אחר ועכשיו מפנים קבר בעלה הראשון - אינה צריכה להתאבל על ליקוט זה, וכן אם מת בעלה והתחתנה עם אחר ואז נתיאשו מלקבור את בעלה הראשון - שמעיקר הדין מיום ייאוש צריך לשבת שבעה ולהתאבל - "מ"מ בשני המקרים הנ"ל אינה מתאבלת כלל מ-2 סיבות: 1. מכיוון שנישואין שניים מפקיעים את הקורבה שהייתה לבעל הראשון. 2. אין זה ראוי שתראה אבלות בפני בעלה החדש על בעלה הראשון. (ומכאן לצערינו אלמנות צה"ל וכד' שמת בעליהם בגיל צעיר והתחתנו - אולי מכאן ניתן ללמוד שלא יעלו לקבר של בעלם הראשון משהתחתנו כגון ביום השנה וכד', שלא להראות אבלות בפני הבעל השני - החדש).

• ליקוט עצמות במועד(סע' ד'):

בשאלה האם מותר ללקט עצמות אביו או אימו במועד **נחלקו הראשונים:**
הרמב"ן סובר שמותר ללקט עצמות אביו ואימו במועד, ובלבד שלא יתאבל עליהם - מפני שמחת החג.
הרמב"ם חולק וסובר שמפני שזה גורם לו עצב - אין ללקט עצמות אביו ואימו ברגל בו מצווה על שמחה.

בשו"ע, סעיף ד', פסק כרמב"ם - "אין מלקטין עצמות אביו ואימו במועד..."

• ליקוט העצמות ע"י עצמו(סע' ד'):

נחלקו בגמ' האם מותר לאדם ללקט עצמות אביו ואימו בעצמו או שצריך לבקש מאחרים שיעשו כן. **ר"ע אסר** פינוי עצמות בעצמו משום כבוד הוריו. **אבל ר' יוחנן התיר** אפילו לו עצמו לפנות עצמות הוריו ובלבד שכלה הבשר (ואז אין בכך כבר בזיון, שאין צורה למת).

בשו"ע, סעיף ד', פסק לקולא כר' יוחנן - שמותר, אבל הוסיף - "רק שאין נכון לעשות כן כדי שלא יהיו בזויות עליו".

בש"ך(א') כתב שכל האמור כאן זה לגבי כל ישראל, אבל לכהן אסור בכל מקרה לפנות וללקט עצמות אביו - שמא נחסרה ממנו עצם ואז אסור לכהן להיטמא לאביו כפי שראינו לעיל בסימן שע"ג.

• אופן קבורת העצמות:

שו"ע - אין מפרקין את העצמות ולא מפסיקין הגידים(ו'). **בסעיף ח' מבאר** שצריך להיזהר שלא יתערבו עצמות כמה מתים יחד ולכן יקפיד לשים כל עצמות של מת בארון אחר. **בפת"ש(א')** מדייק מלשון השו"ע שכל האיסור הוא לקבור העצמות יחד, אבל אם מניח עצמות כל מת בארון אחר יכול לקבור אותם באותה

גומה או בור. ואפילו באותו ארון מתיר אם עושה ארון גדול ומפריד ע"י מחיצה בין עצמות של כל מת ואז קובר הארון כולו בבור. וה"ה שמותר לקבור באותו קבר ארון ע"ג ארון ובלבד שיפריד ביניהם ויהיה הפסק עפר בין הארונות.

בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם